

ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้จ่าย
(Paying Bank) กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

การประกอบธุรกิจของธนาคารพาณิชย์¹ ประเภทหนึ่งคือ การรับฝากเงินที่ต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถามหรือเมื่อสิ้นระยะเวลาอันกำหนดไว้ เงินที่ธนาคารรับฝากนี้ โดยปกติแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ก. เงินฝากที่ต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถาม (Demand Deposit)² คือเงินฝากที่ธนาคารมีพันธะที่จะต้องจ่ายให้แก่ผู้ฝากเมื่อเรียกร้องหรือตามคำสั่ง ควบคุมการใช้เช็คในการถอนเงินฝากประเภทนี้ คือ บัญชีเงินฝากกระแสรายวัน, บัญชีเดินสะพัด

¹ "การธนาคารพาณิชย์" หมายความว่า การประกอบธุรกิจประเภทรับฝากเงินที่ต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถามหรือเมื่อสิ้นระยะเวลาอันกำหนดไว้ และใช้ประโยชน์เงินนั้นในทางหนึ่งหรือหลายทาง เช่น (ก) ให้สินเชื่อ (ข) ซื้อขายตั๋วแลกเงินหรือตราสาร เปลี่ยนมืออื่นใด (ค) ซื้อขายเงินปรีวรรตต่างประเทศ

"ธนาคารพาณิชย์" หมายความว่า ธนาคารที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบ การธนาคารพาณิชย์และหมายความรวมถึงสาขาของธนาคารต่างประเทศที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ด้วย

(พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2522 มาตรา 4)

² "Demand Deposit" เป็นคำอเมริกัน บางทีเรียกว่า "Checking Account" ถ้าเป็นคำอังกฤษ เรียกว่า "Current Account" (วารวิ พงษ์เวช, พจนานุกรมอังกฤษ - ไทย ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์ การธนาคารและธุรกิจ (กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์, 2522). หน้า 157 และ 142).

ข. เงินฝากออมทรัพย์ (Savings Deposit) คือเงินฝากที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์ ผู้ฝากถอนเงินได้โดยเขียนคำสั่งจ่ายในใบถอนเงิน (Savings Deposit Withdrawal Slip) และใช้สมุดคู่มือฝาก (Pass Book) สำหรับบันทึกรายการฝาก รายการถอนเงินและยอดเงินฝากคงเหลือ

ค. เงินฝากประจำหรือเงินฝากที่ต้องจ่ายคืนเมื่อสิ้นระยะเวลา (Fixed Deposit) คือเงินฝากที่ผู้ฝากจะถอนคืนได้เมื่อสิ้นระยะเวลาที่กำหนดไว้ เช่น อาจกำหนดระยะเวลา 3 เดือน, 6 เดือน, 1 ปีก็ได้ โดยธนาคารจะออกใบรับเงินฝากหรือสมุดคู่มือฝากให้แก่ผู้ฝากเป็นหลักฐาน

ในวิทยานิพนธ์นี้จะกล่าว เน้น เฉพาะเงินฝากที่ต้องจ่ายคืนเมื่อตรงตาม ซึ่งผู้ฝากใช้เช็คในการถอนเงินโดยผู้ฝากจะฝากหรือถอนเมื่อใด จำนวนเท่าไรก็ได้ การใช้เช็คถอนเงินจากบัญชีเงินฝากประเภทนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดหน้าที่ของธนาคารให้ธนาคารจ่ายเงินตามเช็ค เมื่อผู้ฝากได้เขียนเช็คสั่งจ่าย (มาตรา 991) ทำให้มีบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องกับหรือได้ประโยชน์จากการนำเช็คมายื่นให้ธนาคารใช้เงินอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นิติสัมพันธ์ระหว่างธนาคารกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกับลูกค้าของธนาคารนั้น ไม่มีกฎหมายใดได้ระบุไว้โดยเฉพาะ จึงต้องนำเอาเอกเทศสัญญาในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับตามลักษณะธุรกิจที่ติดต่อกันดังนี้

ศูนย์วิจัยกสิวิทย์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้จ่าย¹ กับผู้เคຍค

การที่ธนาคารรับฝากเงินเข้าบัญชีของผู้ฝากและยอมให้ผู้ฝากถอนเงินออกจากบัญชีได้เช่นนี้ ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า ธนาคารมีฐานะ เป็นลูกหนี้ ส่วนผู้ฝากมีฐานะ เป็นเจ้าหนี้ โดยธนาคารมีหน้าที่ต้องจ่ายเงินคืนให้กับผู้ฝากทันที ถ้าเงินในบัญชีของผู้ฝากมียอดเป็นเจ้าหน้อย

ผู้ที่ประสงค์จะใช้เช็คเป็นตราสารในการถอนเงินจากธนาคาร ธนาคารจะกำหนดให้เปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันขึ้นไว้ตามระเบียบของธนาคาร เพื่อธนาคารจะได้อาศัยบัญชีดังกล่าวจ่ายเงินตามเช็คที่ลูกค้าเป็นผู้ส่งจ่ายมาได้ เมื่อธนาคาร เปิดบัญชีให้กับลูกค้าผู้ขอเปิดบัญชีแล้ว² ผู้ขอเปิดบัญชีก็จะกลายเป็นลูกค้าเจ้าของบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน

¹ คำว่า "ธนาคารผู้จ่าย" หรือธนาคารผู้ชำระเงิน" (Paying Bank หรือ Payor Bank) หมายความว่า ธนาคารทำหน้าที่จ่ายเงินตามคำสั่งในเช็คของผู้ฝาก (ผู้ส่งจ่าย) ซึ่งเป็นลูกค้าของธนาคารแล้วให้กับบัญชีของผู้ฝาก (ผู้ส่งจ่าย) นั้น

"Payor Bank" means a bank by which an item is payable as drawn or accepted. (Uniform Commercial Code Section 4-105 (b))

แต่ธนาคารทำหน้าที่รับเช็คจากผู้เคຍค ซึ่งเป็นผู้ทรงเช็คและนำไปเรียกเก็บจากธนาคารผู้จ่ายแทนผู้เคຍค แลวนำเงินมาเข้าบัญชีของผู้เคຍค ธนาคารที่ทำหน้าที่เช่นนี้ เรียกว่า "ธนาคารผู้เรียกเก็บเงิน" หรือ "ธนาคารผู้รับเงิน" (Collecting Bank)

"Collecting Bank" means any bank handling the item for collection except the payor bank (Uniform Commercial Code Section 4-105 (d))

² สัญญาที่เกิดขึ้นเพราะการที่ธนาคารตกลงให้ผู้อื่นคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันได้ตามคำขอนี้ ทานอาจารย์อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง เรียกว่า "สัญญาเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน" (อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, คำอธิบายกฎหมายลักษณะตั๋วเงิน กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2524), หน้า 244).

กับธนาคาร ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ใช้คำว่า "ผู้เคຍค้" ¹ (Customer) มีอำนาจใช้เช็คเป็นคำสั่งของตนสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินได้

เมื่อธนาคารตกลงเปิดบัญชีให้แกผู้ขอเปิดบัญชีแล้ว ก็เกิความผูกพันต่อกันตามข้อตกลง ข้อบ่งค้บ หรือระเบียบปฏิบัติซึ่งผู้ฝากได้ตกลงไว้กับธนาคารในคณเปิดบัญชี นอกจากนั้นแล้วธนาคารกับผู้ฝากจะมีค้สัมพันธ์ต่อกันตามกฎหมายลักษณะใดอีกบ้างหรือไม่ อาจแยกพิจารณาได้ค้ดังนี้

1.1.1 สัญญาฝากทรัพย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 657 "อันว่าฝากทรัพย์นั้น ค้คือสัญญาซึ่งบุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้ฝากส่งมอบทรัพย์สินให้แกบุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้รับฝากและผู้รับฝากตกลงว่าจะเก็บรักษาทรัพย์สินนั้นไว้ในอารักขาแห่งตนแล้วจะคืนให้"

เมื่อมีการนำเงินฝากเข้าในบัญชีเงินฝากที่มีอยู่กับธนาคาร ไม่ว่าบัญชีประเภทใด ๆ ก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารกับเจ้าของบัญชีผู้ฝาก เข้าลักษณะเป็นสัญญา

¹ คำว่า "ผู้เคຍค้" หรือลูกค้า (Customer) ในกฎหมายอังกฤษ หมายถึงผู้ที่มีบัญชีเงินฝากกับธนาคารหรือธนาคารตกลงที่จะเปิดบัญชีให้ (ดูคดี *Ladbroke V. Todd* (1914) 30 T.L.R. 433) ก็คือเป็นลูกค้าของธนาคารแล้ว ทั้งนี้ไม่ขึ้นอยู่กับระยะเวลาคยว (คดี *Great Western Railway Co. Ltd. V. London and County Banking Co. Ltd.* (1901) A.C. 414 และคดี *Commissioners of Taxation V. English, Scottish & Australian Bank*, (1920) A.C. 683)

"Customer" means any person having an account with a bank or for whom a bank has agreed to collect items and includes a bank carrying an account with another bank. (Uniform Commercial Code Section 4 -104 (e))

ฝากทรัพย์¹ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงกล่าวข้างต้น เพราะการฝากเงินไว้ ณ ภูมิตั้งนั้นเป็นข้อตกลงว่าผู้ฝากมีสิทธิถอนเงินคืนจากบัญชีได้ โดยธนาคารไม่ต้องคืนเงินทองคำอันเดียวกับที่ฝาก เพียงแต่คืนให้ครบจำนวนเท่านั้น หากธนาคารไม่คืนเงินโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ผู้ฝากสามารถฟ้องบังคับธนาคารให้ใช้เงินคืนได้

แม้การฝากเงินไว้กับธนาคารจะเข้าลักษณะสัญญาฝากทรัพย์ แต่ก็ยังมีข้อแตกต่างจากสัญญาฝากทรัพย์โดยทั่ว ๆ ไป เนื่องจากการฝากเงินนี้มีผลที่ว่า ถ้าในการฝากเงินนั้นไม่มีข้อสัญญาไว้โดย เฉพาะหรือไม่พบพฤติการณ์ใด ๆ ที่บ่งชี้ว่า ต้องการหวงเงินอันนั้นแล้ว ก็ถือว่าเป็นการฝากเงินมิใช่ฝากทรัพย์ กรรมสิทธิ์ในเงินที่ฝากจะโอนไปยังผู้รับฝาก²

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 80/2511 ผู้ฝากเงินไว้กับธนาคารมีนิติสัมพันธ์ กับธนาคาร ตามลักษณะฝากทรัพย์ผู้ฝากจะถอนเงินคืนก่อนถึงเวลาที่ตกลงกันไว้ไม่ได้ และธนาคารผู้รับฝาก จะส่งเงินคืนก่อนถึง เวลานั้นก็ไม่ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 673 แต่เมื่อผู้ฝากตาย ธนาคารมีหน้าที่ต้องคืนเงินให้แก่ทายาทตามมาตรา 665

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 752 - 753/2523 เงินที่จำเลยนำไปฝากธนาคารยอมตก เป็นกรรมสิทธิ์ของธนาคารตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 672 เพราะไม่ปรากฏว่ามีข้อตกลงให้ธนาคารส่งคืนเป็นเงินตราอันเดียวกันกับที่รับฝาก เมื่อเจ้าพนักงานบังคับคดีอายัดเงินดังกล่าว เงินที่ธนาคารส่งมาให้เจ้าพนักงานบังคับคดีจึงไม่จำเป็นต้อง เป็นเงินตราอันเดียวกันกับที่จำเลยนำมาฝาก ทั้งไม่มีข้อเท็จจริงใด ๆ แสดงว่าเงินดังกล่าวเป็นเงินตราอันเดียวกันที่จำเลยเบิกไปจากผู้รองโดยสุจริต เงินนั้นจึง เป็นของจำเลยหาใช่ของผู้รองไม่ ผู้รองซึ่งถูกจำเลย หลอกหลวง เบิกเงินไป ไม่มีสิทธิขอให้ปล่อยทรัพย์

ผู้รับฝากไม่ต้องคืนเงินตราอันเดียวกันและเอาออกใช้ได้ ผู้รับฝากมีหน้าที่จะต้องคืนเท่ากับจำนวนที่ฝากไว้เท่านั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์วิธีเฉพาะการฝากเงินมาตรา 672 และ 673¹ ก็จะเห็นได้จากการที่ธนาคารมีสิทธินำเงินฝากออกใช้หาประโยชน์ได้ตามที่พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 อนุญาตไว้ เช่น ให้อุปยืม เป็นต้น

เมื่อการฝากเงินมิใช่สัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของคู่สัญญาย่อมแตกต่างไปจากสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของคู่สัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของธนาคารกับลูกค้าผู้ฝากตามสัญญาฝากเงินจะมีต่อกันมากหรือน้อยกว่าสัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา อาจพิเคราะห์เทียบเคียงได้จากสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบตามสัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา ดังนี้

ก. หน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังในการสงวนทรัพย์สินที่ฝาก (มาตรา 659)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การฝากทรัพย์ธรรมดา ผู้รับฝากมีหน้าที่ระมัดระวังและสงวนรักษาทรัพย์สินที่ฝากไว้ตามสภาพ มิให้เกิดการชำรุดบกพร่องหรือเสียหาย ระดับความรับผิดชอบของผู้รับฝากนั้น อาจแตกต่างกันแล้วแต่ว่าเป็นการรับฝากมีบำเหน็จหรือไม่ และถ้าผู้รับฝากเป็นผู้มีวิชาชีพเฉพาะกิจการค้าขายหรืออาชีพอย่างหนึ่งอย่างใดแล้วก็ต้องใช้ความระมัดระวังและใช้ฝีมือเท่าที่เป็นธรรมดาจะต้องใช้และสมควรจะต้องใช้ในกิจการค้าขายหรืออาชีพนั้น

¹ มาตรา 672 "ถ้าฝากเงิน ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้รับฝากไม่พึงต้องส่งคืนเป็นเงินทองตราอันเดียวกันกับที่ฝาก แต่จะต้องคืนให้ครบจำนวน

อนึ่ง ผู้รับฝากจะเอาเงินซึ่งฝากนั้นออกใช้ก็ได้ แต่หากจำต้องคืนเงินให้ครบจำนวนเท่านั้น แม้วาเงินซึ่งฝากนั้นจะได้สูญหายไปด้วยเหตุสุดวิสัยก็ตาม ผู้รับฝากก็จำต้องคืนเงินเป็นจำนวนตั้งว่านั้น"

มาตรา 673 "เมื่อใดผู้รับฝากจำต้องคืนเงินแต่เพียงเท่าจำนวนที่ฝาก ผู้ฝากจะเรียกถอนเงินคืนก่อนถึงเวลาที่ใดตกลงกันไว้ไม่ได้ หรือฝ่ายผู้รับฝากจะส่งคืนเงินก่อนถึงเวลานั้นก็ได้คู่กัน"

ในกรณีที่ธนาคารรับฝากทรัพย์สินธรรมดาโดยมีใบเห็นจำฝาก เช่น ของมีค่า หรือเอกสารสำคัญ ธนาคารก็มีหน้าที่เช่นเดียวกับผู้รับฝากทรัพย์สินธรรมดา ในการที่จะต้องใช้ความระมัดระวังในการสงวนรักษาทรัพย์สินนั้นในระดัที่ธนาคารทั้งหลายพึงปฏิบัติ เช่น จะต้องเก็บรักษาไว้ในห้องมั่นคง เพื่อป้องกันการโจรกรรมและอัคคีภัย

แต่ถาธนาคารรับฝากเงิน ธนาคารก็ไม่มีหน้าที่ต้องสงวนรักษาเงินที่ฝากไว้ เพราะธนาคารมีกรรมสิทธิ์ในเงินที่ฝากตั้งแต่มื่อผู้ฝากได้ส่งมอบเงินให้แก่ธนาคาร ย่อมมีสิทธินำเงินออกใช้ประโยชน์หรือให้บุคคลภายนอกกู้ยืมได้ (มาตรา 1336) หากการนำเงินออกหาประโยชน์ไม่ได้ผล เกิดขาดทุนหรือไม่ได้รับชำระหนี้คืนจากลูกหนี้ของธนาคาร แต่เมื่อถึง เวลาที่ต้องคืนเงินให้แก่ผู้ฝาก ธนาคารมีพันธะหน้าที่ต้องคืนให้ครบจำนวน โดยไม่มีทางปฏิเสธได้ (มาตรา 672 วรรคสอง)

แม้ธนาคารไม่มีหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังในการสงวนรักษาเงินที่ฝาก แต่ในเมื่อธนาคาร เป็นผู้รับฝากเงินโดยอาชีพ ธนาคารย่อมจะต้องใช้ความระมัดระวังและฝีมือตามสมควรในการประกอบกิจการของตนด้วย ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ 80/2511¹ ซึ่งวินิจฉัยว่า

¹ หมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 80/2511 โดยท่านวิโรจน์ บริรักษ์จรยาวัตถ์ กล่าวไว้ว่า "ส่วนข้อที่ยกเอามาตรา 659 ขึ้นเป็นเหตุผลสนับสนุนการที่ธนาคารจำเลยไม่ต้องรับผิดชอบการคอกเบี้ยและค่าเสียหายนั้น คงจะเป็นการใช้มาตรานี้โดยอนุโลม เพราะดูเหมือนมาตรานี้จะมุ่งหมายที่จะกำหนดมาตรฐานของการใช้ความระมัดระวังทรัพย์สิน ขณะที่สัญญาฝากทรัพย์สิน ยังใช้บังคับอยู่เพื่อประโยชน์ของผู้ฝากเท่านั้น ส่วนกรณีของคดีนี้เป็นเรื่องการใช้ความระมัดระวังในการคืนทรัพย์สินที่ฝากเพื่อประโยชน์ของผู้รับฝากในอันที่จะไม่ต้องรับผิดชอบในภายหลัง"

"ธนาคารจำเลยที่ 1 ยังมีหน้าที่ที่จะต้องใช้ความระมัดระวังและใช้มือเท้าที่เป็นธรรมที่จะต้องใช้และสมควรจะต้องใช้ในกิจการอาชีพของธนาคาร จำเลยที่ 1 อีกด้วย ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 10 หมวด 1 บทเบ็ดเสร็จทั่วไป มาตรา 659 . . . "

ในคดีนี้ผู้จัดการมรดกของผู้ฝากเงินตามคำพิพากษาของศาล ขอถอนเงินของผู้ฝากคืนจากธนาคาร ธนาคารขอตัดคืนเงินนั้นใน 1 เดือน เพื่อให้คดีข้อตั้งผู้จัดการมรดกขาดอายุอุทธรณ์เสียก่อน โดยธนาคารมีเงินพร้อมที่จะคืนให้ ไม่ได้โต้แย้งสิทธิของผู้จัดการมรดกเป็นการใช้ความระมัดระวังตามที่ สมควรแก่กรณีโดยสุจริต จึงไม่เป็นการผิดสัญญาหรือการกระทำละเมิดแก่ผู้จัดการมรดก

ข. หน้าที่ไม่นำทรัพย์สินที่ฝากออกใช้สอยหรือให้อื่นเก็บรักษา โดยผู้ฝากไม่ได้อนุญาต
(ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 660)

การที่ผู้ฝากนำทรัพย์สินไปฝากไว้กับผู้รับฝากเพราะผู้ฝากมีความไว้วางใจต้องการให้ผู้รับฝากดูแลรักษาทรัพย์สินให้ เมื่อผู้ฝากไม่อนุญาตหรือไม่ยินยอมให้ผู้รับฝากนำทรัพย์สินออกใช้สอยหรือให้อื่นเก็บรักษาแล้ว ผู้รับฝากก็ทำไม่ได้ และผู้รับฝากต้องรับผิดชอบเมื่อทรัพย์สินที่ฝากสูญหายหรือบุบสลาย แม้เหตุสุดวิสัย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าถึงอย่างไรก็คงต้องสูญหายหรือบุบสลายอยู่นั่นเอง

ส่วนการฝากเงินนั้น ผู้รับฝากเอาเงินซึ่งฝากนั้นออกใช้ได้ (มาตรา 672 วรรคสอง) เพราะกรรมสิทธิ์ในเงินที่ฝากโอนไปยังผู้รับฝาก ๆ จะนำเงินไปทำอะไรก็ได้ แต่เงินฝากสูญหายไปโดยเหตุใด ๆ หรือแม้แต่เหตุสุดวิสัยก็ตาม ผู้รับฝากจำต้องรับเอาผลของภัยพิบัติต่าง ๆ ไว้เอง โดยต้องคืนเงินให้ครบจำนวน

ค. หน้าที่ของคืนทรัพย์สินให้แก่ผู้ฝากหรือตามคำสั่ง (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 665)

ผู้รับฝากมีหน้าที่คืนทรัพย์สินที่รับฝากไว้ให้แก่ผู้ฝาก หรือผู้รับฝากได้รับคำสั่งให้คืนทรัพย์สินนั้นไว้ให้แก่ผู้ฝากให้คืนให้แก่ผู้ฝากนั้น แต่ถ้าหากผู้ฝากตาย ท้องก็มิให้แก่ทายาท¹ (มาตรา 665) วิธีเฉพาะการฝากเงิน (มาตรา 672 และ 673) กำหนดให้ผู้รับฝากเงินต้องคืนเงินที่ฝากไว้เท่านั้น ในเรื่องการคืนเงินที่ฝากไว้ไม่ได้กำหนดไว้แตกต่างจากมาตรา 665 ดังนั้นผู้รับฝากก็ต้องคืนเงินแก่ผู้ฝากหรือตามคำสั่งด้วย²

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการฝากเงิน กรรมสิทธิ์ในเงินที่ฝากโอนมายังผู้รับฝาก ดังนั้น ในการคืนเงินที่ฝากมีข้อแตกต่างจากการคืนทรัพย์สินธรรมดา ดังนี้

- 1) ผู้รับฝากเงินไม่จำเป็นต้องคืนเงินทองคำอันเดียวกับที่ฝาก (มาตรา 672) แต่ผู้รับฝากทรัพย์สินธรรมดาต้องคืนทรัพย์สินอันเดียวกับที่รับฝากไว้ (มาตรา 665)
- 2) ผู้รับฝากมีหน้าที่ต้องคืนเงินเท่ากับจำนวนที่รับฝากไว้เสมอ (มาตรา 672 วรรคสอง)
- 3) เวลาที่ต้องคืน

¹ เมื่อผู้ฝากตาย สัญญาฝากทรัพย์สินย่อมสิ้นสุดลง ผู้รับฝากต้องคืนทรัพย์สินให้แก่ทายาทของผู้ฝากทันที เมื่อทายาทเรียกร้อง ทั้งนี้ไม่ว่าสัญญาฝากทรัพย์สินนั้นจะมีกำหนดเวลาไว้หรือไม่ก็ตาม

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 80/2511 (อ้างแล้ว หน้า 7 - 8).

สัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา ถ้ามีกำหนดเวลาฝากทรัพย์ไว้ ผู้รับฝากคืนก่อนกำหนดไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น (มาตรา 662) และผู้ฝากมีสิทธิเรียกคืนเมื่อใดก็ได้ (มาตรา 663) ทั้งนี้ เพราะกำหนดเวลาฝากทรัพย์ถือว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ฝาก ถ้าไม่ได้กำหนดเวลาไว้ทั้งสองฝ่าย จะส่งคืนหรือเรียกคืนเมื่อใดก็ได้ (มาตรา 664 ประกอบมาตรา 663)

สำหรับการฝากเงิน ถ้ามีกำหนดเวลาไว้ จะส่งคืนหรือเรียกคืนก่อนกำหนดไม่ได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 673) กำหนดเวลาเป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย เพราะผู้ฝากเงินต้องการปลดภาระในการดูแลรักษาเงินของตน โดยเฉพาะการนำมาฝากธนาคารนั้น ผู้ฝากต้องการความสะดวกในการดำเนินธุรกิจหรือต้องการจะได้ดอกเบี้ยตอบแทนจากธนาคาร กฎหมายจึงห้ามผู้รับฝาก (ธนาคาร) คืนเงินก่อนเวลาที่กำหนดไว้ (เว้นแต่จะตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น) ส่วนผู้ฝากเองก็ไม่มีสิทธิเรียกคืนก่อนกำหนด เพราะผู้ฝากรู้อยู่ว่าผู้รับฝากมีสิทธินำเงินออกใช้ได้ ผู้รับฝากเองก็รู้กำหนดเวลาวาควรจะต้องส่งคืนผู้ฝากเมื่อใด ถ้าเรียกคืนก่อนกำหนด ผู้รับฝากยอมคืนไม่ทัน หรือไม่มีเงินจะคืนได้ จะถือว่าผู้รับฝากผิดสัญญาไม่ได้¹ ส่วนในกรณีที่ไม่ได้กำหนดเวลากันไว้ จะคืนเมื่อไรนั้น วิธีเฉพาะการฝากเงินมีได้ กำหนดไว้ จึงต้องนำสัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา (มาตรา 664 และ 663) มาบังคับใช้คือ ผู้รับฝากเงินอาจคืนเงินเมื่อใดก็ได้ ส่วนตัวผู้ฝากจะเรียกคืนเมื่อใดก็ได้เช่นกัน

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ข้อสังเกต กฎหมายห้ามไม่ให้ส่งคืนหรือเรียกเงินคืนตามจำนวนเท่ากับที่ฝากไว้เท่านั้น ดังนั้น ถ้าเป็นการส่งคืนหรือเรียกคืนบางส่วนก่อนกำหนดก็ยอมทำได้ ทั้งนี้แล้วแต่สัญญาจะตกลงกัน.

ในทางปฏิบัติของธนาคาร ถ้าเป็นบัญชีเงินฝากที่คงค้างไว้ เมื่อสิ้นระยะเวลา เช่น บัญชีเงินฝากประจำ ที่มีกำหนด 3 เดือน, 6 เดือน หรือ 1 ปี เมื่อฝากปิดบัญชีก่อนสิ้นระยะเวลาที่กำหนดไว้ ธนาคารยอมให้ถอนเงินได้โดยผู้ฝากจะไปถอนที่สาขา หรือได้ในอัตราที่ตกลงกันไว้ ธนาคารยอมให้ถอนเงินได้โดยผู้ฝากจะไปถอนที่สาขา เมื่อสิ้นระยะเวลาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้แล้วแต่ข้อตกลงในการเปิดบัญชี สำหรับบัญชีเงินฝากที่คงค้างกันไว้ของทางกรม เช่น บัญชีเงินฝากกระแสรายวัน บัญชีเงินฝากออมทรัพย์ ก็นับว่าออมทรัพย์นั้นเป็นการฝากเงินที่ไม่ได้กำหนดเวลาไว้ ผู้ฝากมีสิทธิมีบัญชีเงินฝากได้โดยทันที ทั้งนี้แล้วแต่ในกรณีที่มีข้อตกลงไว้กับธนาคารเป็นพิเศษ

การที่ธนาคารจะส่งคืนหรือปิดบัญชีใด ๆ ไม่ควรมีกำหนดเวลาหรือเงื่อนไข ธนาคารมักไม่กระทำ¹ ดังตัวอย่างเช่นที่สหกรณ์การเกษตร 2333/2524 "โจทก์ทำสัญญาฝากเงินออมทรัพย์ไว้กับธนาคารจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นสัญญาที่สหกรณ์กำหนดเวลาที่จะจ่ายคืนโดยสหกรณ์นั้นที่ฝากเงินไว้ จำนวนที่ 1 ในฐานะผู้รับฝากจึงอาจนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ได้ โดยไม่ขออนุญาตจากทางธนาคารตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 664 กรณีไม่คงกวางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 393"

ง. หน้าที่ของธนาคารเมื่อผู้ฝากถอนเงินที่ฝาก (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 666)

การฝากเงินหรือทรัพย์สินอื่นไว้กับธนาคารหรือผู้รับฝากเงินโดยผู้ฝากนั้น มีข้อตกลงกันไว้ในเรื่องระยะเวลาที่ผู้ฝากฝากเงินไว้ และผู้รับฝากเงินนั้นไม่อาจเกิดดอกเบี้ยเงินฝากที่ฝากเงินนั้นได้โดยผู้ฝากจะถอนเงินได้โดยผู้ฝากจะไปถอนที่สาขา เมื่อสิ้นระยะเวลาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้แล้วแต่ในกรณีที่มีข้อตกลงไว้กับธนาคารเป็นพิเศษ

วิธีเฉพาะการฝากเงิน มาตรา 672 และมาตรา 673 กำหนดให้ผู้รับฝากเงินแต่เพียงเท่าจำนวนที่ฝากเท่านั้น

¹ ฎีกาของคณะตุลาการศาลฎีกา 2 หน้าที่ของธนาคารในการใช้เงิน, หน้า 201.

แต่ในการประกอบธุรกิจของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารมีสิทธิในการรับฝากออก
 ใ้ใช้ประโยชน์ได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การมีดอกเบี้ยเงินฝากเกิดขึ้น ซึ่งกฎหมายในหน้าที่
 ออกผลการประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 111 (2) ยืนยันถึง "ดอกเบี้ยนิติบัญญัติ
 กว้างคือ ดอกเบี้ย ถ้าไร ถ้าเช่า ถ้าปันผล หรือรางวัลอื่น ๆ นี้ได้เป็นจริง เป็นกรวางแต่เจ้าทรัพย์
 วางผู้อื่นเพื่อที่ได้ใช้ทรัพย์นั้น ดอกเบี้ยตามกฎหมายประมวลแพ่งคือดอกเบี้ยตามรายวัน" และปรากฏ
 ว่าประเทศไทยใช้หลักการให้ดอกเบี้ยจากเงินไปโดยทั่วไปแก่ทางประมวลกฎหมายนี้ เป็นาร
 หมายให้นำเงินมาฝากไว้กับธนาคาร เพื่อดูแลการจะโตเป็นเงินในที่สุด โดยดอกเบี้ยที่ไป
 ดอกเบี้ยธนาคารจ่ายให้ตามระยะเวลาฝากไว้กับธนาคาร ถ้าจะเก็บไปฝากไว้ ดอกเบี้ย
 เงินฝากแต่ละประเภทนั้นแตกต่างกัน เช่น การฝากเงินในบัญชีเงินฝากประจำประเภท 12
 เดือน ให้ดอกเบี้ยในอัตราสูงกว่าการฝากประเภท 6 เดือน หรือการฝากเงินในบัญชีเงินฝาก-
 ประจำ ให้ดอกเบี้ยในอัตราสูงกว่าบัญชีเงินฝากออมทรัพย์ ทั้งนี้เพราะบัญชีเงินฝากประจำเป็น
 การฝากที่มีกำหนดระยะเวลาแน่นอน ธนาคารสามารถนำเงินไปใช้ประโยชน์ได้นาน และทราบ
 กำหนดที่จะคงคืนแน่นอน แต่เงินฝากออมทรัพย์ผู้ฝากจะถอนคืนเมื่อใดก็ได้ หรือบัญชีเงินฝาก
 กระแสรายวันกับธนาคารส่วนใหญ่ไม่ไปดอกเบี้ย เพราะผู้ฝากเบิกถอนเมื่อไรก็ได้ และทำได้
 สะดวกเพียงแต่ใช้เช็คเท่านั้น ธนาคารจึงไม่สามารถนำเงินไปใช้ประโยชน์ไปได้อย่างเต็มที่

ดังนั้น แม้กฎหมายมิได้กำหนดให้ธนาคารมีหน้าที่ให้ดอกเบี้ยแก่ผู้ฝากเงินด้วยก็ตาม
 แต่ธนาคารก็ให้ดอกเบี้ยแก่ผู้ฝากตามประเภทบัญชี และความซื่อสัตย์สุจริตใจให้ไว้แก่ลูกค้า
 ผู้ฝากเงินของตน ทั้งนี้ อัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารจะคิดให้ในอัตราเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับข้อตกลง
 แต่ละครั้งไม่เกินอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดไว้ เพื่อเป็นการควบคุมการดำเนินงานธุรกิจ
 ของธนาคารพาณิชย์ให้สอดคล้องกับนโยบายทางด้านการเงิน

จ. หน้าที่ของบุคคลวางเกตุฝากโดยหนี้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 661)

ผู้รับฝากมีหน้าที่จะต้องบอกกล่าวแก่ผู้ฝากทันทีเมื่อเกิดกรณี ดังนี้

- 1) บุคคลภายนอกอ้างว่ามีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่ฝากและยื่นเรื่องกับผู้รับฝาก
- 2) บุคคลภายนอกได้ยึดทรัพย์สินที่ฝาก ผู้ยึดเข้าใจว่าเป็นทรัพย์สินของผู้ยึดเองหรือเป็นผู้ฝากก็ตาม

หน้าที่ตามมาตรา 661 นี้เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้รับฝากทรัพย์สินธรรมดาที่จะต้องแจ้งให้ผู้ฝากซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ฝากทราบ เพื่อมิให้ผู้ฝากเสียสิทธิหรือเกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่ฝาก จึงมีปัญหาวาทาเกิดกรณีดังกล่าวข้างต้นกับผู้รับฝากเงินแล้ว ผู้รับฝากเงินมีหน้าที่ดังกล่าวควยหรือไม่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อพิจารณาจากลักษณะของการฝากเงินซึ่งมีหลักว่า กรรมสิทธิ์ในเงินที่ฝากเป็นของผู้รับฝาก ดังนั้น การที่บุคคลภายนอกอ้างว่า เงินที่ผู้ฝากนำมาฝากนั้นเป็นของตน ถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิระหว่างบุคคลภายนอก กับผู้รับฝากโดยตรงว่าใครมีกรรมสิทธิ์ในเงินที่นำมาฝาก

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1331 บัญญัติว่า "สิทธิของบุคคลผู้ได้เงินตรามาโดยสุจริตนั้น ท่านว่ามีเสียไป ถึงแม้ภายหลังจะพิสูจน์ได้ว่าเงินนั้นมีเจ้าของบุคคลซึ่งได้ออนให้มา" ถ้าธนาคาร (ผู้รับฝากเงิน) ได้รับความฝากจากผู้ฝากเงิน (ผู้โอน) แล้ว บุคคลภายนอกจะโต้แย้งว่าธนาคารไม่มีกรรมสิทธิ์ในเงินนั้นไม่ได้ เพราะการที่ธนาคารเปิดบัญชีเงินฝากให้ลูกค้าคนใด ธนาคารก็ได้ขอหลักฐานต่าง ๆ ตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับผู้ขอเปิดบัญชี ก่อนที่จะอนุมัติให้เปิดบัญชี ถือว่าธนาคารได้ใช้ความระมัดระวังในการรับฝากเงิน และเมื่อธนาคารรับฝากเงินจากลูกค้าคนนั้น ธนาคารไม่มีหน้าที่ที่จะต้องรู้ว่าเงินที่ลูกค้านำมาฝากเป็นเงินของใคร¹ เพราะในส่วนของธนาคารเองนั้นจะถือว่าเงินที่มีอยู่ในบัญชีเงินฝากของลูกค้าคนใด ลูกค้าคนนั้นย่อมมีสิทธิในเงินนั้นเท่านั้น จึงควรถือว่าธนาคารรับเงินไว้โดยสุจริตเสมอ เว้นแต่ในกรณีพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น เช่น ลูกค้าทำงานเป็นพนักงานในร้านเล็ก ๆ แต่มีเงินนำมาฝากกับธนาคารคราวละมาก ๆ เกินกว่ารายได้ที่ควรจะได้รับ จะถือว่าธนาคารรับฝากเงินไว้โดยสุจริตไม่ได้ ดังนั้นบุคคลภายนอก จะอ้างว่ามีสิทธิในเงินฝากและยื่นฟ้องธนาคารโดยตรงไม่ได้

¹ Lord Chorley, Law of Banking, 6 th ed. (London: Sweet & Maxwell, 1974), p. 181.

สำหรับกรณีที่ถูกกลายนอกยัดเงินฝาก ไม่ว่าจะเข้าใจว่าเป็นของตนเอง หรือของลูกค้าผู้ฝากก็ตาม คงไม่อาจเกิดขึ้นได้กับกรณีฝากเงินไว้กับธนาคาร เพราะตามกฎหมายไม่อาจยัดยักสิทธิเรียกร้องในเงินฝากได้ แต่ก็อาจมีการอายัดสิทธิเรียกร้องในเงินฝากได้ จึงมีปัญหาวาธนาคารมีหน้าที่ต้องแจ้งให้กับลูกค้าผู้ฝากเงินโดยพลันตาม มาตรา 661 นี้หรือไม่

การอายัดสิทธิเรียกร้องในเงินฝากนี้ วิธีเฉพาะการฝากเงิน มาตรา 672 และ 673 ไม่ให้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น ไม่มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาและแบบฟอร์มคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันโดยทั่ว ๆ ไปก็ไม่มีข้อตกลงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ส่วนในทางปฏิบัตินั้น เมื่อธนาคารได้รับคำสั่งศาล ให้อายัดเงินฝากในบัญชีของลูกค้าคนใด ธนาคารไม่แจ้งให้ลูกค้าทราบ และจะหมายเหตุไว้ที่บัญชีของลูกค้านั้นว่ามีคำสั่งอายัด เมื่อลูกค้านั้นสั่งจ่ายหรือถอนเงิน ธนาคารไม่จ่ายให้โดยให้เหตุผลว่าเงินในบัญชีใ้ถูกอายัดไว้ เพราะถือว่าลูกค้ายอมรับว่าตนเองมีทรัพย์สินอะไรบ้าง และการที่ลูกค้าถูกฟ้องร้องจนศาลมีคำสั่งให้อายัดสิทธิเรียกร้องในเงินฝาก ลูกค้ายอมรับจะต้องทราบก่อนธนาคารอยู่แล้ว ผู้เขียนจึงเห็นความเห็นว่า แม้ไม่มีกฎหมายหรือข้อตกลงที่ชัดเจนระหว่างธนาคารกับลูกค้า เกี่ยวกับการที่ถูกกลายนอกอายัดสิทธิเรียกร้องในเงินฝาก ควรจะต้องนำมาตรา 661 มาใช้บังคับในฐานะที่เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4) โดยธนาคารมีหน้าที่ต้องรีบบอกกล่าวแก่ลูกค้าผู้ฝากเงินโดยพลัน เมื่อยมีคำสั่งอายัดสิทธิเรียกร้องในเงินฝาก แต่ตามความเป็นจริง ลูกค้าผู้ฝากเงินที่ถูกอายัดจะต้องทราบก่อนธนาคารเสมอ ดังนั้น ธนาคารจึงไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวให้แก่ลูกค้าทราบก็ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัดเวลาและทุนค่าใช้จ่ายของธนาคาร

สรุป ธนาคารในฐานะที่เป็นผู้รับฝากเงินมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อกู้ยืมเงิน ดังนี้

1. ต้องใช้ความระมัดระวังและใช้ฝีมือเท่าที่เป็นธรรมดาจะต้องใช้และสมควร
ต้องใช้ในกิจการอาชีวะของธนาคาร

2. ธนาคารมีสิทธิที่จะนำเงินที่ฝากออกใช้ได้

3. ต้องคืนเงินตามจำนวนที่ฝากให้แก่ผู้ฝากหรือตามคำสั่ง

4. ธนาคารไม่ต้องคืนดอกเบี้ยที่เกิดจากเงินที่ฝากให้แก่ผู้ฝาก

สำหรับสิทธิของผู้รับฝากตามสัญญาฝากทรัพย์ธรรมดา เช่น สิทธิในการได้รับดอกเบี้ย
ค่าใช้จายในการบำรุงรักษา (มาตรา 668) สิทธิในบำเหน็จฝากทรัพย์ (มาตรา 669)
และสิทธิในการยึดหน่วงทรัพย์ที่ฝาก (มาตรา 670) นั้น เนื่องจากการฝากเงินไว้กับ
ธนาคารเงินนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของธนาคารแล้ว ธนาคารจึงไม่มีสิทธิเรียกร้องในเรื่องต่าง ๆ
เหล่านี้ เพราะธนาคารไม่มีหน้าที่ต้องบำรุงรักษาเงินที่ฝาก การรับฝากเงินจากลูกค้าก็ไม
เคยมีข้อตกลงหรือประเพณีปฏิบัติให้ธนาคาร เรียกกลับมาเห็นจฝากเงินได้

ส่วนการยึดหน่วงเงินฝากนั้น จะเห็นว่าธนาคารไม่มีสิทธิทำได้เช่นกัน เพราะตาม
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 241 บัญญัติว่า "ผู้ใดเป็นผู้ครอบ ทรัพย์สินของผู้อื่น
และมีหน้าที่เป็นคุณประโยชน์แก่ตนเกี่ยวกับทรัพย์สินซึ่งยึดครองนั้นไซ้ ท่านว่าผู้นั้นจะยึดหน่วง
ทรัพย์สินนั้นไว้จนกว่าจะไต่สาระหนักได้ แต่ความที่กล่าวมานี้ห้ามมิให้ใช้บังคับเมื่อหนั้นยังไม่
ถึงกำหนด" เงินฝากในธนาคารเป็นของธนาคารแล้ว ธนาคารไม่ได้ครอบครองเงินของผู้อื่น
(ผู้ฝากเงิน) ดังนั้น โดยลักษณะของความผูกพันระหว่างธนาคารกับลูกค้าผู้ฝากเงิน ตามสัญญา
ฝากเงินนี้จึงไม่ทำให้ธนาคารมีสิทธิที่จะยึดหน่วงเงินฝาก ตามมาตรา 670 นี้ได้

1.1.2 สัญญาบัญชีเงินสะพัด

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 856 บัญญัติว่า "อันว่าสัญญาบัญชีเงินสะพัดนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลสองคนตกลงกันว่าสลับตำแหน่งไป หรือในชั่วเวลากำหนดอันใดอันหนึ่ง ให้ตัดทอนบัญชีหนึ่งทั้งหมดหรือแต่บางส่วนอันเกิดขึ้นแต่กิจการในระหว่างเขาทั้งสองนั้นหักกลบลบกัน และคงชำระแต่ส่วนที่เป็นจำนวนคงเหลือโดยคุณลักษณะ"

ลักษณะของสัญญาบัญชีเงินสะพัดดังกล่าวนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการฝากเงินระหว่างลูกค้ากับธนาคาร ซึ่งโดยทั่วไปมีข้อสัญญาต่อกันว่า ธนาคารจะคืนเงินเท่ากับจำนวนที่ฝากไว้ให้กับผู้ฝาก เมื่อผู้ฝากต้องการ ธนาคารจึงมีฐานะเป็นลูกหนี้ ผู้ฝากแค่เพียงฝ่ายเดียวเสมอ และถ้าใดตกลงเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันต่อกันก็จะมีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ ลูกค้าผู้ฝากมีสิทธิใช้เช็คส่งจ่ายเงินจากธนาคารได้ สัญญาฝากเงินประเภทบัญชีเงินฝากกระแสรายวันเป็นสัญญาที่สมบูรณ์อยู่ในตัวของมันเอง¹ แต่ถ้การ

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2569/2521 วินิจฉัยว่า การที่จำเลยขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคาร ธนาคารอนุมัติถือว่าเป็นบัญชีเงินสะพัดตามมาตรา 856 แต่คำพิพากษาศาลฎีกา ในภายหลังไม่ถือว่าการเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารเป็นการทำสัญญาบัญชีเงินสะพัด เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1587/2523

ฝากเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันนั้นมีข้อตกลงให้ผู้ฝากเงินมีสิทธิเบิกเงินเกินบัญชี¹ ได้โดยใช้วิธีการตัดทอนบัญชีแล้วหักกลับยกกันด้วย เฉพาะข้อตกลงส่วนที่ว่าการตัดทอนบัญชีนี้เป็นสัญญาบัญชีเกินสะพัด

ในทางปฏิบัติของธนาคารนั้นเรียกบัญชีเงินฝากกระแสรายวันว่า "Current Account" (นอกจากนี้ในต้นร่างภาษาอังกฤษของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คำว่า "Current Account" แปลว่า "บัญชีเกินสะพัด") เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของธนาคารส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นบัญชีเกินสะพัดอยู่ด้วยเสมอ ดังนั้นจึงเห็นได้จากคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันมักจะมีข้อตกลงเกี่ยวกับกรณีที่ผู้ฝากเงินออกเช็คสั่งจ่ายเงินไปโดยที่เงินฝากคงเหลือในบัญชีมีไม่พอจ่าย และถ้าธนาคารผ่อนผันจ่ายเงินตามเช็คไปให้ก่อนแล้ว ผู้ฝากยื่นยอมผูกพันที่จะจ่ายเงินส่วนที่เบิกเกินไปนั้นคืนให้แก่ธนาคาร เสมือนหนึ่งใคร่ขอเบิกเงินเกินบัญชีต่อธนาคาร เมื่อมีการเบิกเงินเกินบัญชีดังกล่าวแล้วธนาคารและผู้ฝากต่างฝ่ายต่างมีโอกาสเป็นเจ้าหนี้และ

¹ การเบิกเงินเกินบัญชี (Overdraft) เป็นเงินเชื่อประเภทหนึ่งซึ่งธนาคารให้เครดิตในวงเงินจำนวนหนึ่งแก่ลูกค้าผู้ขอเบิกเงินเกินบัญชีโดยสามารถเบิกเงินเกินกว่ายอดเงินที่ตนมีอยู่ในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันได้ แต่รวมแล้วจะต้องไม่เกินวงเงินที่ตกลงไว้กับธนาคารทำนองเดียวกับการกู้ยืมเงิน (Loan) แต่ไม่ถือว่ายอดเงินที่ค้างชำระตามบัญชีเป็นการกู้เงิน แม้ในทางปฏิบัติจะเรียกว่า การกู้เบิกเงินเกินบัญชีก็ตาม แต่ข้อตกลงเบิกเงินเกินบัญชีกับธนาคารตามสัญญาบัญชีเกินสะพัดไม่เข้าลักษณะการกู้ยืม ซึ่งต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 117/2518)

ลูกหนี้ซึ่งกันและกันและอาจมีหนี้เกี่ยวกับเงินฝากและเงินที่ขอเบิกเกินบัญชี ซึ่งนำมาตัดทอนบัญชีกันได้ ซึ่งก็เข้าลักษณะเป็นสัญญาบัญชีเงินสะพัดนั่นเอง¹

แม้ในคำขอเบิกบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของธนาคารส่วนใหญ่จะระบุข้อความดังกล่าวไว้ก็ตาม แต่มีข้อสังเกตว่าต้องเป็นข้อตกลงที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเบิกเงินเกินบัญชี คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1538/2523 วินิจฉัยว่าการที่จำเลยทำสัญญาเบิกบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารโจทก์โดยมีเงื่อนไขว่า ธนาคารโจทก์จ่ายเงินตามเช็คให้เกินจำนวนเงินที่มีอยู่ในบัญชีของจำเลยไป จำเลยยอมใช้เงินส่วนที่ธนาคารโจทก์จ่ายเงินเกินบัญชีนั้นให้ธนาคารโจทก์พร้อมทั้งคอกเบี้ยในอัตราสูงสุดตามกฎหมายนับแต่วันที่ได้ออกเช็คเป็นต้นไปนั้น ไม่ใช่เรื่องการกู้ยืมเงินหรือการทำสัญญาบัญชีเงินสะพัด หรือการค้าอย่างอื่นในทำนองเดียวกัน แต่เป็นเรื่องที่ธนาคารโจทก์จ่ายเงินตามคำสั่งของจำเลยผู้ออกเช็คเกินกว่าจำนวนเงินที่จำเลยมีอยู่ในบัญชี ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 991 มิได้ห้ามธนาคารจ่ายเงิน

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 458/2525 ตามระเบียบการฝากเงินกระแสรายวันของธนาคารโจทก์มีว่าถ้าเงินในบัญชีของจำเลยไม่พอจ่ายตามเช็ค เมื่อธนาคารถอนเงินจ่ายตามเช็คนั้นให้ไป จำเลยยอมเป็นอันผูกพันตนที่จะจ่ายเงินส่วนที่เกินกันให้โจทก์เสมือนหนึ่งได้ขอร้องให้เบิกเงินเกินบัญชีไว้กับธนาคาร ธนาคารโจทก์จะคิดคอกเบี้ยเงินเบิกเกินบัญชีเป็นรายวัน (คอกเบี้ยทบต้น) และจะนำผลคอกเบี้ยนั้นหักบัญชีเป็นรายเดือน จำเลยฝากเงินกระแสรายวันกับธนาคารโจทก์ โดยโจทก์ตกลงให้จำเลยเบิกเงินเกินบัญชีจากธนาคารโจทก์ได้โดยคิดคอกเบี้ยทบต้น ยอมรับว่าเป็นสัญญาเบิกเงินเกินบัญชี การที่จำเลยทำสัญญากับโจทก์ดังกล่าวแล้วมีการนำเงินเข้าฝากในบัญชีและเบิกเงินอยู่เรื่อย ๆ โดยวิธีใช้เช็คหลายครั้งและยอมเสียคอกเบี้ยทบต้นตามธรรมเนียมประเพณีของธนาคาร ดังนั้นเข้าลักษณะสัญญาบัญชีเงินสะพัด

เมื่อบัญชีเงินฝากกระแสรายวันใดที่มีลักษณะ เป็นสัญญาบัญชีเงินสะพัดด้วย
ดังกล่าวมาแล้ว กฎหมายยอมให้ธนาคารคิดดอกเบี้ยทบต้น¹ ในบัญชีเงินสะพัด
ตามประเพณีของธนาคารได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 655
วรรคสอง) แต่ต้องมีการตกลงกันอย่างแน่ชัดเสียก่อน มิฉะนั้นจะคิดดอกเบี้ยได้
เพียงอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีตามกฎหมายเท่านั้น²

ธนาคารกับลูกค้าฝากเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน จะมีคัมพันธ
ต่อกันตามลักษณะสัญญาบัญชีเงินสะพัดด้วยต่อเมื่อได้มีข้อตกลงเกี่ยวกับการหักถอนบัญชี
ระหว่างกันอย่างชัดแจ้ง และถ้ามีความสัมพันธ์ตามสัญญาบัญชีเงินสะพัดด้วยแล้ว ธนาคาร
และลูกค้าฝากเงินย่อมมีหน้าที่ตามสัญญาบัญชีเงินสะพัดดังต่อไปนี้ด้วย

1) หน้าที่ในการจัดทำบัญชีนี้ เพื่อนำมาหักถอนบัญชีนี้ เป็นหน้าที่ของ
คู่สัญญาทั้งสองฝ่าย แต่อาจตกลงให้ฝ่ายใดเป็นผู้จัดทำก็ได้ แม้ว่าจะตกลงให้ฝ่ายใดฝ่าย
หนึ่งเป็นผู้จัดทำบัญชีนี้ อีกฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิที่จะทำขึ้นอีกเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

¹ ดอกเบี้ยทบต้น คือ การนำเอาดอกเบี้ยที่ค้างชำระมารวมกันกับเงินต้น
แล้วคิดดอกเบี้ยอีกชั้นหนึ่ง

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 461/2522 การที่จำเลยจะเบิกเงินเกินบัญชีจากโจทก์
ซึ่งโจทก์มีสิทธิคำนวณดอกเบี้ยทบต้นในบัญชีเงินสะพัดตามประเพณีของธนาคารโจทก์จำเลย
จะต้องมีการตกลงกันเสียก่อน เมื่อโจทก์สืบพยานฟังไม่ได้แน่ชัดว่ามีข้อตกลงกันเช่นนั้น
โจทก์ก็ไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยทบต้นตามระเบียบการรับฝากเงินของโจทก์ และเมื่อไม่ได้
กำหนดดอกเบี้ยไว้เป็นการแน่นอน โจทก์จึงมีสิทธิคิดดอกเบี้ยเพียงร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี
เท่านั้น และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 747/2507

2) หน้าที่ในการหักถอนบัญชีหนี้ หากไม่ได้ตกลงกันไว้ต้องทำในระยะเวลา 6 เดือน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 858

3) หน้าที่ในการชำระเงินส่วนที่ผิดกันอยู่ เมื่อมีการหักถอนบัญชีกันแล้ว ถ้าไม่ได้ชำระ ก็ให้อีกฝ่ายคิดดอกเบี้ยได้นับตั้งแต่วันที่หักถอนบัญชีเป็นต้นไป (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 860)

ในทางปฏิบัติธนาคารเป็นผู้ทำบัญชีหนี้ ซึ่งเรียกว่า บัญชีเงินฝากกระแสรายวัน และส่งใบแจ้งรายการบัญชี (Statement) ให้แก่ลูกค้าผู้ฝากเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันเป็นประจำทุก ๆ สิ้นเดือน หรือสิ้นงวดบัญชีของธนาคาร (คือวันที่ 30 มิถุนายน และ 31 ธันวาคมของแต่ละปี) แล้วแต่บัญชีใดมีรายการเดินสะพัดมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ธนาคารอาจส่งให้ทุกครั้งที่ลูกค้าร้องขอ

ใบแจ้งรายการบัญชี (Statement) ประกอบด้วยรายการฝากและถอน ยอดคงเหลือในบัญชี เพื่อให้ลูกค้าได้ตรวจสอบว่าถูกต้องหรือไม่ และรับรองหรือรายงานผลให้ธนาคารทราบ อันเป็นวิธีการควบคุมบัญชีเงินฝากอย่างหนึ่งมิให้เกิดความผิดพลาดขึ้น

ลูกค้าเจ้าของบัญชีเงินฝากมีหน้าที่จะต้องแจ้งให้ธนาคารทราบ หากไม่ได้รับใบแจ้งรายการบัญชี และถ้าได้รับใบแจ้งรายการบัญชี ลูกค้าต้องใช้ความระมัดระวังในการตรวจสอบว่ามีข้อผิดพลาดอย่างไรหรือไม่¹ โดยเปรียบเทียบรายการฝากถอน

¹ เปรียบเทียบกับ Uniform Commercial Code Section 4 - 406 (1)

When a bank sends to its customer a statement of account accompanied by items paid in good faith in support of the debit entries or holds the statement and items pursuant to a request or instructions of

จากใบนำฝาก (pay - in - slip) คนซื้อเช็คหรือบัญชีส่วนตัว เป็นคน และแจ้งความผิดพลาดหรือยืนยันความถูกต้องให้ธนาคารทราบโดยเร็ว หรือภายในเวลาที่ตกลงกันไว้ เพื่อธนาคารจะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้อง และป้องกันมิให้เกิดความผิดพลาดขึ้นอีก

ถ้าหากลูกค้าไม่แจ้งความผิดพลาดให้ธนาคารทราบ ธนาคารมีสิทธิ์ถือว่าลูกค้าผู้ฝากเงินได้รับและรับรอง รายการบัญชีเดินสะพัดเป็นการถูกต้องเสมอ¹ ซึ่งมีผลทำให้ลูกค้าผู้ฝากเงินไม่อาจปฏิเสธรายการบัญชีนั้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าธนาคารไม่ได้มีส่วนผิดพลาดอยู่ด้วยแล้ว ลูกค้าต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น หากลูกค้าไม่ได้ใช้ความระมัดระวังดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ถ้าลูกค้าสามารถพิสูจน์ได้ว่า ธนาคารไม่ได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรในการจ่ายเงินแล้ว ลูกค้าก็สามารถปฏิเสธรายการบัญชีได้ แม้ว่าลูกค้าจะไม่ได้ใช้ความระมัดระวังในการตรวจสอบใบแจ้งรายการบัญชีดังกล่าว

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 658-359/2511 แม้ธนาคารจะไม่มีเช็คส่งจ่ายเงินจากบัญชีมาแสดงครบถ้วนตามรายการสั่งจ่ายที่ปรากฏในบัญชีกระแสรายวัน แต่ก็ไม่ปรากฏหรือมีเหตุอันสมควรสงสัยว่าธนาคารได้กระทำรายการไม่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ดี ธนาคารจะลงรายการในบัญชีกระแสรายวันได้ก็จะต้องมีเช็คและการจ่ายเงินตามเช็คจะต้องผ่านการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ จึงจะต้องตรวจสอบเมื่อสิ้นวันหนึ่ง ๆ ด้วย จึงไม่มีทางสงสัยว่า ธนาคารจะลงบัญชีโดยไม่มีเช็คสั่งจ่าย อีกประการหนึ่งตามระเบียบของธนาคาร ๆ จะส่งสำเนาบัญชีกระแสรายวันไปให้ลูกค้าของธนาคารตรวจสอบและแจ้งไปด้วยว่า ถ้าไม่มีการทักท้วงก็ให้ถือว่าถูกต้อง ลูกค้าไม่เคยทักท้วงยกเงินตามบัญชีกระแสรายวันแต่อย่างใดเลย แสดงว่าบัญชีกระแสรายวันนั้นได้ทำถูกต้องแล้ว ในชั้นพิจารณาของศาล ลูกค้านำสืบว่าไม่ได้สั่งจ่ายเงินตามเช็คที่ขาดไปศาลจึงเห็นว่ารายการเช็คสั่งจ่ายเงินในบัญชีกระแสรายวันถูกต้อง

1.1.3 สัญญากู้ยืมเงิน

ตามกฎหมายอังกฤษและกฎหมายในสหรัฐอเมริกา ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและลูกค้าผู้ฝากเงินเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้ลูกหนี้ในทำนองการกู้ยืมเงิน (Loan) กล่าวคือ เห็นว่าธนาคารเป็นผู้ยืมเงินจากลูกค้าผู้ฝากเงิน ธนาคารจึงมีสิทธิจัดการอย่างใด ๆ กับเงินฝากนั้นได้ ธนาคารไม่มีความผูกพันที่จะจัดการเงินนั้นในลักษณะที่เป็นเงินของตัวการ เพียงแต่ธนาคารมีหน้าที่ที่จะต้องจ่ายคืนให้แก่ลูกค้าผู้ฝากเงิน เมื่อมีคำสั่งของลูกค้าผู้ฝากเงินเท่านั้น¹ ดังนั้น ลูกค้าผู้ฝากเงินจะเรียกร้องค่าตอบแทนใด ๆ จากการที่ธนาคารนำเงินฝากไปหาประโยชน์ไม่ได้ คงเรียกร้องให้ธนาคารคืนเงินเท่าจำนวนที่นำไปเท่านั้น นอกจากนี้ยังเห็นว่าหน้าที่ของธนาคารในการจ่ายเงินตามตราพัตของลูกค้า เป็นหน้าที่ที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ด้วย²

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อเรื่องสัญญาฝากทรัพย์สินว่า การฝากเงินกับธนาคารนั้น กระทบสิทธิในเงินฝากโอนไปยังธนาคารผู้รับฝาก ๆ มีหน้าที่ต้องคืนให้แก่ผู้ฝากเงินซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการกู้ยืมเงิน เพราะผู้ให้โอนกรรมสิทธิในเงินตราใหญ่แล้วผู้กู้จะคืนให้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 650) เช่นกัน แต่การฝากเงินนั้น ผู้ฝากเงินมีเจตนาเบื้องต้นที่จะให้ผู้รับฝากเงิน คุ้มครองรักษาเงินไว้ในความอารักขาของผู้รับฝากเงิน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 657) แม้ผู้รับฝากเงินจะเอาเงินออกใช้ได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 672 วรรคสอง) ก็เป็นบทบัญญัติที่กฎหมาย

¹ คุคกี Foley v. Hill. (1848) 2 H.L. Cas. 28. p. 19.

² Lord Chorley, Law of Banking, p. 25.

อนุญาตเป็นพิเศษเกี่ยวกับวิธีเฉพาะการฝากเงินเท่านั้น ส่วนการกู้ยืมเงิน ผู้ผู้มีเจตนา โดยตรง ในการที่จะนำเงินของผู้ใหญ่ไปใช้ประโยชน์ ดังนั้น การที่ลูกค้าฝากเงินไว้กับ ธนาคารจึงไม่มีลักษณะเป็นสัญญากู้ยืมเงิน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การเปิดบัญชีเงินฝาก กับธนาคารนั้น ไม่มีลักษณะเป็นสัญญากู้ยืมเงินกันเลย แม้ผู้ฝากเงินจะได้รับดอกเบี้ยก็ตาม แต่ดอกเบี้ยที่ได้รับนี้มิใช่ได้รับในฐานะที่เป็นค่าตอบแทนหรือค่าช่วยการในการที่ผู้ใช้หรือ ใช้ประโยชน์จากเงินที่ฝากเหมือนดอกเบี้ยในการกู้เงิน แต่เป็นดอกเบี้ยที่ได้รับเพื่อเป็น ค่าตอบแทนในการนำเงินมาฝากไว้กับธนาคาร หากฝากไว้นานเท่าไร ผู้ฝากเงินก็ย่อม ได้รับดอกเบี้ยมากขึ้นตามระยะเวลา ¹

ในเรื่องนี้อาจเทียบเคียงได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1369/2493 ที่ตัดสินไว้ว่า ชายหญิงอยู่กินด้วยกันฉันท์สามีภรรยา แต่มิได้จดทะเบียนสมรส หญิงมอบเงินให้แก่ชายเพื่อ ให้หาผลประโยชน์ให้ ชายจึงเอาเงินนั้นไปให้คนอื่นกู้ ดังนี้ หากใช่เป็นการแต่งตั้งชายเป็น ตัวแทนไม่ กรณีดังนี้ชายต้องรับผิดชอบเงินให้หญิง โดยต้องถือว่าชายเป็นผู้ใหญ่ยอมมีสิทธิและ ความรับผิดชอบผู้กู้โดยตรง เงินที่หญิงมอบให้รายไวนั้นก็เท่ากับเงินฝาก ซึ่งผู้รับฝากจำต้อง คืนให้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 672 ²

¹ ดูเรื่องหน้าที่ของคืนต่อผลที่เกิดแก่ทรัพย์สินที่ฝาก, หน้า 11 - 12

² ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1538/2523 อ่างแล้ว, หน้า 19

1.1.4 สัญญาตัวแทน

การที่ลูกค้านำเงินมาฝากไว้กับธนาคารนั้นเป็นความสัมพันธ์กันในลักษณะ
 การที่ตัวแทนหรือไม่ และการที่ธนาคารมีหน้าที่ในการเรียกเก็บเงินตามเช็คให้แก่
 ลูกค้าหรือจ่ายเงินตามเช็คให้แก่ผู้รับเงินตามคำสั่งของลูกค้านั้นเป็นเพราะธนาคาร
 เป็นตัวแทนของลูกค้าหรือไม่

กฎหมายในสหรัฐอเมริกาเห็นว่า ธนาคารเป็นทั้งตัวแทนเรียกเก็บเงิน
 (a collecting agent) และตัวแทนการจ่ายเงิน (a paying agent)
 ของผู้เคหค้ำ ตาม Uniform Commercial Code Section 4 - 405 ¹

¹ Uniform Commercial Code Section 4 - 405 Death or
 Incompetence of Customer

1. A payor or collecting bank's authority to accept,
 pay or collect an item or to account for proceeds of its
 collection if otherwise effective is not rendered ineffective
 by incompetence of a customer of either bank existing at the
 time the item is issued or its collection is undertaken if the
 bank does not know of an adjudication of incompetence. Neither
 death nor incompetence of a customer revokes such authority to
 accept, pay, collect or account until the bank knows of the fact
 of death or of an adjudication of incompetence and has reasonable
 opportunity to act on it

2.

จึงได้กำหนดว่า ธนาคารหมดอำนาจหน้าที่ในการจ่ายเงิน ถ้าผู้เคยค้าตายหรือไร้ความสามารถ เพราะหลักใน Common Law มีอยู่ว่าอำนาจหน้าที่ของตัวแทนสิ้นสุดลง เมื่อตัวการตายหรือไร้ความสามารถ

ในปัญหาที่ ท่านอาจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช¹ ได้มีความเห็น เช่นเดียวกันว่า การรับฝากเงินของลูกค้า ธนาคารอยู่ในฐานะตัวแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 807, 828 ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของตัวการ เมื่อตัวการตายหรือล้มละลาย สัญญาตัวแทนเป็นอันระงับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 992 เรื่องความสิ้นสุดของหน้าที่ และอำนาจของธนาคารซึ่งจะใช้เงินตามเช็ค ก็ได้นำหลักตัวการตัวแทนในเรื่องนี้มาบัญญัติไว้

แต่ในกฎหมายอังกฤษปัจจุบันไม่ถือว่า ธนาคารเป็นตัวแทนของลูกค้า แม้ธนาคารจะต้องใช้ความระมัดระวังในการนำเงินของลูกค้าไปใช้จ่ายก็ตาม แต่ก็จะต้องให้ธนาคารนำฝากไว้หรือผลประโยชน์ที่ได้รับมาคืนให้กับลูกค้าตามกฎหมายเรื่องตัวการตัวแทนแล้ว ธุรกิจของธนาคารก็ยังคงดำเนินไปไม่ได้

ตัวอย่างคดี *Foley V. Hill* (1848) 2 H.L. Cas. 28.² ในคดีนี้ โจทก์ได้เปิดบัญชีเงินฝากไว้กับธนาคารจำเลย ต่อมาโจทก์ฟ้องเรียกเงินคืนตามบัญชี โดยโจทก์อ้างว่า ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารกับลูกค้าเทียบได้กับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแทนและตัวการ แดศาลฎีกา (The House of Lords) ก็ตัดสินว่า เป็นความสัมพันธ์

¹ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, คำอธิบายกฎหมายตั๋วเงินรวมทั้ง เช็ค, พิมพ์ครั้งที่ 3 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2502), หน้า 207.

² Chorley & Smart, Leading Cases in the Law of Banking, 4 th. ed. (London: Sweet & Maxwell, 1974), p. 2.

ตามธรรมเนียมระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ โดย Lord Ereugham กล่าวว่า "ธุรกิจ
ชนิดนี้ของธนาคารเป็นการรับเงินจากลูกค้า และธนาคารสามารถจัดการกับเงินนี้เสมือน
เป็นเงินของตนเองได้ ธนาคารจึงเพียงแต่กลายเป็นลูกหนี้ของบุคคลที่จ่ายเงิน หรือ
นำเงินมาฝากไว้กับคนเท่านั้น"

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 797 บัญญัติว่า "อันว่าสัญญา
ตัวแทนนั้นคือ สัญญาซึ่งให้บุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า ตัวแทน มีอำนาจทำการแทนบุคคลอีกคน
หนึ่ง เรียกว่า ตัวการและตกลงจะทำการ ดังนี้

อันความเป็นตัวแทนนั้นจะเป็นโดยแต่งตั้งแสดงออกชัด หรือโดยปริยายก็ย่อมได้"

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทนมีหน้าที่และ
ความรับผิดชอบต่อตัวการ ดังนี้

1. ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของตัวการ (มาตรา 807)
2. ต้องทำการด้วยตนเอง (มาตรา 808)
3. ต้องแจ้งความเป็นไปของการทำงานให้ตัวการทราบ (มาตรา 809)
4. ต้องส่งคืนเงิน ทรัพย์สิน และโอนสิทธิที่ได้รับมาให้แก่ตัวการ
(มาตรา 810)
5. ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น เพราะความประมาทเลินเล่อ
ไม่ทำการเป็นตัวแทน, ทำการโดยปราศจากอำนาจหรือนอกเหนือ
อำนาจ (มาตรา 812)

ดังนั้น การที่ธนาคารรับฝากเงินจากลูกค้า และจ่ายเงินตามเช็คที่ลูกค้า
 ของตนเป็นผู้สั่งจ่ายให้แก่ผู้รับเงินนั้น ธนาคารกับลูกค้าไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน
 ในลักษณะตัวการตัวแทน ซึ่งมีผลทำให้ธนาคารไม่ต้องระมัดระวังในการใช้จ่ายว่า
 จะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตอำนาจที่ได้รับมอบหมายหรือบัญญัติตามเงื่อนไขโดยเคร่งครัด
 ธนาคารจึงมีเสรีภาพอย่างกว้างขวางในการจัดการกับเงินฝากของลูกค้าในลักษณะใดก็ได้

อนึ่ง การที่ลูกค้านำเงินมาฝากไว้กับธนาคารแห่งใดนั้น ก็เพราะลูกค้ามี
 ความไว้วางใจหรือความเชื่อถือที่จะให้ธนาคารเป็นผู้เก็บรักษาทรัพย์สินเงินทอง
 ธนาคารจึงมีหน้าที่ที่จะต้อง รักษาความลับของลูกค้าซึ่งคล้ายคลึงกับหน้าที่ของตัวแทน
 ที่จะต้องทำการโดยสุจริตต่อตัวการ ในคดี *Tournier V. National Provincial
 Bank* ((1848) 2 H.L. Cas. 28.) ซึ่งศาลได้วางหลักไว้ว่า ธนาคารมีหน้าที่
 ตามสัญญาในการรักษาความลับ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างธนาคาร
 กับลูกค้า หากธนาคารเปิดเผยความลับที่เกี่ยวข้องกับบัญชีเงินฝากหรือเรื่องใด ๆ ของ
 ลูกค้าแล้วธนาคารต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังมีความเห็นเพิ่ม
 เติมอีกว่า หน้าที่ในการรักษาความลับของลูกค้านี้ยังคงมีอยู่ตลอดไป แม้จะปิดบัญชีเงินฝาก
 แล้วก็ตาม ซึ่งไม่เหมือนกับหน้าที่ตัวแทนที่สิ้นสุดลงเมื่อมีการเลิกสัญญาตัวแทน¹

ธนาคารจึงถือว่ามีหน้าที่ต้องออกใบสรุปรายวันของเงินฝาก (Customer's
 Statement) เป็นเอกสารที่ธนาคารจะรักษาไว้เป็นความลับอย่างเคร่งครัด โดยหลัก
 การธนาคารแล้ว ธนาคารจะต้องไม่ให้รายละเอียดของรายการเงินในบัญชีเงินฝากของ
 ลูกค้า หรือส่งบัญชีเงินฝากให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นอันขาด เว้นแต่จะให้แก่ผู้ฝากเงิน
 โดยตรง หรือตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจจากผู้ฝากเงินโดยตรง (แม้แต่สามีหรือภรรยาของ

¹ Lord Chorley, Law of Banking. pp 20 - 21.

ผู้ฝากเงิน ธนาคารก็จะให้รายละเอียดไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับมอบอำนาจจากผู้ฝาก) ¹

อย่างไรก็ตาม ธนาคารอาจต้องเปิดเผยความลับของลูกค้า ให้แก่บุคคลตามที่กฎหมายบังคับไว้ก็ได้ เช่น คำสั่งเรียกพยานเอกสารจากศาล, คำสั่งของกรมสรรพากร ให้เจ้าพนักงานสรรพากรทำการตรวจค้นหรือยึดบัญชีเอกสาร หรือหลักฐานต่าง ๆ ของลูกค้า (มาตรา 3 เบญจ ประมวลรัษฎากร), หมายเรียกเอกสารหลักฐานจากพนักงานสอบสวน (มาตรา 132 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา) เป็นต้น นอกจากนี้ธนาคารอาจต้องเปิดเผยความลับได้ในกรณีที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) เพื่อผลประโยชน์ของธนาคารเอง เช่น ในการฟ้องร้องคดีระหว่างธนาคารและลูกค้าอื่น ²

สรุป ผู้เขียนมีความเห็นว่า การเปิดบัญชีเงินฝากกับธนาคารเป็นสัญญาอย่างหนึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและลูกค้าในฐานะเป็นลูกหนี้ เจ้าหนี้ โดยทั่วไปมีนิติสัมพันธ์กันตามสัญญาฝากทรัพย์ วิธีเฉพาะการฝากเงินและข้อตกลงข้อบังคับ หรือระเบียบปฏิบัติซึ่งธนาคารและลูกค้าได้ตกลงกันเป็นราย ๆ ไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ประยูร จินดาประคิษฐ์, การธนาคารพาณิชย์ การดำเนินงานและการบัญชี, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ จำกัด, 2512), หน้า 138.

² Lord Chorley, Law of Banking, Sp. 21 - 24.

วิธีการขอเปิดบัญชี

เมื่อลูกค้าประสงค์จะขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารต้องยื่นคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน¹ (Application For Opening Current Account) ตามแบบฟอร์มของธนาคารแต่ละแห่ง โดยแจ้งเงื่อนไขการส่งจ่าย, จำนวนเงินที่เปิดบัญชีและตัวอย่างลายมือชื่อของผู้มีอำนาจส่งจ่าย พร้อมด้วยเอกสารหลักฐานเพื่อแสดงตัวดังต่อไปนี้มามอบให้แก่ธนาคารคือ

ก. กรณีบุคคลธรรมดา บัตรประจำตัวประชาชน ใบทะเบียนคนต่างด้าว ใบอนุญาตขับขี่ยานพาหนะ หรือบัตรประจำตัว ที่ทางราชการออกให้ที่มีรูปถ่ายติดไว้ มาแสดงต่อธนาคารว่าตรงกับผู้ขอเปิดบัญชีหรือไม่

กรณีลูกค้าเป็นชาวต่างประเทศ มีหนังสือเดินทาง (Passport) มาแสดง ธนาคารจะเปิดบัญชีให้เฉพาะผู้ที่เข้ามาทำงานประจำหลายปี เท่านั้น

ข. กรณีนิติบุคคล ประเภทหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สำเนาหนังสือรับรองของนายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท, สำเนาทะเบียนการค้า สำเนาหนังสือบริคณห์สนธิและข้อบังคับของบริษัท สำเนาทะเบียนพาณิชย์ สำเนารายงาน

¹ คำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันนี้ ธนาคารบางแห่งใช้คำว่า "คำขอเปิดบัญชีเดินสะพัด" เพราะในควมกฎหมายไม่มีคำว่า บัญชีเงินฝากกระแสรายวัน ภาษาในทางปฏิบัติก็เรียกบัญชีเงินฝากกระแสรายวันว่า Current Account ซึ่งแปลว่าบัญชีเดินสะพัด ในคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันโดยทั่วไปมักจะมีข้อตกลงเกี่ยวกับการเบิกเงินเกินบัญชีอยู่ด้วย อันอาจทำให้เกิดมีลักษณะเป็นสัญญาบัญชีเดินสะพัดต่อกันได้ เพื่อเป็นการตัดบัญชีจึงเรียกว่า เป็นคำขอเปิดบัญชีเดินสะพัดเสียเลย

การประชุมกรรมการบริษัทหรือหุ้นส่วน ซึ่งมีมติให้เปิดบัญชี อำนาจและเงื่อนไขในการ
 สั่งจ่ายเงินที่รับรองโดยผู้มีอำนาจทำการแทน ภาพถ่ายบัตรประจำตัวที่ทางราชการ
 ออกให้ (เหมือนกรณีตามข้อ ก) ของผู้มีอำนาจลงนามสั่งจ่าย

หากเป็นนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายต่างประเทศ ต้องมีเอกสารเพิ่มเติม
 คือ สำเนาทะเบียนพาณิชย์ไทย หนังสือรับรองสภาพนิติบุคคลและอำนาจของผู้ทำการ
 แทนจากสถานทูต กงสุล หรือกระทรวงการต่างประเทศของไทย

ค. ส่วนราชการ องค์การรัฐบาล หรือรัฐวิสาหกิจ หรือนิติบุคคลที่ตั้งขึ้น
โดยกฎหมายเฉพาะ หนังสือแสดงความจำนงขอเปิดบัญชีอำนาจและเงื่อนไขในการสั่งจ่าย
 เงินจากหัวหน้าหน่วยงานนั้น ๆ ภาพถ่ายบัตรประจำตัวข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ
 ของผู้มีอำนาจลงนามสั่งจ่าย

ง. มูลนิธิ สมาคม สหกรณ์ สำเนาหนังสือจดทะเบียน สำเนาใบสำคัญ
 รับจดทะเบียน สำเนารายงานการประชุมคณะกรรมการ ซึ่งมีมติให้เปิดบัญชี อำนาจและ
 เงื่อนไขในการสั่งจ่ายเงินที่รับรองโดยกรรมการผู้มีอำนาจลงนาม ภาพถ่ายบัตรประจำตัว
 ที่ทางราชการออกให้ (เหมือนกรณีตามข้อ ก) ของผู้มีอำนาจลงนามสั่งจ่าย

ในกรณีที่ผู้ขอเปิดบัญชี ไม่มีระเบียบกำหนดไว้แน่ชัด แต่ธนาคารส่วนใหญ่
 จะอนุโลมเรียกเอกสารที่จำเป็น เช่น สำเนาหนังสือทะเบียนนิติ และหนังสือของเจ้าอาวาส
 ซึ่งมอบอำนาจให้ไวยาวัจกร (มักนายนก) หรือบุคคลอื่น เป็นผู้มีอำนาจลงนามสั่งจ่าย
 ภาพถ่ายบัตรประจำตัวที่ทางราชการออกให้ (เหมือนกรณีตามข้อ ก.) ของผู้มีอำนาจ
 ลงนามสั่งจ่าย

จ. ห้างร้านที่ไม่ใช่นิติบุคคล สำเนาทะเบียนพาณิชย์ หรือสำเนาทะเบียนการค้า ซึ่งระบุว่า ผู้ขอเปิดบัญชี เป็นเจ้าของ บัตรประจำตัวที่ทางราชการออกให้ (เหมือนกรณีข้อ ก) ของผู้ขอเปิดบัญชี

บุคคลที่ขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคาร ตามปกติจะต้องมีบุคคลที่ธนาคารเชื่อถือแนะนำมา แต่บุคคลบางประเภท เช่น ผู้เยาว์ หรือบุคคลที่ลงลายมือชื่อไม่ได้ ธนาคารจะไม่เปิดบัญชีให้¹

การพิจารณาของธนาคารในการอนุญาตให้เปิดบัญชานั้น ธนาคารต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก เพื่อป้องกันการทุจริตจากผู้ฝากเงินรายใหม่ มีไหมทำลายระบบธนาคาร โดยจะพิจารณาเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่ถูกกำมอบให้แก่ธนาคาร ตลอดจนข้อเท็จจริงต่าง ๆ เท่าที่ธนาคารสามารถสืบเสาะหรือค้นหาได้อย่างละเอียด เช่น ตรวจสอบว่าบริษัท ห้างร้านนั้น ๆ มีอยู่จริงตามที่ให้ไว้ลูกค้ามีรายชื่ออยู่ใน Black List หรือไม่ หรือสอบถามจากผู้แนะนำ เป็นต้น หากไม่มีข้อสงสัย ธนาคารจะเปิดบัญชีให้กับผู้ยื่นคำขอ และจะต้องมอบระเบียบการเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน และสมุดเช็คให้แก่ลูกค้าด้วย

¹ ผู้เยาว์ โดยหลักเป็นผู้ไร้ความสามารถในการทำนิติกรรม การยินยอมให้ผู้เยาว์ใช้เช็คสั่งจ่าย อาจเกิดความเสียหายแก่ตัวผู้เยาว์เอง เช่น ต้องรับผิดชอบในฐานะผู้สั่งจ่าย และอาจทำให้เช็คขาดความเชื่อถือได้ง่าย สำหรับผู้ที่ไม่สามารถลงลายมือชื่อได้ เช่น เขียน อ่านหนังสือไม่ได้ กายพิการ หรือเจ็บป่วย จนไม่สามารถลงลายมือชื่อได้นั้น ธนาคารไม่เปิดบัญชีให้เพราะลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายเป็นรายการสำคัญของ เช็คที่จะขาดเสียมิได้

ในทางปฏิบัติธนาคารส่วนใหญ่จะไม่มอบระเบียบการเกี่ยวกับบัญชีเงินฝาก กระแสรายวันให้แก่ลูกค้า โดยเกรงว่าลูกค้าจะนำระเบียบดังกล่าวมาโต้แย้งธนาคาร ภายหลัง และธนาคารถือว่า ลูกค้าได้รับทราบและยอมรับกับระเบียบดังกล่าวแล้ว ในขณะที่ลูกค้ายื่นคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน นอกจากนี้ ลูกค้าอาจสอบถาม เกี่ยวกับระเบียบดังกล่าวจากเจ้าหน้าที่ของธนาคารได้เสมอในเวลาทำงานของธนาคาร

ระเบียบเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากกระแสรายวันนี้ ธนาคารจะพิมพ์ไว้ด้านหลัง คำขอเปิดบัญชีหรือทำเป็นเอกสารแนบท้ายประกอบเป็นชุดเกี่ยวกับคำขอเปิดบัญชี ลูกค้าจะมีเวลาอ่าน เมื่อมาขอเปิดบัญชีเท่านั้น จึงอาจยังไม่เข้าใจข้อตกลง ข้อยกเว้น ตลอดจนระเบียบของธนาคารได้อย่างชัดเจนเพียงพอหรืออาจหลงลืม เป็นเหตุให้ทำผิดพลาดเสียเวลาและค่าใช้จ่าย เกิดความไม่สะดวกในการใช้เช็ค และอาจเกิดความเสียหายแก่ธนาคารเองด้วย

ผู้เขียนเห็นว่า ธนาคารควรมอบระเบียบเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน ให้แก่ลูกค้า เพื่อให้ลูกค้าเก็บไว้เป็นหลักฐาน หากมีปัญหาโต้แย้งเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายจะได้นำมาอ้างอิงใ้ถูกต้อง

ประเภทบัญชี

ผู้เขียนขอแบ่งแยกประเภทบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน ในทางปฏิบัติตามจำนวน เจ้าของบัญชี ดังนี้

ก. บัญชีเดี่ยว คือบัญชีที่มีเจ้าของบัญชีเพียงคนเดียว มีอำนาจสั่งจ่าย โดยลำพังผู้เดียว ซึ่งมักจะใช้ชื่อบัญชีว่า "นางแดง รักษาน" หรือ "ร้านรักษาน" โดยนายแดงรักษาน หรือ "บริษัทกิจการดี จำกัด" เป็นต้น

ในบางกรณี เจ้าของบัญชีอาจกำหนดเงื่อนไขในการส่งจ่ายให้บุคคลอื่นเมื่ออำนาจส่งจ่ายควย¹ โดยอาจให้เมื่ออำนาจส่งจ่ายโดยลำพังก็ได้ หรือตกลงลายมือชื่อส่งจ่ายร่วมกัน บุคคลดังกล่าวนี้จะต้องมีชื่ออย่างลายมือชื่อพร้อมกับภาาขลยบัตรประจำตัวให้กับธนาคาร เช่นเดียวกับเจ้าของบัญชีควย

ข. บัญชีร่วม (Joint account) คือ บัญชีที่มีเจ้าของบัญชีมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป โดยทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันเมื่ออำนาจส่งจ่ายร่วมกัน โดยปกติจะมี 2 คน มักจะใช้ชื่อบัญชีว่า "นายแดง รักงาน และ นายขาว รักบ้าน" หรือหากตกลงให้คนหนึ่งมีอำนาจส่งจ่ายได้โดยลำพัง ใช้ชื่อบัญชีว่า "นายแดง รักงาน หรือ นายขาว รักบ้าน" หรือถ้าตกลงให้คนหนึ่งส่งจ่ายก็ได้ หรือทั้ง 2 คนร่วมกันส่งจ่ายจะใช้ชื่อบัญชีว่า "นายแดง รักงาน และ/หรือ นายขาว รักบ้าน" บัญชีในลักษณะเช่นนี้ส่วนใหญ่จะเป็นบัญชีของสามีภริยา หรือคณะบุคคลที่มีชื่อนิติบุคคล เช่น ห้างหุ้นส่วนสามัญ

โดยหลักแล้ว บัญชีร่วมนี ผู้เป็นเจ้าของรวมจะต้องตกลงกันเองให้แน่ชัดว่า แต่ละคนมีส่วนในบัญชีเงินฝากเท่าไร หรืออย่างไร และแจ้งขอตกลงให้ธนาคารทราบด้วย โดยระบุเป็นเงื่อนไขในการส่งจ่าย หากไม่ตกลงกันไว้และมีปัญหาเกิดขึ้น ธนาคารจะถือว่า ทุกคนมีส่วนในบัญชีเงินฝากเท่ากัน ตามหลักเรื่องกรรมสิทธิร่วมในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1357, 1358

¹ แต่ในทางปฏิบัติ เมื่อผู้ขอเปิดบัญชีซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา จะให้บุคคลอื่นมีอำนาจส่งจ่ายเงินควย ธนาคารจะแนะนำให้เปิดบัญชีร่วม (ในกรณีข้อ ข) เพื่อตัดบัญชีหาว่าใครเป็นเจ้าของบัญชีที่แท้จริง และมีให้เกิดการโต้เถียงระหว่างผู้เปิดบัญชีกับบุคคลนั้น ๆ เกี่ยวกับการส่งจ่ายเงิน

ในส่วนหน้าที่ของธนาคารนั้น ธนาคารจะใช้เงินตามคำสั่งของผู้มีอำนาจลงนาม
 สั่งจ่ายจากบัญชีรวม ". . . หรือ . . ." และ ". . . และ/หรือ . . ." โดยไม่คำนึงเลยว่า
 ทำไมผู้มีอำนาจสั่งจ่ายคนนั้นสั่งจ่ายเช็คย่อย ๆ หรือสั่งจ่ายเป็นจำนวน
 มาก ในขณะที่อีกคนหนึ่งนาน ๆ จะสั่งจ่ายสักครั้ง หรือสั่งจ่ายเงินเป็นจำนวนน้อย เป็นต้น
 ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ กรณีที่ธนาคารทราบว่า ผู้มีอำนาจสั่งจ่ายคนใดคนหนึ่งตาย
 ธนาคารยังคงใช้เงินตามเช็คตามคำสั่งของผู้สั่งจ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่ต่อไปเช่นเดิม

การนำเงินฝากบัญชี

การนำเงินฝากเข้าบัญชี เงินฝากกระแสรายวัน ต้องใช้ใบนำฝาก
 (Pay - in - slip) ที่ลูกค้าอาจฝากเป็น

1. เงินสดที่ธนาคารจะรับเข้าบัญชีทันที
2. เช็คของธนาคารเอง (House Cheque) ซึ่งอาจจะเป็น
 - เช็คของสำนักงานนั้น (Transfer Cheque) เช่น
 นำเช็คธนาคาร ก. สาขา A เข้าบัญชีธนาคาร ก. สาขา A
 - เช็คของสำนักงานอื่น (Clearing Branch Cheque) เช่น
 นำเช็คธนาคาร ก. สาขา A เข้าบัญชีธนาคาร ก. สาขา B
3. เช็คของธนาคารอื่น (Clearing Cheque)
4. ทรานซาร์เกรดิกชั่น ๆ เช่น ถิ่นที่หรือตั๋วแลกเงิน, ตั๋วสัญญาใช้เงิน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การถอนเงินจากบัญชี

การถอนเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน จะต้องใช้เช็คสั่งจ่าย (เว้นแต่จะมีข้อตกลงกับลูกค้าผู้ฝากเป็นอย่างอื่น) ¹ โดยลูกค้าจะเขียนเช็คแล้วมุ่งหน้าเช็คมายื่นขอรับเงินสด หรือนำไปเข้าบัญชีของผู้ทรงในธนาคารเดียวกันหรือธนาคารอื่นแล้วให้ธนาคารอื่นนั้นเรียกเก็บเงินให้

ในทางปฏิบัติ ลูกค้าต้องใช้เช็คที่ธนาคารออกให้สั่งให้ธนาคารจ่ายเงิน เมื่อธนาคารได้รับเช็คแล้ว ธนาคารจะตรวจสอบความสมบูรณ์ของเช็คในขั้นแรก ดังนี้

- รายการในเช็คครบถ้วนตามกฎหมายหรือไม่ (มาตรา 98๕, 989)
- ไม่ใช่เช็คลงวันที่ล่วงหน้าหรือมีอายุเกิน 6 เดือน (มาตรา 991)
- จำนวนเงินตามตัวเลขและตัวอักษรตรงกันหรือไม่
- เช็คปิดอากาศสมบูรณ์ครบถ้วนหรือไม่ (สำหรับเช็คของทางราชการหรือองค์การของรัฐบาลที่ไม่ได้ใช้ทุนหรือทุนหมุนเวียนเพื่อประกอบการพาณิชย์หรือไม่ใช่การพาณิชย์เทศบาลเป็นผู้จัดทำได้รับการยกเว้นใบของปิดอากาศสมบูรณ์)
- ถ้าเช็คมีการขีดฆ่า หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อความที่เป็นสาระสำคัญ เช่น จำนวนเงิน วันที่ (ยกเว้นการขีดฆ่า คำว่า หรือผู้ถือออก) ผู้สั่งจ่ายต้องลงลายมือชื่อเช่นเดียวกับการลงลายมือชื่อสั่งจ่ายเช็คกำกับไว้ทุกแห่ง
- ตรวจสอบรายการสลักหลัง ยกเว้นในกรณีที่เป็นเช็คออกให้ผู้อื่น ในการสลักหลังผู้รับเงินจะต้องสลักหลังเช็คโดยลงชื่อให้ตรงกับชื่อที่ระบุไว้ด้านหลังเช็คทุกประการ มิฉะนั้นธนาคารจะไม่จ่ายเงินให้ก็ได้

¹ ปัจจุบันนี้ทางธนาคารได้นำเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในงานธนาคาร เพื่อให้ความสะดวกแก่ลูกค้าของธนาคารมากขึ้น โดยลูกค้าสามารถฝาก ถอน หรือโอนเงินในบัญชีเดินสะพัด (บัญชีเงินฝากกระแสรายวัน) ลูกค้าจึงไม่ต้องใช้เช็คก็ได้ ทั้งนี้จะต้องมีการตกลงเป็นการเฉพาะราย

- ตรวจสอบข้อความในเช็คกว่า แตกต่างไปจากที่เคยปฏิบัติตามปกติหรือไม่ เช่น จำนวนเงินมากผิดปกติ เกยส่งจ่ายเป็นเช็คชื่กรอมมาจ่ายเป็นเงินสด เคยเขียน กวยลายมือกลายมาเป็นพิมพ์คึก หรือเช็คมีรอยพิรุช เขียนตัวเลขหรือตัวอักษรทางจากคำว่า บาท หรือเขียนตัวเลขเบียดเสียดกันเกินควร เป็นต้น ธนาคารจะต้องติดต่อกับผู้ส่งจ่ายก่อน

ในขั้นต่อไป จะต้องตรวจดูรายละเอียดเพิ่มเติมอีก คือ

- ลายมือชื่อผู้ส่งจ่าย จะต้องตรงตามตัวอย่างและเงื่อนไขให้ไว้กับธนาคาร
- เลขที่บัญชีของเช็ค ตรงตามเลขที่ในสมุดเช็คที่ธนาคารได้จ่ายให้แก่ผู้ส่งจ่ายหรือไม่
- เช็คชื่กรอมหรือเช็คที่เป็นการยกเลิกการชื่กรอม จะจ่ายเงินสดให้แก่บุคคลใด ๆ ไม่ได้เป็นอันขาด ต้องนำเข้าบัญชีเงินฝากของตนเองเท่านั้น ไม่ว่าจะชื่กรอมคำว่า "หรือผู้ถือ" ออกหรือไม่ก็ตาม

เช็คชื่กรอมที่เรียกว่า "เข้าบัญชีผู้รับเงิน" หรือ "Account Payee Only" ให้ตรวจดูว่าเช็คนั้นได้นำเข้าบัญชีผู้รับเงินแล้ว และถ้าในระหว่างเส้นชื่กรอมมีชื่อธนาคารใด ให้ตรวจดูว่า ได้นำเข้าบัญชีที่ธนาคารนั้นแล้ว ถ้าเป็นเช็คที่เข้ามาทางสำนักหักบัญชีจะต้องดูว่าธนาคารผู้รับเช็คเข้าบัญชีลูกค้าของตนได้ลงนามรับรองการนำเช็คเข้าบัญชีผู้รับเงิน (Payee's account credited) ถูกต้องแล้ว

เช็คชื่กรอมเฉพาะให้แก่ธนาคารมากกว่าธนาคารหนึ่งขึ้นไป ปกติธนาคารจะไม่รับเข้าบัญชี เว้นแต่เป็นเช็คชื่กรอมให้แก่ธนาคารในฐานะเป็นตัวแทนเรียกเก็บเงิน

โดยปกติเช็คที่นำฝากเข้าบัญชี ธนาคารจะให้ลูกค้าชื่กรอมเสียก่อน

- ตรวจสอบว่ามีคำสั่งระงับการจ่ายเงินหรือไม่

- ถ้านับหน้าของเช็คมีคำว่า "ไม่เกิน . . . บาท" หรือ
ถ้อยคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน จำนวนเงินที่เขียนไว้บนเช็คสั่งให้ธนาคารจ่าย
จะต้องไม่เกินจำนวนเงินที่กำหนดไว้

- ตรวจสอบว่า เงินในบัญชีของผู้สั่งจ่ายมีพอหรือไม่ (ทั้งนี้ยอดเงินในบัญชี
จะต้องหักยอดเงินของเช็คที่ยังเรียกเก็บไม่ได้ (ถ้ามี) ออกเสียก่อน มียอดคงเหลือเท่าไร
จึงหักบัญชีออกตามเช็คนั้น) หรือมีข้อตกลง เบิกเกินบัญชีกันหรือไม่

เมื่อได้ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของเช็คเรียบร้อยแล้ว และไม่มีกรณีต้อง
ห้ามใช้เงินตามเช็ค (ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป) ธนาคารจะอนุมัติจ่ายเงิน

การหักโอนเงิน

การหักโอนเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน เป็นการถอนเงินจากบัญชีอย่างหนึ่ง
เพราะมีผลทำให้เงินฝากลดน้อยลง หรือหมดสิ้นลงไป การหักโอนเงินจึงต้องใช้เช็คควย
เนื่องจากตามคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันโดยทั่วไป กำหนดเงื่อนไขในการสั่งจ่าย
และถอนเงินว่า ลูกค้าต้องใช้เช็คเท่านั้น หากเขียนใส่กระดาษหรือแบบพิมพ์อย่างอื่น
ธนาคารจะไม่ยอมรับโดยถือว่าเป็นการผิดข้อตกลง นอกจากนี้ในทางปฏิบัติธนาคารจะไม่
หักโอนหรือจ่ายเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของลูกค้าโดยไม่มีเช็คสั่งจ่าย เพราะ
ธนาคารใช้เช็คเป็นเอกสารในการหักโอนเงิน ดังนั้น ถ้าเขียนใส่กระดาษหรือแบบพิมพ์
อย่างอื่น ธนาคารจะไม่ยอมรับโดยถือว่าเป็นการผิดข้อตกลง เว้นแต่ลูกค้าทำหนังสือยินยอม
หรือมีคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรให้ธนาคารหักเงินจากบัญชีได้ ซึ่งในเรื่องนี้มีหลักตาม
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1947 - 1950/2524 ว่า

"การโอนสิทธิเรียกร้องของจำเลยผู้ฝากเงินให้แก่บุคคลอื่นในลักษณะการโอนหนี้อื่นจะพึงต้องชำระแก่เจ้าหนี้โดยเฉพาะเจาะจง จะต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 306 กล่าวคือ ต้องทำเป็นหนังสือโอนหนี้ ลงลายมือชื่อ จำเลยผู้โอน มีเจตนายอมไม่สมบูรณ์ หากเป็นในลักษณะการโอนหนี้อื่นพึงต้องชำระตามคำสั่งจำเลยก็จะต้องปฏิบัติตามการออกเช็คสั่งให้โจทก์ คือ ธนาคารใช้เงิน และส่งมอบเช็คนั้นให้แก่ผู้รับโอนไปเบิกเงินจากโจทก์ การที่โจทก์หักโอนเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของจำเลยไป โดยจำเลยมิได้ออกเช็คสั่งให้โจทก์ใช้เงิน หรือทำหนังสือโอนหนี้ให้ถูกต้องตามกฎหมายย่อมไม่เป็นเหตุให้สิทธิเรียกร้องของจำเลยในหนี้เงินฝากต้องระงับสิ้นไป เพราะตามคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน มีข้อความระบุเงื่อนไขในการสั่งจ่ายและถอนเงินไว้โดยชัดแจ้งว่า เมื่อผู้ฝากจะสั่งจ่ายหรือถอนเงินให้ใช้เช็ค ซึ่งธนาคารมอบให้ใช้สำหรับแต่ละบัญชีโดยเฉพาะ จะเขียนสั่งในกระดาษหรือแบบพิมพ์อย่างอื่นไม่ได้ เว้นแต่ธนาคารจะตกลงยินยอมด้วย การหักโอนเงินจากบัญชีเงินฝากก็ไม่แตกต่างอะไรกับการถอนเงิน"

ดังนั้น หากไม่ใช่เช็คสั่งจ่ายหรือถอนเงินแล้ว ก็อาจใช้ได้อีกวิธีหนึ่ง คือ ทำเป็นหนังสือโอนสิทธิเรียกร้องในเงินฝากให้แก่ผู้โอนได้

ในทางปฏิบัติธนาคารมีสิทธิหักเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันโดยลูกค้าไม่ได้สั่งจ่ายเช็คนั้น อาจเกิดขึ้นได้จากข้อตกลงเป็นพิเศษกับลูกค้าแต่ละราย ซึ่งมักจะเป็นกรณีเกี่ยวกับการคดดอกเบี้ยหรือค่าธรรมเนียมต่าง ๆ จากลูกค้า เช่น คดเบี้ยเงินกู้หรือเบิกเงินเกินบัญชี ค่าธรรมเนียมใน การขอให้ธนาคารออกเช็คของธนาคาร (Cashier's Cheque) ค่าธรรมเนียม เช็คลิ้น เป็นต้น เมื่อธนาคารได้ดำเนินการไปอย่างไรแล้วจะแจ้งการหักบัญชี (Debit Note) ให้เจ้าของบัญชีทราบทุกครั้ง

บางกรณีธนาคารยอมรับปฏิบัติตามคำสั่งของลูกค้า บางรายที่ธนาคารเชื่อดือ
หรือในกรณีที่ลูกค้าได้ทำหนังสือยินยอมไว้ ธนาคารก็มีอำนาจหักเงินจากบัญชีเงินฝาก
กระแสรายวันของลูกค้าได้ เมื่อได้โอนเงินตามคำสั่งของลูกค้าไปแล้ว ธนาคารจะต้องให้
ลูกค้าทำหนังสือยืนยันการขอให้ธนาคารหักโอนเงินไว้เป็นหลักฐาน หรือให้ลูกค้าออกเช็ค
สั่งจ่ายเงินเท่ากับจำนวนที่สั่งโอน มามอบให้แกธนาคารทันที (Supporting Cheque)
เพื่อจะได้เก็บไว้เป็นหลักฐานในการเบิกจ่ายต่อไป

สำหรับคำสั่งโอนเงินทางจดหมาย ทางโทรพิมพ์ (Telex) ทางโทรเลข
หรือทางโทรศัพท์ ธนาคารจะปฏิบัติตามคำสั่งของลูกค้าต่อเมื่อมีข้อตกลงหรือคำสั่งเป็น
ลายลักษณ์อักษรลงหน้าจากลูกค้าเท่านั้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การสั่งให้โอนเงินทางจดหมาย แม้ไม่มีข้อตกลงหรือ
คำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรลงหน้าจากลูกค้า ธนาคารน่าจะอนุโลม หักโอนเงินของ
ลูกค้าเฉพาะรายที่ธนาคารเห็นว่าจำเป็นได้ เพราะธนาคารอาจตรวจสอบลายมือชื่อ
ผู้สั่งจ่ายที่ลงไว้ในจดหมายได้ว่าตรงกับตัวอย่างลายมือชื่อและเงื่อนไขที่ให้ไว้กับธนาคาร
หรือไม่ ยิ่งไปกว่านั้น หากจดหมายของลูกค้ามีรายการตามเช็คที่ครบถ้วน ¹ ครบแล้ว

ศูนย์วิทยพัชการ

¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1017/2507 บุคคลใดทำเป็นหนังสือตราสาร ซึ่งมีรายการ
ครบถ้วนบริบูรณ์ ตามลักษณะที่กล่าวไว้ในมาตรา 987, 988 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ แล้วก็เป็นเช็ค เมื่อผู้ทรงนำไปยื่นเงินไม่ได้ (แม้จะเป็นเพราะบัญชีเงินฝากของ
บุคคลนั้นปิดเสียแล้ว ขณะที่ยังออกเช็ค) ผู้ออกเช็คก็มีความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วย
ความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค

ธนาคารอาจนำจดหมายดังกล่าวเป็นเอกสารในการหักโอนเงินได้เช่นเดียวกับเช็คตามแบบพิมพ์ของธนาคาร ทั้งนี้เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้า และไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ธนาคารด้วย

ส่วนคำสั่งโอนทางโทรพิมพ์ (Telex) ทางโทรเลขนั้น ไม่อาจรู้ได้ว่าลูกค้าสั่งจ่ายจริงหรือไม่ ไม่มีหลักฐานชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ไม่จำเป็นต้องให้ผู้สั่งจ่ายให้ธนาคารตรวจสอบ และถ้าจะนำวิธีปฏิบัติที่ธนาคารยอมทำตามคำสั่งไปก่อนแล้วให้ลูกค้าสั่งจ่ายเช็คตามมาทันทีนั้น ก็ยังเป็นการเสี่ยงสำหรับธนาคาร เพราะไม่แน่ชัดว่าลูกค้าสั่งจ่ายจริงหรือไม่ หรือลูกค้าอาจไม่ปฏิบัติตามคำขอของธนาคารก็ได้ ธนาคารจึงไม่ควรปฏิบัติตามคำสั่งโอนทางโทรพิมพ์ ทางโทรเลข

สำหรับคำสั่งโอนทางโทรศัพท์ ธนาคารก็ไม่ควรปฏิบัติตามเช่นเดียวกัน เพราะธนาคารไม่เคยกระทำการใดหรือยอมให้กระทำการใดด้วยวาจา เมื่อการหักโอนไม่แตกต่างกับการโอนเงิน ซึ่งในการโอนเงินไม่อาจทำได้ด้วยวาจาแล้ว การหักโอนเงินก็ทำด้วยวาจาได้เช่นกัน มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1947 - 1950/2524 ใจคดีสันนิษฐานไว้ว่า "การสั่งโอนเงินฝากทางโทรศัพท์ ยอมจะใช้ได้กรณีที่มีผู้ฝากคนเดียวมีบัญชีเงินฝากอยู่หลายบัญชี และสั่งโอนฝากกับบัญชีหนึ่งไปเข้าอีกบัญชีหนึ่ง ซึ่งมิใช่เป็นการโอนสิทธิเรียกร้องการโอนเงินฝากจากบัญชีของคนหนึ่งไปเข้าบัญชีของอีกคนหนึ่งนั้น เป็นการโอนสิทธิเรียกร้องจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎหมาย โจทก์จะอ้างประเพณีมาดลบันดาลกฎหมายหาได้ไม่ แม้เจ้าของบัญชีเงินฝากกับผู้รับโอนจะมีความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นหุ้นส่วน ผู้ถือหุ้น หรือร่วมอยู่ในเครือเดียวกัน แต่จำเลยก็เป็นทางหุ้นส่วน บริษัท นิธิบุคคล ย่อมมีฐานะต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งรวมเข้ากันเป็นทางหุ้นส่วน หรือบริษัทนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1015 บัญชีเงินฝากของจำเลยกับของผู้รับโอนจึงมิใช่บัญชีของบุคคลคนเดียวกัน โจทก์จึงหักโอนเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของจำเลยที่ 1 ที่ 4 และที่ 5 โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย"

แมคสัน โจทก์ (ธนาคาร) นำสืบว่า ในทางปฏิบัติระหว่างโจทก์กับจำเลยนั้น โจทก์ยอมให้มีการสั่งโอนเงินทางโทรศัพท์ได้ เพื่อความสะดวกของลูกค้า การโอนเงินที่เกิดเป็นกรณีพิพาทนี้ โจทก์โอนตามคำสั่งของจำเลยที่ 2 ซึ่งสั่งโอนทางโทรศัพท์ บรรดาผู้รับโอนต่างเกี่ยวข้องกับเครือญาติกับจำเลย และได้รับประโยชน์จากเงินที่โอนเข้าบัญชีเลขที่ดังกล่าว โดยเฉพาะการโอนเงินรวม 7 ครั้ง โจทก์ไปเข้าบัญชีเงินฝากของจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นผู้จัดการ ห้างหุ้นส่วนบริษัทจำเลย โจทก์ได้ส่งสำเนาบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของจำเลยไปให้จำเลยตรวจสอบทุกเดือน ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดหักทวง การสั่งโอนเงินฝากทางโทรศัพท์ ไม่มีการติดกฎหมายหรือประเพณีของธนาคารพาณิชย์ โจทก์มีสิทธิหักบัญชีของลูกค้าได้โดยไม่จำทางให้ลูกค้าลงลายมือในเช็คสั่งจ่ายเงิน"

แต่จากคำพิพากษาของศาลฎีกานี้เอง เห็นได้ว่า แม้ในทางปฏิบัติกรณีจะมีการสั่งโอนเงินทางโทรศัพท์ได้ก็ตาม แต่ศาลก็ไม่ยอมรับว่าคำสั่งทางโทรศัพท์เป็นคำสั่งโดยชอบ ในอันที่จะทำให้ธนาคารมีอำนาจหักเงินจากบัญชีของลูกค้าให้กับบุคคลอื่นได้ เพราะใช้หลักฐานเป็นหนังสือที่จะพอถือว่าเป็นการโอนสิทธิเรียกร้องในเงินฝาก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 306 ได้

อนึ่ง จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1947-1950/2524 นี้มีข้อสังเกตว่า ศาลได้พิเคราะห์ถึงข้อเท็จจริงว่า ตามคำขอเบิกบัญชีเงินฝากกระแสรายวันมีข้อความระบุเงื่อนไขการสั่งจ่ายและถอนเงินไว้โดยชัดแจ้งว่า แม้ผู้ฝากจะสั่งจ่ายหรือถอนเงินให้ใช้เช็คซึ่งธนาคารมอบให้ใช้สำหรับแต่บัญชีโดยเฉพาะ จะเขียนสั่งในกระดาษหรือแบบพิมพ์อย่างอื่นไม่ได้ เว้นแต่ธนาคารจะตกลงยินยอมด้วย ข้อความนี้ถือได้หรือไม่ว่า การที่ลูกค้าสั่งโอนเงินทางโทรศัพท์ ธนาคารจัดการโอนให้ ถือเป็นการตกลงยินยอมระหว่างธนาคารและลูกค้าให้โอนเงินไป มีผลตามกฎหมายให้ธนาคารมีอำนาจหักเงินจากบัญชีของลูกค้าได้ โดยลูกค้าไม่ต้องออกเช็คหรือทำหลักฐานใด ๆ อีก

ในได้ความในจำแนกพิจารณาได้ 2 ประการดังนี้

ประการแรกคือ ข้อความนี้มีความหมายแต่เพียงว่า ถ้าผู้ฝากจะสั่งจ่ายเงินและถอนเงิน โดยเช็คหนึ่ง ในกระดาษหรือแบบพิมพ์อย่างอื่น ซึ่งมีรายการสมบูรณ์เป็นเช็คตามมาตรา 988 ได้ครบเมื่อธนาคารตกลงยินยอมด้วย ไม่ได้หมายความว่า ธนาคารและผู้ฝากอาจตกลงยินยอมให้ ผู้ฝากสั่งจ่ายเงินหรือถอนเงินด้วยวิธีอื่นใด เว้นแต่จะหาว่าได้ เพราะการนำเงินฝากไว้กับธนาคาร ผู้ฝากเงินไม่มีสิทธิเรียกร้องในฐานะเป็นเจ้าของ การโอนสิทธิเรียกร้องในลักษณะการโอนหนี้ อันจะพึงต้องชำระแก่เจ้าหนี้ โดยเฉพาะเจาะจงซึ่งถ้าไม่ใช่เช็คสั่งจ่ายก็จะต้องทำเป็นหนังสือ มิฉะนั้นในสมบูรณ์ (มาตรา 306) เมื่อไม่ได้ทำเป็นหนังสือ มีแต่เพียงคำสั่งด้วยวาจาเท่านั้น ธนาคารจะอ้างไม่ไหวว่าใครชำระหนี้ให้แก่ผู้รับโอนแล้ว และเป็นการชำระหนี้ระงับสิทธิเรียกร้อง ของผู้ฝากเสร็จสิ้นไปแล้ว

อีกประการคือ ข้อความดังกล่าวนี้ มีความหมายอย่างกว้างว่า ธนาคารและผู้ฝากเงิน อาจจะตกลงกันอย่างไรก็ได้เกี่ยวกับวิธีการสั่งจ่าย หรือถอนเงิน แล้วแต่จะตกลงกัน หากไม่ได้ ตกลงกันเป็นกติกากันก็อย่างไรก็ดีเท่านั้น ข้อความนี้เป็นบัญญัติเงินฝากกระแสรายวันเกิดโอกาสให้ ธนาคารและผู้ฝากเงินตกลงกันใหม่ได้ ทว่าที่ผู้ฝากสั่งให้ธนาคารหักโอนเงินในว่าด้วยวิธีใด ๆ และธนาคารก็โอ้ออใจจริง ย่อมเป็นการที่ธนาคารชำระหนี้เงินฝากของผู้ฝากให้แก่ผู้ฝากสั่ง ให้ธนาคารชำระเสร็จสิ้นไปแล้ว ทว่าเหตุนี้จึง ไม่เป็นสิทธิเรียกร้องอะไรที่ผู้รับโอนจะมาบังคับ เอาที่ธนาคารก็ได้ ธนาคารเป็นว่าควรได้รับจากผู้ใช้เงินฝากของผู้ฝากได้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า คำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน เป็นข้อสัญญาระหว่าง ธนาคารกับลูกค้า และมีข้อความว่า "เว้นแต่ธนาคารจะตกลงยินยอมด้วย" หรือ ข้อความทำนองเดียวกันนี้ ย่อมหมายความว่าลูกค้ามีสิทธิขอเปลี่ยนแปลงข้อตกลงหรือเงื่อนไข ในคำขอเปิดบัญชีได้ในภายหลัง หากธนาคารตกลงด้วย หรือตกลงหรือเงื่อนไขยอมเป็นไป ตามที่ตกลงกันใหม่ และมีผลผูกพันธนาคารกับลูกค้าผู้นั้นเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้อง

ทำเป็นหนังสือ เพราะการฝากเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน เป็นสัญญาฝากทรัพย์
 วิธีเฉพาะการฝากเงิน ซึ่งไม่ต้องทำเป็นหนังสือก็มีผลบังคับกันได้ การแก้ไขข้อสัญญา
 ไม่จำเป็นต้องทำเป็นหนังสือด้วย เช่น การที่ลูกค้าส่งจ่ายเงินช่วยวาทษาขอให้ธนาคาร
 โอนเงินไปเข้าบัญชีให้ผู้อื่น และธนาคารได้โอนไปตามคำสั่งถือไว้ว่า ธนาคารตกลง
 ยินยอมคว่ำกับลูกค้าในการถอนเงินช่วยวาทษา ถ้าธนาคารไม่ตกลงยินยอม ธนาคารคง
 ไม่โอนเงินให้โดยจะอ้างข้อตกลงในคำขอเปิดบัญชีว่า ลูกค้าต้องถอนเงินโดยใช้เช็ค
 เท่านั้น หรืออ้างระเบียบปฏิบัติของธนาคารว่าต้องมีคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย
 แต่ธนาคารก็มีใต้อ่างหรือใต้อย่าง ถ้าหากมีข้อเท็จจริงปรากฏชัดว่า ลูกค้าเจ้าของ
 บัญชีเป็นผู้สั่งจริง ๆ ย่อมเป็นข้อตกลงหรือเงื่อนไขในการถอนเงินที่ธนาคารกับลูกค้า
 ผู้นี้ได้ตกลงกันใหม่ การที่ธนาคารหักเงินจากบัญชีลูกค้าแล้วโอนไปเข้าบัญชีบุคคลที่ลูกค้า
 สั่ง ถือว่าเป็นการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ (ลูกค้า) โดยสมบูรณ์แล้ว และถ้าธนาคาร
 ไม่ทำตามข้อตกลงไว้กับลูกค้า ๆ เท่านั้นที่มีสิทธิบังคับธนาคารได้ บุคคลภายนอกแม้จะ
 เป็นบุคคลที่ลูกค้าสั่งให้ธนาคารโอนเงินไปให้ก็ตาม ไม่อาจบังคับให้ธนาคารโอนได้
 เพราะไม่ใช่คู่สัญญากับธนาคาร และจะอ้างว่าลูกค้าโอนสิทธิเรียกร้องเงินในบัญชีให้
 แก่ตนก็ไม่ได้ เพราะไม่มีการทำเป็นหนังสือ นอกจากรณี วิธีการใช้เช็คสั่งจ่ายกับการ
 โอนสิทธิเรียกร้องเป็นคนละเรื่องกัน ทั้งนี้ ด้วยความเคารพในคำพิพากษาศาลฎีกา
 ที่ 1947 - 1950/2524 ผู้เขียนเห็นว่า คำสั่งโอนเงินของลูกค้า แม้ไม่ได้ทำเป็น
 หนังสือก็มีผลผูกพันลูกค้าและธนาคารทำให้ธนาคารมีสิทธิหักเงินจากบัญชีของลูกค้า
 ผู้สั่งธนาคารได้ แต่ทั้งนี้ต้องเป็นกรณีที่ลูกค้า เจ้าของบัญชีได้ขอให้ธนาคารดำเนินการ
 อย่างใด ๆ จริง ๆ มิใช่มีผู้ใดแอบอ้างหลอกลวงธนาคาร ซึ่งข้อเท็จจริงเช่นนี้คงยาก
 แก่การพิสูจน์ได้ เพราะเป็นข้อเสนอกว่ช่วยวาทษาผ่านทางโทรศัพท์

วิธีการใช้เช็ค

เช็ค (Cheque) เป็นตัวเงินประเภทหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 987 บัญญัติว่า "อันว่าเช็คนั้น คือหนังสือตราสารซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่า ผู้สั่งจ่ายสั่งธนาคารให้จ่ายเงินจำนวนหนึ่ง เมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งอันเรียกว่า ผู้รับเงิน" โดยลักษณะแล้วเช็คเป็นตัวแลกเงินแต่สั่งให้ธนาคารจ่ายเงินเมื่อใดเห็นหรือเมื่อทวงถาม จึงไม่มีรายการ "วันถึงกำหนดใช้เงิน" เหมือนตัวแลกเงิน เช็คจึงเป็นเครื่องมือเครดิต (credit instrument) และเป็นตราสารเปลี่ยนมือได้ (negotiable) โดยใช้เป็นตราสารสำหรับการชำระหนี้ระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ที่เป็นผู้ทรงเช็ค ๆ สามารถโอนเช็คเปลี่ยนมือต่อ ๆ กันไปได้ ผู้ทรงซึ่งได้รับเช็คไว้ในครอบครอง ย่อมนำเช็คไปยื่นขอเบิกเงินฝากของผู้สั่งจ่าย ซึ่งเป็นลูกค้ายุติเงินฝากกระแสรายวันที่มีอยู่กับธนาคารผู้จ่ายเงินตามเช็คนั้น หากธนาคารปฏิเสธการใช้เงินตามเช็คฉบับนั้น ผู้ทรงย่อมมีสิทธิเรียกร้องเงินตามเช็คเอาจากผู้สั่งจ่ายรวมทั้งผู้สลักหลัง หรือผู้อาวุโสใดก็ตามกฎหมาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กฎหมายมิได้บังคับแบบของเช็คไว้ ธนาคารทุก ๆ แห่งจึงได้จัดทำเช็คขึ้นเป็นแบบฟอร์มของตนเอง มีรายการครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนด (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 988) เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าของตน ป้องกันการปลอมแปลงและความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นโดยมีข้อบังคับไว้ในคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันให้ลูกค้าใช้เช็คที่ธนาคารมอบให้ใช้สำหรับแต่ละบัญชีเท่านั้น ธนาคารจะไม่รับเช็คที่ลูกค้าเขียนหรือพิมพ์ขึ้นเอง ทั้งนี้เพื่อควบคุมการใช้เช็คให้รัดกุมสะดวกในการปฏิบัติงานของธนาคาร แมว่าตามกฎหมายตราสารคดีที่มีรายการครบถ้วนตามมาตรา 988 แล้ว ถือว่าเป็นเช็คที่สมบูรณ์ถูกต้อง และใช้บังคับกันได้ก็ตาม¹ แต่ในทางปฏิบัติไม่มีธนาคารใดยอมรับเอกสารอื่นนอกจากเช็คตามแบบฟอร์มของธนาคารเลย

สมุดเช็ค

ธนาคารจัดพิมพ์สมุดเช็คโดยเย็บเข้าเป็นเล่ม ๆ ละประมาณ 20 ฉบับ (ธนาคารอาจพิจารณาให้มากกว่าจำนวนนี้ก็ได้ โดยดูจากความจำเป็นหรือรายการเดินสะพัดของลูกค้าแต่ละราย) สมุดเช็คที่ธนาคารจะมอบให้แก่ลูกค้าผู้ฝากเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันครั้งแรกเมื่อมีการเปิดบัญชี ต่อมาถ้าลูกค้าประสงค์จะขอสมุดเช็คเล่มใหม่ต้องลงลายมือชื่อเช่นเดียวกับตัวอย่างลายมือชื่อที่ให้ไว้กับธนาคารในใบขอสมุดเช็คที่แทรกอยู่ในสมุดเช็คหรือใบแทนใบขอสมุดเช็ค แม้จะยังมีเช็คเหลืออยู่บ้างก็ตาม ธนาคารจะพิจารณาจากเช็คที่ลูกค้าได้ส่งจ่ายไปแล้วว่ากลับมาผ่านบัญชีพอสมควรหรือไม่ (ถ้าลูกค้าคนใดมีเช็คคืน เพราะไม่มีเงินอยู่เสมอ ธนาคารอาจไม่ให้สมุดเช็คใหม่ หรือ

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1017/2507 (ประชุมใหญ่) และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1507/2514.

ให้เป็นจำนวนน้อยก็ได้) และตรวจสอบใบขอเช็คด้วยว่าถูกต้องตรงกับหลักฐานที่ธนาคาร
มีอยู่ด้วยหรือไม่ เมื่อธนาคารเห็นควรก็จะจ่ายเช็คให้แก่ลูกค้า พร้อมทั้งเรียกค่าอากร
แสตมป์ให้เช็คจากลูกค้าฉบับละ 3 บาทด้วย

เมื่อลูกค้าได้รับเช็คไปจากธนาคารแล้ว ลูกค้ามีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. เก็บรักษาเช็คไว้ในที่มั่นคงและปลอดภัย เป็นหน้าที่โดยปริยาย

อันสืบเนื่องมาจากการเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคาร เพราะเช็คเป็นตราสาร
เปลี่ยนมือได้อาจเป็นช่องทางให้โจรสลัดนำเช็คไปใช้ได้ ธนาคารเน้นใช้ความระมัดระวัง
อย่างเท่าเทียมที่จะทำได้ในการอนุมัติให้เปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน และการจ่าย
เช็คให้ลูกค้าแต่ละราย ลูกค้าจึงควรจะต้องใช้ความระมัดระวังในการเก็บรักษา
เช็คไว้ในที่มั่นคงและปลอดภัยด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการร่วมมือป้องกันมิให้ความเสียหาย
เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามจะเรียกว่าเป็นการเก็บรักษาไว้ในที่มั่นคงปลอดภัยนั้นต้องพิจารณาเป็น
กรณี ๆ ไป เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1363/2516 การที่ลูกค้าเก็บเช็คไว้ในตู้เอกสาร
ชั้นตั้งอยู่บนโต๊ะทำงานของลูกค้า ห้องทำงานของลูกค้าใช้เป็นที่รับแขกด้วย ตู้เอกสาร
มีกุญแจ แต่กุญแจเสียมากอนลูกค้าทราบเรื่อง เช็คหาย ประมาณ 10 วัน ซึ่งศาลเห็นว่า
ลูกค้าของธนาคารเก็บเช็คไว้ในที่สมควรแล้ว ลูกค้าไม่ได้ประมาณเดินเลอแต่อย่างใด
การที่มีผู้นำเช็คของลูกค้าไปปลอมลายมือชื่อของลูกค้าเจ้าของบัญชี แล้วนำไปขึ้นเงิน
จากธนาคาร ๆ ไม่มีสิทธิหักเงินที่ธนาคารได้จ่ายไปตามเช็คจากบัญชีของลูกค้ารายนั้น
เพราะลูกค้าไม่ได้เป็นผู้สั่งจ่ายเงินตามเช็คฉบับนั้น

แต่ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นเพราะการที่ลูกค้าเก็บรักษาสมุดเช็คไม่ดีและธนาคารก็มีส่วนผิดอยู่ด้วยแล้ว ธนาคารก็ควรรับมาปเคราะห์เอง ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษายุีกาที่ 131/2496 มีผู้ลอบฉีกเช็คจากสมุดเช็คที่ธนาคารจ่ายให้ลูกค้าแล้วปลอมลายเซ็นผู้มีอำนาจสั่งจ่ายของลูกค้ามาเบิกเงินไป ธนาคารยกข้อต่อสู้ข้อหนึ่งว่าลูกค้าจ้างผู้มีอำนาจเซ็นสั่งจ่ายเงินของลูกค้าประมาณเดือนละไม่เก็บรักษาสมุดเช็คและดวงตราไว้ให้ดี เป็นเหตุให้คนฉีกเช็คและปลอมลายเซ็นมาขึ้นเงินจากธนาคารได้ แม้ลูกค้าจ้างของลูกค้าจะประมาณเดือนละไม่เก็บรักษาสมุดเช็คและตราประทับไว้ให้ดี ก็มีโชผลธรรมดาหรือผลโดยตรงที่จะให้บังเกิดการปลอมเช็ค และนำไปขึ้นเงินได้สำเร็จ ธนาคารจึงยกขึ้นอ้างสนับสนุนข้อต่อสู้ของตนไม่ได้

2. ต้องแจ้งให้ธนาคารทราบในกรณีที่สมุดเช็คหรือเช็คสูญหายหรือถูกลักไป

ลูกค้ามีหน้าที่ต้องแจ้งให้ธนาคารทราบเป็นลายลักษณ์อักษรทันที เพื่อให้ธนาคารมีเวลาเพียงพอที่จะแจ้งให้สาขาต่าง ๆ ของธนาคารทราบได้ทันเวลา และถ้าเป็นเช็คที่ผู้สั่งจ่ายได้ลงลายมือสั่งจ่ายไว้แล้ว จะต้องแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับเช็คฉบับนั้น เช่น หมายเลขเช็ค วันที่ออกเช็ค ชื่อผู้รับเงิน จำนวนเงิน ฯลฯ ให้ธนาคารทราบ พร้อมกับคำขอให้ธนาคารระงับการจ่ายเงินตามเช็คนั้น ๆ ในทางปฏิบัติลูกค้าอาจแจ้งให้ธนาคารทราบทางโทรเลขก่อนก็ได้ (โดยต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับเช็คนั้นเช่นเดียวกัน) และจะต้องทำหนังสือยืนยันมาในภายหลังด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าธนาคารจ่ายเงินตามเช็คไปก่อนที่ธนาคารจะทราบถึงการสูญหาย ธนาคารไม่ควรมีผิดชอบต่อลูกค้า ซึ่งอาจพิจารณาเปรียบเทียบกับได้จากตัวอย่างดังนี้

คดี Greenwood v. Martins Bank (1933) A.C.51 ในคดีนี้โจทก์มีบัญชีเงินฝากในธนาคารจำเลย โดยภริยาของโจทก์เป็นผู้เก็บสมุดธนาคารและสมุดเช็คไว้ ภริยาโจทก์จะมอบเช็คให้โจทก์ในเมื่อโจทก์ต้องการเท่านั้น ต่อมาเดือนตุลาคม 1929 โจทก์ไปขอเช็คจากภริยา ภริยาโจทก์ได้แจ้งว่าไม่มีเงินในธนาคารแล้ว เพราะภริยาโจทก์ได้ส่งจ่ายเงินในบัญชีเพื่อช่วยเหลือน้องสาวจนหมดแล้ว และในการกระทำดังกล่าวภริยาโจทก์ได้ปลอมลายเซ็นโจทก์ลงในเช็ค และโจทก์ไม่ได้แจ้งให้ธนาคารทราบถึงการปลอมแปลงดังกล่าวเนื่องจากภริยาซ่อนไว้

ต่อมาอีก 8 เดือน โจทก์ทราบว่า ความจริงภริยาโจทก์ไม่ได้นำเงินไปช่วยน้องสาว โจทก์จึงบอกภริยาว่าจะแจ้งให้ธนาคารทราบ และต่อมาภริยาโจทก์ได้ฆ่าตัวตาย โจทก์จึงฟ้องธนาคารจำเลยตามจำนวนเงินที่ธนาคารจ่ายไปตามเช็คที่มีการปลอมลายเซ็น

ศาลตัดสินว่า โจทก์มีหน้าที่จะต้องแจ้งให้ธนาคารทราบถึงการปลอมแปลงตั้งแต่ครั้งแรกที่โจทก์ทราบ เพราะการที่โจทก์ไม่แจ้ง ทำให้ธนาคารต้องสูญเสียสิทธิที่จะฟ้องร้องผู้ปลอมแปลง โจทก์จึงถูกกฎหมายมีพิพาท (estoppel) ห้ามมิให้อ้างการปลอมแปลง

ผู้พิพากษา Scrutton L.J. ได้กล่าวไว้ในคำพิพากษาว่า "ทั้ง 2 ฝ่ายมีหน้าที่ที่จะต้องระงับการโยกย้ายโดยความระมัดระวัง เพื่อให้การจัดการเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากเป็นไปโดยถูกต้อง ธนาคารที่ปฏิเสธการจ่ายเงิน ตามเช็คเนื่องจากมีการปลอมแปลง มีหน้าที่ที่จะต้องแจ้งให้ลูกค้าทราบ เพื่อให้ลูกค้าสามารถตรวจสอบและป้องกันการปลอมแปลงนั้นได้ ขณะเดียวกันลูกค้าที่ทราบว่ามีการนำเช็คที่ถูกปลอมแปลงไปขึ้นเงินก็มีหน้าที่ที่จะต้องแจ้งให้ธนาคารทราบเช่นกัน เพื่อให้ธนาคารสามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงภัยเช่นนั้นในอนาคตได้ แต่ในคดีนี้หน้าที่ดังกล่าวได้ถูกละเลยเสีย"

ดังนั้น หากมีความเสียหายใดๆ เกิดขึ้น จากการที่ลูกค้าไม่ใช้ความระมัดระวัง ในการเก็บรักษาสมุดเช็ค หรือใบแจ้งใ้ช้ธนาคารทราบในกรณีเช็คหายหรือถูกฉกไปแล้ว ธนาคารอาจยกข้อต่อสู้ดังกล่าวขึ้นยืนยันลูกค้าตามหลักกฎหมายมีปากไ้แก่ ถ้าธนาคารได้ใช้เงิน ตามเช็คของลูกค้าไปโดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อ นอกจากนี้ ตามคำขอเปิดบัญชี เงินฝากกระแสรายวันของธนาคาร ส่วนมากจะมีข้อกำหนดไว้ด้วยว่า "ถ้าเช็คซึ่งผู้ฝากยังมีได้ ส่งจ่ายสูญหายไปด้วยความตั้งใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม และมีผู้ไม่สุจริตนำไปปลอมถ่ายมือชื่อ ส่งจ่าย ผู้ฝากยอมรับว่าธนาคารยอมปราศจากความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น" ธนาคาร ก็อาจยกข้อกำหนดเช่นข้้นปฏิเสธความรับผิดชอบของธนาคารได้ด้วยเช่นกัน ¹

วิธีการเขียนเช็ค

แบบพิมพ์เช็คของธนาคารจะมีข้อความเกี่ยวกับรายการที่จำเป็นต้องมี (ตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 988 และ 989) บางรายการไว้ เช่น คำบอกชื่อว่าเป็นเช็ค, ชื่อหรือยี่ห้อและสำนักงานของธนาคาร, สถานที่ใช้เงิน เป็นต้น คงเหลือช่องว่างไว้ให้เขียน รายการที่ต้งเป็นไปตามความประสงค์ของผู้ส่งจ่ายเอง คือ

1. วันออกเช็ค
2. ชื่อ หรือยี่ห้อ ผู้รับเงิน หรือคำแจกแจงว่าให้ใช้เงินแก่ผู้ใด
3. จำนวนเงินที่ส่งจ่าย (เป็นตัวเลข และตัวหนังสือ)
4. ลายมือชื่อผู้ส่งจ่าย

¹ ฎรายละเอียดในบทที่ 3 ความคุ้มครองธนาคารผู้จ่าย, หน้า 276 -283

วิธีปฏิบัติในการเขียนเช็ค (เฉพาะส่วนที่เป็นเรื่องสำคัญ) มีดังนี้

1. ต้องเขียนด้วยหมึกหรือพิมพ์ดีด ตามปกติธนาคารส่วนใหญ่กำหนดให้ลูกค้าเขียนด้วยหมึกที่ลบไม่ออกเท่านั้น เว้นแต่จะตกลงกันเป็นอย่างอื่น ผู้เขียนมีความเห็นว่าการใช้พิมพ์ดีด พิมพ์ข้อความลงในเช็ค แม้จะสะดวกและอ่านง่ายก็ตาม แต่ก็เป็นวิธีการที่ไม่ปลอดภัย มีโอกาสสลับแปลงได้ง่ายกว่าการที่ผู้ส่งจ่ายเขียนด้วยลายมือของตนเอง
2. ภาษาที่ใช้เขียน ควรเป็นภาษาไทยหรือภาษาคำต่างประเทศที่นิยมแพร่หลายในประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ หรือภาษาจีน
3. วันที่ออกเช็คหรือสั่งจ่ายเงิน ลงวันที่ออกเช็ค หรือลงวันที่ล่วงหน้า (Post-Date Cheque) ก็ได้ วันที่ เดือน ปี ต้องเขียนให้ครบ ถ้าเขียนไม่ครบ ธนาคารอาจไม่จ่ายเงินให้โดยถือว่าไม่ในวันออกเช็ค
อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่ได้ลงวันที่ออกเช็คโดยหลงลืม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 910 อนุญาตให้ผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายคนใดคนหนึ่ง ทำการโดยสุจริต ลงวันที่ที่ถูกต้องแท้จริงได้ ในทางปฏิบัติ เมื่อผู้ทรงนำเช็คไปยื่นให้ธนาคารใช้เงิน แต่ปรากฏว่าเช็คนั้นไม่ในวันออกเช็ค พนักงานของธนาคารมักจะลงวันที่ให้ ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เพราะผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิกระทำได้
4. ชื่อผู้รับเงิน ต้องเขียน ยศ หรือบรรดาศักดิ์ (ถ้ามี), ชื่อ และนามสกุลให้ถูกต้องชัดเจน และควรเขียนตัวสะกดการันต์ให้ถูกต้องด้วย เพื่อจะได้เกิดความสะดวกในการตรวจสอบถึงสิทธิของผู้โอนเช็ค หรือผู้ให้นำเช็คไปยื่นให้ใช้เงิน ถ้าผู้รับเงินเป็นบุคคลธรรมดาควรเขียนให้ตรงกับบัตรประจำตัวประชาชน ถ้าเป็นนิติบุคคลหรือห้างร้านที่มีนิติบุคคลควรเขียนชื่อ ให้ตรงกับชื่อที่จดทะเบียน หรือเอกสารของทางราชการ เช่น ใบทะเบียนการค้า เป็นต้น ถ้าจดทะเบียนชื่อไว้หลายภาษาก็ต้องเขียนให้ถูกต้องตามชื่อในภาษานั้น ๆ ด้วย

นอกจากนี้ ไม่ควรส่งจ่ายเงินให้แก่ผู้รับเงินเกินกว่าหนึ่งคน หรือผู้รับเงินที่ไม่มีตัวตนหรือนามสมมุติ¹ หรือเขียนสั่งจ่าย "เงินสด" แต่ขีดฆ่าคำว่า "หรือผู้ถือ" ออก ธนาคารจะไม่จ่ายเงินให้ เพราะถือเป็นคำสั่งที่ไม่แน่นอน

5. จำนวนเงิน ต้องเขียนตัวเลขและตัวอักษรให้ชัดเจนและให้ตรงกัน ถ้าไม่ตรงกันแมตามมาตรา 12 บัญญัติว่า "ลงจำนวนเงินหรือปริมาณในเอกสารด้วยตัวอักษรและตัวเลข ถ้าตัวอักษรกับเลขทั้งสองอย่างนั้นไม่ตรงกัน และศาลมีอาจหยั่งทราบเจตนาอันแท้จริงได้ไซ้ ให้นำเอาจำนวนเงินหรือปริมาณซึ่งเขียนเป็นตัวอักษรนั้นเป็นประมาณ" แต่โดยทั่วไปธนาคารมักจะไม่สั่งจ่ายเงินให้ เพราะถือว่าธนาคารไม่อาจหยั่งทราบเจตนาของผู้สั่งจ่ายได้ ถ้าเขียนตัวเลขหรือตัวอักษรอย่างใดอย่างเดียว ธนาคารก็ไม่จ่ายเงินให้เช่นกัน

อนึ่ง จำนวนเงินทั้งตัวเลขและตัวอักษรไม่ควรเขียนให้มีช่องว่าง ไม่ว่าจะ เป็นช่องว่างด้านหน้า ด้านหลัง หรือในช่องไฟ และควรเขียนให้ชิดกับคำว่าบาทเสมออย่าให้มีช่องว่างแทรกได้ ถ้ามีช่องว่างต้องขีดเส้นปิกเสียบให้เต็มเพราะอาจมีผู้ทุจริตเพิ่มเติมตัวเลขหรือตัวอักษรลงไปได้² แต่ก็ไม่ควรเขียนเบียดเสียดกันเกินควรด้วย เพราะธนาคารอาจเห็นว่า เป็นเช็คที่มีรอยทุจริต

¹ คดี Bank of England V. Vagliano Bros. (1891) A.C. 107 ศาล House of Lords ตัดสินว่า ผู้รับเงินในคดีนี้เป็นบุคคลที่ไม่มีตัวตนหรือถูกสมมุติขึ้นตามความหมายของ มาตรา 7 (3) Bills of Exchange Act 1882 การจ่ายเงินต้องกระทำต่อผู้ถือ เมื่อธนาคารได้จ่ายเงินให้แก่ผู้ถือไปแล้ว ธนาคารมีสิทธิหักเงินจากบัญชีจำเลยได้

² คดี London Joint Stock Bank Ltd. V. Macmillan and Arthur (1918) A.C. 777 ซึ่งศาลได้วางหลักเพิ่มเติมไว้ว่า ลูกค้าในฐานะที่เป็นผู้สั่งจ่ายมีหน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังเพิ่มขึ้นว่า เมื่อกรอกข้อความลงในเช็คแล้ว ลูกค้าจะต้องไม่เว้นช่องว่างใด ๆ ที่อาจนำไปสู่การทุจริตได้

6. ลายมือชื่อผู้สั่งจ่าย ต้องเป็นไปตามตัวอย่างและเงื่อนไขที่แจ้งไว้กับธนาคารทุกประการ ลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายนี้เป็นส่วนสำคัญในเช็ค ธนาคารจะใช้ความระมัดระวังอย่างมากในการตรวจสอบลายมือชื่อของผู้สั่งจ่าย เพราะถาลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายปลอมแล้ว ธนาคารอาจจะไม่ได้รับความคุ้มครองในการใช้เงินตามเช็ค¹

การพิมพ์ลายนิ้วมือ แงงโต หรือเครื่องหมายอื่นใดนั้น ไม่มีผลเป็นลายมือชื่อในตั๋วเงิน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900) สำหรับตราลายมือชื่อนั้น แม้กฎหมายจะไม่ได้ห้ามไว้ แต่ธนาคารไม่ยอมให้ใช้ เพราะอาจมีผู้แกะตราปลอมหรือยกยอกเอาไปใช้ได้ง่าย ธนาคารไม่อาจตรวจสอบได้ว่า อันใดปลอมหรือแท้จริง ในคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของธนาคารมักจะมีข้อกำหนดไว้ด้วยว่า ธนาคารไม่มีข้อมูลพันในอันที่จะต้องตรวจสอบ ตราอย่าง ดวงตรา หรือตัวเขียนอย่างอื่นเกี่ยวกับการลงนามนอกเหนือไปจากลายมือชื่อผู้สั่งจ่าย

อนึ่ง ลูกค้าไม่ควรลงลายมือชื่อในเช็คไว้โดยไม่กรอกข้อความตามรายการเช็คให้ครบถ้วนเสียก่อน หากเช็คสูญหาย ถูกขโมยหรือยกยอกไปแล้ว ผู้ทุจริตอาจนำไปเติมข้อความลงไปเอง ลูกค้าย่อมได้รับความเสียหาย

7. ในกรณีที่เขียนหรือพิมพ์ข้อความผิด ห้ามชुकลบออก ต้องขีดฆ่าออก การขีดฆ่า ตกเติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อความสำคัญในเช็ค เช่น วันที่สั่งจ่าย จำนวนเงิน ชื่อผู้รับเงิน ฯลฯ ยกเว้นการขีดฆ่าคำว่า "หรือผู้ถือ" (or bearer) ออกของลงลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายกำกับข้อความนั้น ๆ ทุกแห่ง มิฉะนั้นธนาคารจะไม่จ่ายเงินตามเช็คที่มีข้อความส่วนหนึ่งส่วนใดปรากฏรอยชุก แก้ไขหรือลบ

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 3 ความคุ้มครองธนาคารผู้จ่าย, หน้า 276 - 282

8. เช็คฉบับนั้นต้องไม่ชำระคืนชงัก หรือเลอะเทอะเปื้อน
จนอ่านรายการสำคัญในเช็คไม่ได้ หรือไม่เรียบร้อย เพราะถือว่าเป็นเช็คมีพิรุช
หรือน่าสงสัย ธนาคารจะไม่เสี่ยงจ่ายเงินให้

ในทางประเทษนี้หลักว่า ลูกค้านั้นต้องให้ความระมัดระวังในการที่จะ
ไม่ให้เกิดช่องทางให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเช็ค หรือการปลอมแปลงเช็ค
หากเช็คถูกสั่งจ่ายในลักษณะที่อาจมีการปลอมแปลงได้ และผู้ทุจริตได้ปลอมแปลง เช็ค
ดังกล่าว ถือว่าลูกค้ายละเมิดหน้าที่ที่มีอยู่กับธนาคาร ถ้าธนาคารได้จ่ายเงินตามเช็คนั้น
ไปโดยสุจริตตามทางคาปกติของธนาคารแล้ว ธนาคารมีสิทธิหักเงินจากบัญชีของลูกค
ตามเช็คฉบับนั้นได้ ¹

ตัวอย่าง คดี London Joint Stock Bank Ltd. V. Macmillan and
Arthur (1918) A.C. 777

¹ Uniform Commercial Code Section 3 - 406 "Any person
who by his negligence substantially contributes to a material
alteration of the instrument or to the making of an unauthorized
signature is precluded from asserting the alteration or lack of
authority against a holder in due course or against a drawee or
other payor who pays the instrument in good faith and in accordance
with the reasonable commercial standards of the drawee's or payor's
business."

ขอเท็จจริงจำเลยได้มอบหมายให้เสมียนของตนเป็นผู้หน้าทีกรอกข้อความในเช็คก่อนที่จะมีการลงลายเซ็นในเช็ค เสมียนได้ยื่นเช็คฉบับหนึ่งให้แก่หุ้นส่วนคนหนึ่งของจำเลยซึ่งกำลังรีบออกไปสู่ระนอกออกหิจเพื่อให้เห็นเช็คฉบับนั้น ซึ่งสั่งจ่ายให้แก่ผู้ถือและไม่ได้ขีดคร่อม แต่ไม่ปรากฏจำนวนเงินเป็นคำหนังสือแต่อย่างใด และในช่องจำนวนเงินปรากฏตัวเลข "2" โดยมีช่องว่างก่อนและหลังตัวเลข เมื่อหุ้นส่วนได้เซ็นชื่อลงในเช็คดังกล่าวแล้ว เสมียนได้เติมตัวเลข "1" ข้างหน้าตัวเลขในเช็ค และเติมตัวเลข "0" ข้างหลัง และเติมข้อความว่า "หนึ่งร้อยยี่สิบปอนด์" และได้นำเช็คไปยื่นต่อธนาคาร พร้อมกับรับเงิน 120 ปอนด์เป็นเงินสด และธนาคารได้หักเงินจำนวนดังกล่าวจากบัญชีของจำเลย

จำเลยโต้แย้งว่าธนาคารจะหักเงินจากบัญชีของตนได้เพียง 2 ปอนด์เท่านั้น ส่วนธนาคารกล่าวหาว่า จำเลยประมาทเลินเล่อในการสั่งจ่ายเงิน และในการลงชื่อในเช็ค

House of Lords ทักสินว่า ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารกับลูกค้าก่อให้เกิดหน้าที่พิเศษแก่ลูกค้าในการสั่งจ่ายเช็ค กล่าวคือ หน้าที่ที่จะต้องใช้ความระมัดระวังพอสมควรแก่เหตุเพื่อป้องกันการปลอมแปลง และการปลอมแปลง เช็คในคดีนี้ก็เป็นผลโดยตรงที่เกิดจากการละเมิดหน้าที่ดังกล่าวของสำนักงานจำเลยนั่นเอง จึงทำให้ธนาคารมีสิทธิที่จะหักเงินจำนวน 120 ปอนด์ ซึ่งสั่งจ่ายโดยสำนักงานตามเช็คดังกล่าวได้

แนวคำพิพากษาของศาลไทยเป็นไปตามหลักดังกล่าวนี้ด้วย เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 270/2496 ธนาคารจ่ายเงินไปตามเช็คของลูกค้า ซึ่งเช็คนั้นมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงจำนวนเงินให้สูงขึ้นนั้น แม้ว่าธนาคารจะจ่ายเงินไปตามทางค้ำปกติโดยสุจริต ปราศจากประมาทเลินเล่อก็ตาม เมื่อไม่ปรากฏว่า ผู้สั่งจ่ายใดละเลยในการระมัดระวังที่จะไม่ให้มีการปลอมแปลงแก้ไขเช็คกันอย่างใดแล้ว ธนาคารจะเรียกขอให้ผู้สั่งจ่ายต้องรับผิดชอบตามจำนวนเงินที่ปลอมแปลงหาได้ไม่ จะเรียกได้แต่เฉพาะจำนวนเดิมแห่งเช็คนั้นเท่านั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 545/2503 เสมียนเขียนเช็คเสนอให้ผู้มีอำนาจเซ็นสั่งจ่ายเช็คแทนนิติบุคคลลงชื่อแล้วนำเช็คนั้นไปเติมจำนวนเงินเพิ่มขึ้น แมผู้ลงชื่อในเช็คจะปฏิบัติงานโดยขาดความรอบคอบไปบ้าง แต่หาเจ้าหน้าที่ธนาคารผู้จ่ายเงินได้ปฏิบัติงานโดยชอบค้ำหน้าที่แล้ว ความเสียหายก็จะไม่เกิดขึ้นความเสียหายเกิดขึ้นโดยตรงจากการที่ธนาคารยอมจ่ายเงินทั้ง ๆ ที่เช็คมีพิรุณ เห็นชัดว่าแก้ไขเพิ่มเติมจำนวนเงินทั้งตัวเลขและตัวหนังสือไม่ได้เกิดจากความไม่รอบคอบของผู้เซ็นเช็ค ผู้เซ็นเช็คไม่คงรับผิดชอบฐานประมาทเลินเล่อ ไม่คงชดเชยความเสียหายแก่นิติบุคคลนั้น

ในคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับแรกนั้น ผู้สั่งจ่ายมิได้มีส่วนผิดอยู่เลย การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเกิดจากผู้อื่น จึงมิใช่คำสั่งของผู้สั่งจ่าย เมื่อธนาคารจ่ายเงินเกินกว่าคำสั่งของผู้สั่งจ่าย ธนาคารต้องรับผิดชอบในส่วนที่เกินนั้นเอง แมธนาคารจะมีได้ทำผิดแต่อย่างใดเลย ส่วนในคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับหลัง ผู้สั่งจ่ายมิใช่ความระมัดระวังและธนาคารก็มีส่วนผิดอยู่ด้วยธนาคารจึงต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นเอง

ดังนั้น ถ้าผู้สั่งจ่ายประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเช็ค และไม่ยอมให้ธนาคารหักเงินตามจำนวนที่ปรากฏในเช็คฉบับนั้น ๆ แล้ว ธนาคารย่อมยกข้อต่อสู้ความไม่สุจริต (exceptio doli) ของผู้สั่งจ่ายขึ้นกับผู้สั่งจ่ายได้ โดยอาศัยมาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า "ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี ท่านว่าบุคคลต้องกระทำโดยสุจริต" ผู้สั่งจ่ายอาจต้องรับผิดชอบฐานละเมิดและรับผิดชอบฐานไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญา ระหว่างธนาคารกับผู้สั่งจ่าย

นอกจากนี้ในกรณีผู้ส่งจ่ายไม่ระมัดระวังจนเป็นเหตุให้มีการปลอมแปลงลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายนั้น ธนาคารสามารถอาศัยหลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel) ¹ คลอดจนข้อตกลงในคำขอเบิกบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน ² ขึ้นต่อสู้ผู้ส่งจ่ายได้

การออกหรือสั่งจ่ายเงินตามเช็ค

การถอนเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน ซึ่งทำได้โดยการออกเช็คสั่งจ่ายเงินจากธนาคารนั้นมีอยู่ 2 วิธีคือ

1. เช็คเบิกเงินสด (หรือเช็คเงินสด) คือเช็คที่ผู้ทรงสามารถนำเช็คไปยื่นเพื่อให้ธนาคารใช้เงินตามเช็คได้ทันทีในวันที่ถึงกำหนด
2. เช็คเข้าบัญชีคือ เช็คที่มีการขีดคร่อม อาจเป็นการขีดคร่อมทั่วไปหรือขีดคร่อมเฉพาะก็ได้ ผู้ทรงจะต้องนำเช็คนี้ไปเข้าบัญชีเงินฝากใด ๆ ของคนที่มียูกับธนาคาร เพื่อให้ธนาคารทำการหักโอนบัญชีภายในธนาคารเดียวกันก่อน หรือส่งไปเรียกเก็บเงินจากธนาคารอื่นตามชอระบุในเช็คเสียก่อน แล้วลูกค้าจึงจะถอนเงินจากบัญชีนั้นได้ในภายหลัง

แบบของการขีดคร่อมเช็ค ³

เช็คขีดคร่อม มี 2 แบบคือ

1. คูรายละเอียดในบทที่ 3 ความคุ้มครองธนาคารผู้จ่าย, หน้า 278 - 281
2. คูรายละเอียดเพิ่มเติมในหน้า 68 - 81
3. คูรายละเอียดเรื่องเช็คขีดคร่อมใน สุรางคนา สถาพรเจริญสุข, "เช็คขีดคร่อม" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

1. เช็คชื่กร่อมทั่วไป¹ (generally crossed cheque)

คือ เช็คชื่กร่อมซึ่งภายในเส้นขนานที่มีหรือไม่มีคำว่า "และบริษัท" หรือ "& Co." ธนาคารผู้จ่ายจะใช้เงินตามเช็คนั้นได้แต่เฉพาะให้แก่ธนาคารใดธนาคารหนึ่งเท่านั้น

2. เช็คชื่กร่อมเฉพาะ² (specially crossed cheque)

คือ เช็คชื่กร่อมที่มีชื่อธนาคารใดธนาคารหนึ่ง ระบุไว้ในระหว่างเส้นขนาน ซึ่งธนาคารผู้จ่ายจะใช้เงินตามเช็คนั้นให้แก่ธนาคารที่ระบุชื่อลงในระหว่างเส้นขนานโดยเฉพาะเท่านั้น

การชื่กร่อมเช็ค (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 995)

- เช็คที่ไม่ชื่กร่อม ผู้สั่งจ่ายหรือผู้ทรงคนใดคนหนึ่งจะชื่กร่อมทั่วไปหรือชื่กร่อมเฉพาะก็ได้
- ถ้าหากเป็นเช็คชื่กร่อมทั่วไป ผู้ทรงจะทำให้เป็นเช็คชื่กร่อมเฉพาะก็ได้ เช่น อาจระบุชื่อธนาคารที่คนมีบัญชีอยู่ หรือธนาคารที่ผู้รับโอนมีบัญชีอยู่ก็ได้

¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 994 วรรคแรก "ถ้าในเช็คมีเส้นขนานคู่ชื่กร่อมวางไว้ข้างคานหน้า กับมีหรือไม่มีคำว่า "และบริษัท" หรือคำย่ออย่างใด ๆ แห่งข้อความอยู่ในระหว่างเส้นทั้งสองนั้นไซ้ เช็คนั้นชื่อว่า เป็นเช็คชื่กร่อมทั่วไป และจะใช้เงินตามเช็คนั้นได้แต่เฉพาะให้แก่ธนาคารเท่านั้น"

² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 994 วรรคสอง "ถ้าในระหว่างเส้นทั้งสองนั้นกรอกชื่อธนาคารอันหนึ่งอันใดลงไว้โดยเฉพาะ เช็คเช่นนี้ชื่อว่า เป็นเช็คชื่กร่อมเฉพาะ และจะใช้เงินตามเช็คนั้นได้เฉพาะให้แก่ธนาคารอันนั้น"

- เช็คขีดคร่อมทั่วไป หรือเช็คคร่อมเฉพาะ ผู้ทรงจะเติมคำว่า "ห้ามเปลี่ยนมือ" หรือ "not negotiable" โดยไม่จำเป็นต้องเติมลงในระหว่างเส้นขีดคร่อมก็ได้¹ คำว่าห้ามเปลี่ยนมือ หมายความว่า จะโอนเช็คฉบับนั้นเปลี่ยนมือต่อไปโดยสลักหลังและจะให้ผลของการโอนตัวเงินซึ่งผู้รับโอนอาจมีสิทธิดีกว่าผู้โอนไม่ได้ แต่อาจโอนกันได้โดยวิธีการและกฏผลของการโอนสิทธิเรียกร้องอย่างธรรมดาตาม มาตรา 306, 308 (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 917 วรรคสอง) ซึ่งมีผลว่าผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 999)

- เช็คขีดคร่อมเฉพาะให้แก่ธนาคารใด ธนาคารนั้นจะชำระเช็คคร่อมเฉพาะให้ไปแก่ธนาคารอื่นเพื่อเรียกเก็บเงินก็ได้ แต่ตามมีการขีดคร่อมเฉพาะให้แก่ธนาคารกว่าธนาคารหนึ่งขึ้นไป ธนาคารจะไม่รับเข้าบัญชี เว้นแต่เช็คคร่อมให้แก่ธนาคารในฐานะเป็นตัวแทนเรียกเก็บเงิน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 997)

- ธนาคารใดที่รับเช็คไม่ขีดคร่อมหรือขีดคร่อมทั่วไปไว้เพื่อเรียกเก็บเงิน ธนาคารนั้นจะลงขีดคร่อมเฉพาะให้แก่ตนเองก็ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้ทุจริตนำเช็คไปเบิกเงินเสียเอง หรือนำไปเข้าบัญชีธนาคารอื่น(แล้วแต่กรณี)

- เช็คขีดคร่อมเข้าบัญชีผู้รับเงิน (account payee, account payee only, a/c payee หรือ a/c payee only) เป็นการขีดคร่อมเช็คอีกลักษณะหนึ่ง หมายความว่า ให้จ่ายเงินเข้าบัญชีของผู้รับเงินที่ระบุชื่อไว้ในเช็คเท่านั้น โดยหลักแล้ว การขีดคร่อมเข้าบัญชีผู้รับเงินที่มีคำว่า "โดยเฉพาะ" "เท่านั้น" หรือ "only" ด้วย เท่านั้นที่มีผลในทางกฎหมายท่านเองเกี่ยวกับการห้ามโอน ตามมาตรา 917 วรรคสอง

¹ ไพฑูริย์ คงสมบูรณ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะตัวเงิน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 308.

และห้ามเปลี่ยนมือตามมาตรา 999¹ เพราะถือว่าผู้สั่งจ่ายประสงค์จะให้เข้าเช็คเข้าบัญชีของผู้รับเงินโดยเฉพาะเจาะจงเท่านั้น

แต่ถ้าไม่มีคำว่า "โดยเฉพาะ" "เท่านั้น" หรือ "only" แล้วก็ไม่มีความกฎหมายบังคับว่า แต่ยังมีผลเป็นเช็คชื่กร่อมทั่วไป ซึ่งต้องนำเข้าบัญชีของผู้รับเงินนั่นเอง

ในทางปฏิบัติ การออกเช็คชื่กร่อมเข้าบัญชีผู้รับเงินนี้ ควรขีดฆ่าคำว่า "หรือผู้ถือ" หรือ "or bearer" ออก มิฉะนั้น ธนาคารจะไม่นำเข้าบัญชีให้ เพราะถ้านำเช็คไปเข้าบัญชีผู้ถือคนอื่นที่ไม่ปรากฏชื่อเป็นผู้รับเงินแล้ว อาจเป็นการขัดเจตนาหรือฝ่าฝืนคำสั่งของผู้สั่งจ่าย ธนาคารจะนำเข้าบัญชีในนามของผู้รับเงินที่ระบุไว้เท่านั้น

อนึ่ง เช็คชื่กร่อมเมื่อมีการยกเลิกชื่กร่อม แม้จะมีลายมือชื่อกำกับไว้ก็ไม่ถือเป็นการยกเลิก จะนำมาเบิกเงินสดไม่ได้ ต้องนำฝากเข้าบัญชีเพื่อเรียกเก็บเท่านั้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 996)

แต่คำว่า "account payee only" ในเส้นชื่กร่อม สามารถยกเลิกได้โดยจะต้องมีลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายกำกับไว้ด้วย เมื่อยกเลิกแล้วผลก็คือ สามารถโอนต่อไปได้ตามปกติ สามารถนำเข้าบัญชีของผู้รับโอนได้

¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 4/2512 เช็กระบุชื่อร้านโจทก์ ซึ่งจดทะเบียนพาณิชย์แล้วเป็นผู้ถือและชื่กร่อมทั่วไป ในกลางเส้นที่ชื่กร่อมระบุไว้ว่า "Account payee only" เป็นคำสั่งห้ามเปลี่ยนมือ แต่ธนาคารจำเลยกลับนำไปเข้าบัญชีส่วนตัวของผู้ที่ไม่ใช่ผู้ทรงเช็ค แม้จะเชื่อโดยสุจริตว่าเป็นตัวแทนโจทก์ก็ตาม ย่อมถือได้ว่าธนาคารจำเลยประมาทเลินเล่อ และต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ผู้เป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คนั้น

การโอนและสลักหลังเช็ค

การโอนเช็ค เช็คเป็นตราสารเปลี่ยนมือได้ (negotiable) และก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้มีการชำระหนี้ตามตราสารนั้น จึงจำหน่ายจ่ายโอนได้ตามกฎหมาย วิธีการโอนเช็คทำได้ด้วยการสลักหลัง (Indorsement) และส่งมอบ (delivery) เช็คให้แก่ผู้รับโอนก็สมบูรณ์แล้ว (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 917) แต่ถาเป็นเช็คสั่งจ่ายให้แก่ผู้ถือ เพียงแต่ส่งมอบให้แก่กันก็เป็นการโอนไปซึ่งสิทธิในเช็คอย่างสมบูรณ์แล้ว (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 918)

การสลักหลังเช็ค คือ การลงลายมือชื่อของผู้สลักหลัง ลงในค่านหลังเช็ค หรือที่ใบประจำค่อ (an allonge) โดยจะจกแจงข้อความลงไปค้ายหรือไม้ก็ได้ และผู้สลักหลังมีเจตนาที่จะโอนไปซึ่งบรรกาสีหิอื่นเกิดจากเช็คนั้นให้แก่ผู้รับสลักหลัง ยกเว้นการสลักหลังให้ตัวแทนดำเนินการเรียกเก็บเงินตามเช็คแทนผู้ทรง (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 925) และการสลักหลังเพื่อจำหน่ายเช็คไว้เป็นประกัน คอผู้รับจำหน่าย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 926) เพราะทั้งสองกรณีนี้ มิได้เป็นการให้ไปโดยเค็ดขาด เนื่องจากผู้รับสลักหลังยังมีหน้าที่คอผู้สลักหลังอยู่ เช่น เมื่อผู้รับสลักหลังเป็นตัวแทนเรียกเก็บเงินโคมาหาไร ต้องคืนให้แก่ผู้สลักหลัง (คัวการ) หังสิ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเภทของการสลักหลัง

1) การสลักหลังโดยระบุชื่อผู้รับประโยชน์ (สลักหลังเฉพาะ) คือการที่ผู้โอนหรือผู้สลักหลังเจตนาที่จะโอนเช็คคนั้นไปให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยระบุชื่อผู้รับโอนหรือรับสลักหลังไว้โดยเฉพาะเจาะจง (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 919 วรรคแรก)

2) การสลักหลังลอย (indorsement in blank) คือการที่ผู้โอนหรือผู้สลักหลังลงแค่เพียงลายมือชื่อของตนโดยไม่เขียนข้อความอันใดลงในเช็ค (มาตรา 919 วรรคสอง) เช่น ไม่ได้ระบุชื่อบุคคลที่ผู้สลักหลังต้องการโอนเช็คให้

3) การสลักหลังให้ตัวแทน เพื่อให้เรียกเก็บเงินตามเช็ค ผู้สลักหลังมีเจตนาแต่เพียงต้องการให้ผู้รับสลักหลังไปจัดการเอาเงินตามเช็คมาให้แทน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 925) โดยต้องมีข้อความในคำสลักหลังให้เห็นชัดแจ้งว่า ผู้รับสลักหลังเป็นแค่เพียงตัวแทนของผู้สลักหลัง

4) การสลักหลังเพื่อจํานำเช็ค คือ การสลักหลังเพื่อให้ผู้รับสลักหลังยึดถือเช็คนั้นไว้เป็นประกันหนี้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 926) ผู้ที่ได้อรับเช็คไว้ด้วยการสลักหลังจํานำ จึงมีฐานะเป็นผู้รับจํานำ ตามกฎหมาย

ข้อห้ามในการสลักหลัง

1) การสลักหลังจะมีเงื่อนไขไม่ได้ ถ้ามีเงื่อนไขให้ถือเสมือนว่า ใ้สลักหลังสมบูรณ์โดยไม่มีเงื่อนไขเลย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 922 วรรคแรก)

2) การสลักหลังบางส่วนเป็นโมฆะ เพราะการสลักหลังนั้นต้องทำเพื่อโอนเช็คทั้งฉบับ (มาตรา 922 วรรคสอง)

วิธีปฏิบัติของธนาคารในการรับเช็คที่มีการสลักหลัง

- เช็ค ไม่ใคร่ระบุชื่อผู้รับเงิน หรือระบุชื่อผู้รับเงิน แต่ไม่ได้ขีดฆ่า คำว่า "หรือผู้ถือ" ออกธนาคารไม่ต้องตรวจการสลักหลังเลย
- เช็คระบุชื่อผู้รับเงินไว้ และขีดฆ่าคำว่า "หรือผู้ถือ" ออกโดยจะมีคำว่า "ตามคำสั่ง" ควบหรือไม่ก็ตาม และเมื่อก่อนจะขีดฆ่าคำว่า "ตามคำสั่ง" ออกก็ตาม ให้ถือเป็นเช็คจ่ายตามคำสั่ง หากมีการโอนต่อ ๆ ไป ต้องดูรายการการสลักหลัง
- ในการหลีกหลัง เช็ค ผู้รับเงินจะต้องสลักหลัง เช็คโดยลงชื่อโดยตรงกับชื่อที่ระบุไว้ที่ด้านหลังของเช็คทุกประการ

การหักบัญชี¹

เดิมการหักบัญชีประจำวันระหว่างธนาคารเป็นระบบการหักบัญชีโดยวิธีส่งเช็คไปเรียกเก็บโดยตรง โดยธนาคารผู้เรียกเก็บกับธนาคารผู้จ่ายจะเปิดบัญชีเงินฝากระหว่างกัน เมื่อมีการส่งเช็คไปเรียกเก็บหรือมีการส่งเช็คมาเรียกเก็บก็จะใช้วิธีเพิ่ม หรือหักบัญชีเงินฝากของธนาคารนั้น ๆ ที่ฝากไว้ที่ธนาคารของตน โดยไม่มีระเบียบกฎหมายเกณฑ์ใด ๆ ต่อมาเมื่อปริมาณเช็คที่เรียกเก็บมีมากขึ้น ความยุ่งยากก็มีมากขึ้นตามไปด้วย จึงมีการตราพระราชบัญญัติกำหนดกิจการของธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 ซึ่งกำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการแห่งระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้จัดตั้งสำนักหักบัญชี (Clearing House) ขึ้นเริ่มเปิดดำเนินการ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2488

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "การจักระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคาร", หนังสือที่ระลึกในการ เปิดอาคารสำนักงานใหญ่ธนาคารแห่งประเทศไทย 12 กรกฎาคม 2525 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งเรืองการพิมพ์ (1977) จำกัด, 2525),

เมื่อได้จัดตั้งสำนักหักบัญชีขึ้นแล้ว ธนาคารส่วนใหญ่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกของสำนักหักบัญชี¹ โดยธนาคารสมาชิกทุกธนาคารจะทำการแลกเปลี่ยนเช็คระหว่างกันขึ้นที่สำนักหักบัญชี ตามระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารที่ได้กำหนดไว้ อันเป็นระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารที่ปฏิบัติอยู่ในกรุงเทพมหานคร สำหรับเช็คที่นำมาเรียกเก็บโดยผ่านสำนักหักบัญชีใ้คั้น ต้องเป็นเช็คที่สั่งให้ธนาคารจ่ายเงินในกรุงเทพมหานคร หรือเช็คของสาขาธนาคารในต่างจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานคร (เช่น ในเขตจังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร ปทุมธานี และ พระนครศรีอยุธยา) ซึ่งสามารถนำเช็คมาแลกเปลี่ยนได้ทันเวลาที่กำหนดและรับรองว่าจะปฏิบัติตามระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคาร โดยได้รับความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทย และได้แจ้งให้ธนาคารสมาชิกทราบทั่วกัน

¹ ปัจจุบันสำนักหักบัญชีมีธนาคารสมาชิก จำนวนทั้งสิ้น 33 ธนาคาร โดยธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์, ธนาคารออมสิน, ธนาคารอาคารสงเคราะห์ และธนาคารพาณิชย์อีก 30 ธนาคาร

สำนักหักบัญชี (Clearing House) เป็นแหล่งกลางในการแลกเปลี่ยน "เช็ค" ¹ ระหว่างธนาคารที่ได้เข้าเป็นสมาชิกแห่งระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคาร เพื่อกำหนดการหักกลบหนี้อันจักพึงเกิดขึ้นในการแลกเปลี่ยนนี้ และดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องกับการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ²

¹ คำว่า "เช็ค" ในระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยได้ใช้บังคับเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2522 ข้อ 2 ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง

ก. เช็ค ครีพ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน และตราสารอื่นใดที่สั่งให้ธนาคารจ่ายเงินเมื่อทวงถามในกรุงเทพมหานคร และใบรับเช็คคืน

ข. ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน หรือตราสารอื่นใดที่สั่งจ่ายเงินในกรุงเทพมหานคร โดยมีกำหนดเวลา ซึ่งธนาคารผู้จ่ายเงินได้รับรองและถึงกำหนดเวลาจ่ายเงินแล้ว

ค. เช็ค ครีพ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน หรือตราสารอื่นใดที่สั่งให้ธนาคารจ่ายเงินเมื่อทวงถามในต่างจังหวัด หรือตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน หรือตราสารอื่นใดที่สั่งจ่ายเงินในต่างจังหวัด โดยมีกำหนดเวลา ซึ่งธนาคารผู้จ่ายเงินได้รับรองและถึงกำหนดเวลาจ่ายเงินแล้ว ทั้งนี้ธนาคารผู้จ่ายเงิน ตามตราสารดังกล่าวเป็นสาขาของธนาคารสมาชิกซึ่งได้รับปฏิบัติตามระเบียบนี้และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้ความเห็นชอบ พร้อมทั้งได้แจ้งให้ธนาคารสมาชิกทราบทั่วกันแล้ว

² ข้อ 1 แห่งระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยได้ใช้บังคับเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2522

สำนักหักบัญชีนี้ทำหน้าที่ในการหักบัญชีสำหรับเช็คที่สั่งให้ธนาคารในเขต กรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง เป็นผู้จ่ายเงิน นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งขึ้นในทางจังหวัดอีกด้วย เพื่อเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเช็คระหว่างธนาคารที่เป็นสมาชิกในจังหวัดที่มีสาขาของธนาคารแห่งประเทศไทยตั้งอยู่ คือ จังหวัดสงขลา, ขอนแก่น และลำปาง ส่วนในจังหวัดอื่นนั้นสมาคมธนาคารไทยได้มีหลักเกณฑ์ว่า จังหวัดใดมีสาขาธนาคารพาณิชย์ตั้งแต่ 5 สาขาขึ้นไปให้จัดตั้งสำนักหักบัญชีในเขตอำเภอเมืองโดยธนาคารพาณิชย์จะร่วมกันจัดตั้งสำนักหักบัญชีด้วยความร่วมมือและคำแนะนำของธนาคารแห่งประเทศไทย

การเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างธนาคารโดยผ่านทางสำนักหักบัญชีนี้ ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับธนาคารสมาชิกของสำนักหักบัญชี คือ ในการที่ธนาคารหนึ่งธนาคารใดได้รับฝากเช็คของธนาคารอื่นหลายธนาคาร แทนที่จะต้องไปเรียกเก็บตามแต่ละธนาคารเอง ซึ่งเป็นการล่าช้า เสียเวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ก็นำมาทำการแลกเปลี่ยนกัน ณ สำนักหักบัญชีเพียงแห่งเดียว การหักบัญชีนี้ระหว่างกันก็ทำได้ง่ายขึ้น โดยใช้วิธีการหักบัญชีกันที่สำนักหักบัญชีโดยตรง (แทนการเปิดบัญชีเงินฝากไว้กับทุก ๆ ธนาคาร) ก็แต่ละธนาคารจะนำยอดเงินรวมตามเช็คของธนาคารอื่นทั้งหมดที่ตนนำมา เรียกเก็บหักกลบลบหนี้กับยอดเงินรวมตามเช็คของธนาคารคนที่ธนาคารอื่นเรียกเก็บ คงชำระกันในส่วนที่คงเหลือเป็นดุลยกเคี้ยว ซึ่งอาจจะเป็นดุลลูกหนี้หรือดุลเจ้าหนี้ ซึ่งถ้าธนาคารสมาชิกทำดุลหักบัญชีนี้ถูกต้อง ธนาคารแห่งประเทศไทยก็จะชียอดดุลนี้ไปหักบัญชีเงินฝาก (กรณีเป็นดุลลูกหนี้) หรือนำไปเข้าบัญชีเงินฝาก (กรณีเป็นดุลเจ้าหนี้) ของธนาคารนั้น ๆ ที่ฝากไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทย

การหักบัญชีโดยผ่านสำนักหักบัญชีนี้ช่วยให้ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็ค
เป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน
ของธนาคารที่เป็นสมาชิกอีกด้วย

กฎเกณฑ์มาตรฐานในการก่อความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารกับลูกค้า

โดยทั่วไปสัญญาสองฝ่าย เป็นสัญญาซึ่งเกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกันระหว่าง
คู่สัญญาทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างกำหนดสิทธิและหน้าที่ซึ่งกันและกัน แต่มี
สัญญาสองฝ่ายประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไป โดยคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็น
ผู้กำหนดข้อตกลงและความผูกพันแต่เพียงฝ่ายเดียวและได้ระบุรายละเอียดไว้เรียบร้อย
ในร่างสัญญา เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งประสงค์จะทำสัญญาคด้วย ก็แสดงเจตนาเข้ามาเป็นคู่สัญญา
โดยไม่มีสิทธิโต้แย้งหรือขอแก้ไขข้อความในสัญญาเหล่านี้เลย สัญญาเช่นนี้มีลักษณะที่ไม่
เป็นธรรมหรือไม่เสมอภาค (unjust contract หรือ unequal contract)¹
ตัวอย่างของสัญญาประเภทนี้ ได้แก่ สัญญากู้เงินของธนาคารหรือสถาบันการเงิน
สัญญาเช่าซื้อของบริษัทผู้ประกอบการเช่าซื้อ สัญญาจ้างเหมาก่อสร้าง หรือสัญญาส่งน้ำ
ส่งไฟของส่วนราชการรัฐวิสาหกิจ หรือสัญญาประกันภัยกับบริษัทประกันภัย เป็นต้น

¹ สัญญาที่ไม่เป็นธรรม หรือไม่เสมอภาค (unjust contract or unequal contract) หมายถึงสัญญาที่เกิดขึ้นโดยคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในสภาพจำยอม
ไม่มีอำนาจต่อรองหรือเจรจาเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความในสัญญาแต่ประการใด หากพิจารณา
โดยละเอียดองแท้แล้วคุณคล้าย ๆ กันว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเอาดีเอาเปรียบ อีกฝ่ายหนึ่ง
ทั้งนี้เนื่องจากคู่สัญญาฝ่ายที่จัดทำสัญญาขึ้นเป็นฝ่ายที่มีอำนาจสูงทางการเงิน ได้เปรียบทาง
เศรษฐกิจ หรือเป็นผู้ประกอบกิจการค้าผูกขาด หรือกึ่งผูกขาดซึ่งได้เปรียบในเชิงการค้า

นอกจากนี้ฝ่ายนั้นยังมีพรหมคุณวุฒิทางวิชาการสาขาต่าง ๆ เป็นผู้คุ้มครองรักษาผลประโยชน์
อยู่ตลอดเวลา ส่วนคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะเสียเปรียบทุกประการ และไม่มีอำนาจ
จะต่อรอง สัญญาประเภทนี้ได้แก่ สัญญาประเภทต่าง ๆ ของธนาคาร สถาบันการเงิน
บริษัทการบิน บริษัทค้าที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง บริษัทขนส่งระหว่างประเทศ รัฐวิสาหกิจ
บางแห่ง และบริษัทประกันภัย และประกันชีวิต เป็นต้น (รองศาสตราจารย์ประสิทธิ์
โชวีไลกุล, "การศึกษาความสัญญาประกันภัยและกรมธรรม์ประกันภัย", คุลพาท เล่ม 1
31 (มกราคม - กุมภาพันธ์ 2527) : 20 - 21).

สัญญาประเภทนี้ แม้จะเป็นสัญญาที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจำต้องกระทำ ทั้ง ๆ ที่
 เสียเปรียบแต่ก็ถือเป็นสัญญาที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย สามารถฟ้องร้องบังคับกันได้¹
 เพราะเป็นสัญญาที่ทำด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับข่มขู่ให้กระทำสัญญาแก่ประการใด
 คือ จะทำสัญญาด้วยหรือไม่ก็ได้ เมื่อสมัครใจที่จะทำสัญญาดูแลก็ย่อมรับภาระหน้าที่
 จะต้องปฏิบัติตามสัญญานั้น ๆ²

ในกฎหมายฝรั่งเศส ศาลได้ถือหลักเกี่ยวกับการแปลสัญญาประเภทนี้ว่า
 ปัญหาเกี่ยวกับข้อความในสัญญาอันมิได้เขียนไว้ ต้องแปลเพื่อประโยชน์ของคู่สัญญา
 ที่เข้าร่วมเป็นภาคีตามหลักที่ว่า "ผู้เขียนยอมไม่ต้องการมากไปกว่าที่เขียน"³
 คือต้องตีความให้เป็นประโยชน์แก่คู่สัญญาฝ่ายที่ไม่ได้เป็นผู้ร่างหรือกำหนดข้อความ
 ซึ่งศาลไทยก็ไม่มีหลักในการตีความสัญญาประเภทนี้ในทำนองเดียวกัน

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 715/2475

² ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เรียกสัญญาที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า
 "สัญญาจำยอม" (Contract d' adhesion) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 ภาค 1 - 2 พ.ศ. 2478 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505,
 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2527) หน้า 341.

³ จิต เสงี่ยมบุตร, ร่างอธิบายกฎหมายนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2,
 (กรุงเทพมหานคร : แสงทองการพิมพ์, 2513), หน้า 370.

สำหรับสัญญาฝากเงินระหว่างธนาคารกับลูกค้า ซึ่งโดยทั่วไปเรียกว่า "คำขอเปิดบัญชีเงินฝาก . . ." นั้น ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่า มีลักษณะเช่นเดียวกันกับสัญญาประเภทค้ำประกัน เพราะเป็นกรณีที่ลูกค้าลงนามในแบบฟอร์มซึ่งธนาคารได้จัดเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว โดยไม่มีสิทธิโต้แย้งหรือขอแก้ไขข้อความในแบบฟอร์มดังกล่าวเลย ลูกค้าต้องยอมรับผูกพันและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ธนาคารได้กำหนดขึ้น ธนาคารจึงมีฐานะใดเปรียบเพราะเป็นผู้ร่างข้อความเอง ซึ่งในการร่างได้กระทำอย่างรัดกุม เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของธนาคารให้มากที่สุด หรือให้ธนาคารเสียเปรียบน้อยที่สุด ดังนั้น เมื่อสัญญาฝากเงินมีลักษณะเช่นนี้แล้ว กรณีที่มีข้อสงสัยก็ย่อมต้องตีความไปในทางที่เป็นประโยชน์แก่ลูกค้า นอกจากนี้ยังต้องตีความในนัยที่เป็นผลบังคับได้ (มาตรา 10) โดยคำนึงถึงความประสงค์ของคู่สัญญาในทางสุจริตเป็นสำคัญ โดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีที่เคยทำกันมา หรือตามวิธีปฏิบัติที่มีอยู่ในวงการธนาคารด้วย (มาตรา 368)

ข้อความในคำขอเปิดบัญชีเงินฝาก ที่ลูกค้ายอมรับผูกพันนั้นเป็นข้อความเกี่ยวกับ กฎเกณฑ์ข้อบังคับ ตลอดจนความรับผิดชอบของลูกค้าเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามความสัมพันธ์ในทางสัญญามีอยู่น้อยมากหรืออาจกล่าวได้ว่าไม่มีเลยก็ได้ ดังนั้น จำต้องอาศัยกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติมาบังคับใช้กับสิทธิและหน้าที่ระหว่างธนาคารและลูกค้า

แม้ว่าคู่สัญญา คือธนาคารและลูกค้าจะมีเสรีภาพในการทำนิติกรรมกันอย่างไร
ก็ได้ แต่ใน Common Law มีหลักเรื่อง unconscionability¹ ซึ่งศาลจะพิจารณา

¹ Unconscionability : Basic test of "Unconscionability" of contract is whether under circumstances existing at time of making of contract and in light of general commercial background and commercial needs of particular trade or case, clauses involved are so one - sided as to oppress or unfairly surprise party. Unconscionability is generally recognized to include an absence of meaningful choice on the part of one of the parties, to a contract together with contract terms which are unreasonably favorable to the other party.

Typically the cases in which unconscionability is found involve gross overall one - sidedness or gross one - sidedness of a term disclaiming a warranty, limiting damages, or granting procedural advantages. In these cases one - sidedness is often coupled with the fact that the imbalance is buried in small print and often couched in language unintelligible to even a person of moderate education. Often the seller deals with a particularly susceptible clientele. (Henry Campbell Black, Black's Law Dictionary, fifth Edition, (St. Paul Minn.: West Publishing Co., 1979) p. 1367.

ว่าสัญญาที่ทำขึ้นนั้นมีความไม่สมเหตุสมผลหรือไม่มีการเปิดทางให้เลือกหรือไม่ ข้อตกลงในสัญญานั้นเป็นการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือเปล่า หากสัญญาใดมีลักษณะเช่นนี้ศาลจะไม่บังคับให้เป็นไปตามสัญญา หรืออาจบังคับให้เท่าที่จะทำได้เท่านั้น

ในสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายบัญญัติว่า ธนาคารไม่อาจยกเว้นหรือจำกัดความรับผิด ในกรณีที่ธนาคารกระทำโดยไม่สุจริต หรือปราศจากความระมัดระวังตามสมควร แต่ก็ยังเปิดโอกาสให้คู่สัญญาตกลงกันเกี่ยวกับมาตรฐานในการคิดคำนวณค่าเสียหายกันอย่างไว้กันได้ ทั้งนี้ต้องไม่เป็นมาตรฐานที่เห็นได้ชัดว่าไม่สมเหตุสมผล¹ เช่น ในแบบฟอร์มคำขอระงับการจ่ายเงินตามเช็คของธนาคาร มีข้อความพิมพ์ไว้ท้ายแบบฟอร์มว่า ธนาคารไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายใด ๆ ในการที่ธนาคารได้จ่ายเงินตามเช็คที่ได้มีการระงับการใช้เงินไปโดยประมาณแล้ว ข้อตกลงเช่นนี้ไม่อาจมีผลใช้บังคับได้ เป็นต้น

¹ Uniform Commercial Code Section 4 - 103 (1) The effect of the provisions of this Article may be varied by agreement except that no agreement can disclaim a bank's responsibility for its own lack of good faith or failure to exercise ordinary care or can limit the measure of damages for such lack or failure, but the parties may by agreement determine the standards by which such responsibility is to be measured if such standards are not manifestly unreasonable.

สำหรับในกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติบังคับแก่นาการและลูกค้าน เรื่องดังกล่าวนี้โดยตรงจึงมีปัญหว่า หากธนาคารได้มีข้อกำหนดยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของธนาคารไว้เช่นนี้ ข้อกำหนดดังกล่าวจะมีผลเป็นอย่างไร

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 373 บัญญัติว่า "ความตกลงทำไว้ล่วงหน้า เป็นข้อความยกเว้นมิให้ลูกหนี้ต้องรับผิดเพื่อกลั่นแฉก หรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของคนนั้น ท่านว่าเป็นโมฆะ" หมายความว่า หากมีการตกลงกันไว้ว่า ถ้าการไม่ชำระหนี้ เกิดขึ้นโดยกลั่นแฉก หรือเกิดขึ้นโดยลูกหนี้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ก็ดี ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ข้อตกลงเช่นนี้เป็นโมฆะ เพราะกฎหมายเห็นว่าเป็นการทำสัญญาที่ไม่สุจริต ล่วงเลยขอบเขตที่คนทั้งหลายจะกระทำกันเช่นนี้โดยบริสุทธิ์ใจ ถือเป็นข้อตกลงที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนย่อมตกเป็นโมฆะ¹ แต่เนื่องจากมาตรา 373 เป็นข้อห้ามจำต้องแปลโดยเคร่งครัด ดังนั้น ถ้าทำสัญญายกเว้นความรับผิดเพื่อความประมาทเลินเล่ออย่างธรรมดาของลูกหนี้อย่อมทำได้มีผลสมบูรณ์²

อนึ่ง ความรับผิดนี้อาจแยกได้ 2 ประเภท คือ ความรับผิดทางละเมิด และ ความรับผิดทางสัญญา ความรับผิดทางละเมิดมีหลักอยู่ว่า บุคคลจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายอันเกิดขึ้นจากความผิด โดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของตน และเป็นที่เข้าใจกันว่าบุคคลไม่สามารถตกลงล่วงหน้าเปลี่ยนแปลงหลักความรับผิดทางละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 - 425 ได้ แต่ถ้าเป็นความรับผิดทางสัญญาแล้ว ถือว่าการทำสัญญาก่อนนั้น คู่สัญญาคางได้เพิ่มระดับความรับผิดให้มากขึ้นอีก มีหนังสือฉบับ

¹ จีต เศรษฐบุตร แก้ไขเพิ่มเติมโดย จิตติ ทิงศภัทย์, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2524, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และท่าปากเจริญผล, 2524), หน้า 305 - 306.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 306 - 307.

ให้คู่สัญญาทั้งสองปฏิบัติตามอย่างนั้นอย่าง นี้มากขึ้นกว่าที่บทบัญญัติความรับผิดทางละเมิด บังคับไว้ เช่น ในเรื่องฝากทรัพย์สินยอมเพิ่มภาระหน้าที่แก่ผู้รับฝากให้ระวังรักษาทรัพย์สินที่ ฝากไว้นานเกินกำหนดหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้ในเรื่องความรับผิดทางละเมิดได้ ไม่เป็น การชดเชยความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแต่ประการใด ¹

นอกจากนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยังมี เอกเทศสัญญาบางอย่างที่ กฎหมายกำหนดว่าหากตกลงว่าไม่ต้องรับผิดหรือรับผิดน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ ข้อความ นั้นจะเป็นโมฆะ เว้นแต่จะปรากฏชัดแจ้งว่าคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายเจตนาที่จะให้เป็นเช่นนั้น ดังจะเห็นได้จากในสัญญารับขนของ (มาตรา 625) ² สัญญารับขนคนโดยสาร (มาตรา 639) ³ และสัญญารับฝากของเจ้าสำนักโรงแรม (มาตรา 677) ⁴

¹ จีค เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, หน้า 307.

² มาตรา 625 "ใบรับ ใบตราส่ง หรือเอกสารอื่น ๆ ทำนองนั้นก็ ซึ่งผู้ ขนส่งออกให้แก่ผู้ส่งนั้น ถ้ามีข้อความยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของผู้ขนส่งประการใด ทานว่าความนั้นเป็นโมฆะ เว้นแต่ผู้ส่งจะได้อาศัยข้อความยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดเช่นว่านั้น"

³ มาตรา 639 "ตัว ใบรับ หรือเอกสารอื่นทำนองเช่นว่านี้ อันผู้ขนส่ง ใ้ส่งมอบแก่คนโดยสารนั้น, ถ้ามีข้อความยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของผู้ส่งอย่างใด ๆ ทานว่าข้อความนั้นเป็นโมฆะ"

⁴ มาตรา 677 "ถ้ามีคำแจ้งความปิดไว้ในโรงแรม โฮเต็ล หรือสถานที่อื่น ทำนองเช่นว่านี้เป็นข้อความยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของเจ้าสำนักไซร์ ทานว่าความนั้น เป็นโมฆะ เว้นแต่คนเดินทางหรือแขกอาศัยจะได้อาศัยข้อความยกเว้นหรือจำกัด ความรับผิดดังกล่าวนี้"

เพราะผู้ขนส่งหรือเจ้าสำนักโรงแรมประกอบกิจการ เป็นอาชีพ ร่างสัญญาตามความชำนาญ
 ของตนโดยให้ตนเสียเปรียบน้อยที่สุด กฎหมายจึงกำหนดว่าสัญญาของผู้ขนส่ง หรือเจ้าสำนัก
 โรงแรมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ตกลงกับผู้ส่งของ, คนโดยสาร, คนเดินทาง หรือผู้พักอาศัยโดย
 เฉพาะเจาะจงเป็นราย ๆ ไป บอกกล่าวให้รู้ถึงข้อความเรื่องยกเว้น หรือจำกัดความรับผิด
 และมีการบันทึกคำยินยอมของผู้ส่งของ, คนโดยสาร, คนเดินทางหรือ ผู้พักอาศัยไว้ด้วย¹
 อย่างไรก็ตามกฎหมายกำหนดไว้เฉพาะกรณีสัญญารับขนของ, สัญญารับขนคนโดยสาร และ
 สัญญารับฝากของ เจ้าสำนักโรงแรมเท่านั้น สัญญาอื่น ๆ นอกจากนี้จึงอาจตกลงยกเว้นหรือ
 จำกัดความรับผิดในเมื่อไม่มีการชำระหนี้ได้โดยมีผลสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะหากไม่ขัดกับมาตรา
 373 แต่ก็มีข้อสังเกตว่า ถ้าตกลงจำกัดความรับผิดไว้น้อยเกินควร ก็อาจเป็นความตกลง
 ยกเว้นความรับผิดที่ไร้ซึ่งศีลธรรมได้ซึ่งศาลฝรั่งเศส เคยถือว่าความตกลงจำกัดความรับผิดนี้เป็นโมฆะ²

ในคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของธนาคาร ข้อตกลงส่วนใหญ่จะเป็น
 ข้อความจำกัดความรับผิดของธนาคารไว้หลายข้อ เช่น

- ในกรณีที่เช็คซึ่งผู้ฝากนำฝากเข้าบัญชีถูกปฏิเสธการจ่ายเงิน ผู้ฝากขอให้
 ธนาคารคืนเช็คไปให้ผู้ฝากตามสถานที่อยู่ที่แจ้งไว้กับธนาคาร ถ้าส่งไม่ถึงผู้ฝากเพราะเหตุ
 ผู้ฝากย้ายที่อยู่ หรือเหตุอื่นใดก็ตาม ธนาคารย่อมไม่รับผิดในความเสียหายใด ๆ อันอาจ
 เกิดขึ้นเนื่องจากการส่งไม่ถึง

¹ คำพิพากษามีที่ 447/2521, 763/2522 และ 1282/2524

² จัก เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, หน้า 308.

- ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าเช็คฉบับใดสั่งจ่ายไม่ถูกต้อง หรือไม่เรียบร้อยแล้ว ธนาคารทรงสิทธิที่จะปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คฉบับนั้น และธนาคารไม่รับผิดชอบในความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นแก่ผู้ฝากเนื่องจากการปฏิเสธจ่ายเงินตามเช็คเช่นว่านี้
- ธนาคารมีสิทธิปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันเมื่อใดก็ได้ เมื่อธนาคารเห็นสมควร หรือเหมาะสมที่จะกระทำเช่นนั้น โดยไม่ต้องแสดงเหตุผลและแจ้งให้ผู้ฝากทราบล่วงหน้า ผู้ฝากจะเรียกร้องค่าเสียหายใด ๆ จากธนาคารเนื่องจากการปิดบัญชีเช่นว่านี้ไม่ได้
- ถ้าผู้นำเช็คของผู้ฝากมาขึ้นเงินสภามีพฤติการณ์เป็นพิรุช หรือน่าสงสัยแล้ว ธนาคารมีสิทธิระงับการจ่ายเงินตามเช็คฉบับใด โดยผู้ฝากยอมสละสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดขึ้นเนื่องจากการระงับการจ่ายเงินนั้นโดยสิ้นเชิง
- ผู้ฝากมีหน้าที่จะต้องเก็บรักษาสมุดเช็คอันเป็นเอกสารสำคัญไว้ในที่มั่นคงและปลอดภัย ในกรณีเช็คที่ผู้ฝากได้สั่งจ่ายไปแล้วสูญหายไปจากความครอบครอง ผู้ฝากจะแจ้งให้ธนาคารทราบถึงรายละเอียดของเช็คฉบับนั้นเป็นลายลักษณ์อักษรทันที พร้อมทั้งขอให้ธนาคารระงับการจ่ายเงินตามเช็คฉบับนั้น แต่หาปรากฏว่าธนาคารได้จ่ายเงินตามเช็คนั้นไปก่อนรับทราบถึงการสูญหาย ผู้ฝากยอมรับว่าธนาคารไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบใด ๆ ต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น
- ถ้าเช็คซึ่งผู้ฝากยังมีได้สั่งจ่ายสูญหายไปจากความครอบครองด้วยความจงใจ หรือประมาทเลินเล่อก็ตาม และมีผู้ไม่สุจริตนำไปปลอมลายมือชื่อสั่งจ่าย ผู้ฝากยอมรับว่าธนาคารยอมปราศจากความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น

ข้อตกลงที่นำมาแสดง เป็นตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า เป็นความตกลงที่ยกเว้น ความรับผิดชอบหรือจำกัดความรับผิดชอบของธนาคารไว้ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากข้อตกลงทั้งหมด ในคำขอเปิดบัญชีแล้ว ไม่มีข้อตกลงใดถึงขนาดเป็นความตกลงล่วงหน้าทำนองยกเว้น หน้าที่ธนาคารต้องรับผิดชอบเพื่อถอนหรือเพื่อความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงและ สัญญาฝากเงินกับธนาคารก็ไม่ใช่สัญญารับประกันของ, สัญญารับประกันคนโดยสารและสัญญา รับฝากของเจ้าสำนักโรงแรม (ดังกล่าวก่อนแล้ว) ธนาคารและลูกค้าจึงทำความตกลง จำกัดความรับผิดชอบของธนาคารไว้ได้

ดังนั้น โดยหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (L' autonomic de la volonte') ดังกล่าวธนาคารและลูกค้าผู้ฝากเงินยอมจะตกลงทำสัญญายกเว้นหรือ จำกัดความรับผิดชอบของฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ให้เป็นหนักหรือเบาอย่างไรก็ได้ ถ้าไม่เป็นการขัด กับตัวบทกฎหมาย และข้อตกลงนั้นยอมสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้

สัญญาระหว่างธนาคารและลูกค้านั้น เนื่องจากธนาคารเป็นผู้จัดทำสัญญาขึ้นเอง จึงมักกำหนดข้อตกลงให้ฝ่ายตนมีความรับผิดชอบเบาลงหรือน้อยลง ซึ่งในทางกลับกันเป็นการ ทำให้ลูกค้าผู้ฝากเงินต้องมีความรับผิดชอบหรือภาระหนักขึ้นกว่าปกติ จึงมีปัญหาว่าข้อตกลงหรือ ข้อกำหนดเช่นนี้จะขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 113 บัญญัติว่า "การใดมีวัตถุประสงค์ ประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายก็ดี เป็นการพนันเสียก็ดี เป็นการขัดขวางต่อ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ดี การนั้นท่านว่าเป็นโมฆกรรม"

การกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 113 ซึ่งเป็นการกระทำที่เสียเปล่า ใช้ไม่ได้เลยนั้นต้องเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย
2. เป็นการพนันวิสัย
3. เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

วัตถุประสงค์ที่ประสงค์ คือ ประโยชน์สุดท้ายที่ผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมปรารถนามุ่งประสงค์ไว้จะให้เกิดขึ้นเป็นไปอย่างไร โดยอาศัยนิติกรรมนั้น เป็นประโยชน์สุดท้ายที่นิติกรรมนั้นจะพึงอำนวยให้¹ การที่ผู้กระทำกรณินั้นทำกรณินั้นโดยมุ่งต่อประโยชน์อย่างหนึ่งแต่ขัดแย้งกับส่วนได้เสียของประชาชนส่วนรวม กฎหมายจะไม่ยอมรับบังคับให้ แม้ขัดกับหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาก็ตาม แต่ก็เพื่อรักษาประโยชน์ของประชาชนซึ่งสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

การห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย (expressly prohibited by law) นั้น กฎหมายอาจบัญญัติห้ามมิให้กระทำไว้โดยมีถ้อยคำชัดเจน หรือเพียงแต่บัญญัติไว้ว่าการกระทำอย่างใดเป็นความผิดต้องรับโทษอย่างไร โดยไม่ต้องมีถ้อยคำห้ามโดยชัดแจ้งก็ได้

การอันเป็นพนันวิสัย แม้กฎหมายให้เสรีภาพแก่บุคคลในการทำนิติกรรม เพื่อก่อนผู้ผูกพันต่อกัน โดยที่นั้นจะต้องอยู่ในวิสัยที่อาจปฏิบัติได้ เพราะกฎหมายจะไม่บังคับในสิ่งที่เป็นพนันวิสัย (Lex non cogit ad impossibilia)

¹ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1, หน้า 101.

การพนันวิสัยนี้ ต้องเป็นการพนันวิสัยชนิดที่เป็นไปไม่ได้เลยหรือไม่สามารถปฏิบัติได้ (พนันวิสัยโดยเค็ดชาก) และต้องเป็นการพนันวิสัยชนิดที่บุคคลทั่วไปก็ปฏิบัติไม่ได้ เช่น ถ้าเฉพาะแต่ลูกหนูน้อยเดียวไม่สามารถทำได้ แต่บุคคลทั่วไป ทำได้ก็ไม่ถือเป็นการพนันวิสัย

การทำนิติกรรมโดยมีวัตถุประสงค์ประสงค์เป็นการชักชวนต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายอีกประการหนึ่ง

การใดจะเป็นการชักชวนต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงอยู่ในดุลยพินิจของศาลที่จะเป็นผู้พิจารณาเมื่อมีคดีพิพาทมาสู่ศาล เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3097/2523 จำเลยได้ทำสัญญาตามฟ้องกับโจทก์ด้วยใจสมัคร และการที่จำเลยยอมจะใช้จ่ายเสียหายให้โจทก์ถึง 720,000 บาท ในกรณีที่จำเลยผิดสัญญาไม่จดทะเบียนโอนขายที่ดินพิพาทให้โจทก์นั้น ไม่เป็นการต้องห้ามตามกฎหมายหรือชักชวนต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแต่อย่างใด สัญญาจะซื้อขายตามฟ้องโจทก์ไม่เป็นโมฆะ

นอกจากนี้การกระทำนิติกรรมใดแม้จะผิดแตกต่างจากกฎหมาย แต่ตามกฎหมายนั้นมิใช่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว คู่สัญญาอาจตกลงจำกัดยกเลิกหรือตกลงไม่ให้กฎหมายบางบทมาใช้บังคับระหว่างกันก็ได้ ทั้งนี้ตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาและนิติกรรมนั้นก็ไม่เป็นโมฆกรรมด้วย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 114) ¹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ มาตรา 114 "การใดเป็นการผิดแตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมายใด ๆ ถ้ามิใช่กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว เพียงแต่เหตุเท่านั้นเท่านั้นหาการนั้นหาเป็นโมฆะไม่"

ทับทวงหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนมากไม่เกี่ยวข้องกับ
ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎก็จึงอาจตกลงกันเป็นอย่างอื่นได้ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1339/2516 จำเลยที่ 1 ทำสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีจาก
ธนาคารโจทก์ตามบัญชีกระแสรายวัน เลขที่ 715 จำเลยที่ 2 เข้าคำประกันการเบิก
เงินตามบัญชีกระแสรายวันเลขที่ดังกล่าวโดยที่จำเลยที่ 1 ได้เบิกเงินเกินบัญชีอยู่ก่อนแล้ว
จึงเป็นการคำประกันทั้งหมิ่นอยู่แล้ว และหนี้จะมีขึ้นในอนาคต และบัญชีนั้นจะเป็นบัญชี
ส่วนตัวของจำเลยที่ 1 หรือเป็นบัญชีของบริษัทที่จำเลยที่ 1 เป็นผู้จัดการก็ไม่สำคัญ

จำเลยที่ 2 ยอมทำสัญญาคำประกันดังกล่าวโดยสมัครใจว่า ถ้าธนาคารโจทก์
จะต่ออายุสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีต่อไปอีก ให้ถือว่าจำเลยที่ 2 ยินยอมด้วย โดยธนาคาร
ไม่คงแจ้งให้จำเลยที่ 2 ทราบก่อน ไม่เป็นการขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย
ของประชาชน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1341/2518 ขอสัญญาในสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ว่า แปรสัญญา
โดยเหตุสุดวิสัย ผู้เช่าซื้อจะชำระค่าเช่าซื้อจนครบ ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรม
อันดีของประชาชนไซ้บังคับได้

ดังนั้น เมื่อพิจารณา ในมาตรา 113 และ 114 ตลอดจนทับทวงหมาย
ดังกล่าว โดยเฉพาะทับทวง ๗ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้วจะเห็นได้ว่าข้อตกลง
ในคำขอเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันซึ่งกำหนดให้ลูกค้าฝากเงินต้องมีภาระหน้าที่เพิ่มมากขึ้น
กว่าปกติก็ตาม แต่ไม่เข้าลักษณะนิติกรรมที่ห้ามตามมาตรา 113 และ 114 แต่อย่างใด
ผู้เขียนจึงเห็นว่า ข้อตกลงดังกล่าวจึงมีผลสมบูรณ์สามารถบังคับระหว่างธนาคารและลูกค้า
ฝากเงินได้

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้ขายกับเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค

โดยทั่วไป ธนาคารมีความสัมพันธ์ทางสัญญาโดยตรงกับลูกค้าของธนาคาร แต่เนื่อง
จากในการปฏิบัติหน้าที่ของธนาคารอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิของบุคคลอื่น ๆ ที่เข้ามา
เกี่ยวพันกับเช็คฉบับนั้น ๆ กฎหมายตัวเงินในมาตรา 997, 998 และ 1000 จึงได้กำหนดให้
ธนาคารมีความรับผิดชอบต่อผู้เป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คด้วยโดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ มาตรา 997 ได้บัญญัติไว้โดยตรงว่า

" เช็คชื่ครอมเฉพาะให้แกธนาคารกว่าธนาคารหนึ่งขึ้นไป เมื่อนำเบิกเอา
แกธนาคารใดทานให้ธนาคารนั้นบอกปิดเสียอย่าใช้เงินให้ วันแต่ที่ชื่ครอมให้แกธนาคาร
ในฐานะเป็นตัวแทนเรียกเก็บเงิน

ธนาคารใดซึ่งเขานำเช็คเบิกขึ้นใช้เงินไปตามเช็คที่ชื่ครอมอย่างว่ามานั้นก็
ใช้เงินตามเช็คอันเขาชื่ครอมทั่วไป เป็นประการอื่นนอกจากใช้ให้แกธนาคารอันใดอันหนึ่ง
ก็ดี ใช้เงินตามเช็คอันเขาชื่ครอมเฉพาะเป็นประการอื่น นอกจากใช้ให้แกธนาคารซึ่งเขา
เจาะจงชื่ครอมให้โดยเฉพาะ หรือแกธนาคารตัวแทนเรียกเก็บเงินของธนาคารนั้นก็
ทานว่าธนาคารซึ่งใช้เงินไปครั้งกลานี้ จะต้องรับผิดชอบเป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คคน
ในการที่เขาต้องเสียหายอย่าง ๆ เพราะการที่ตนใช้เงินไปตามเช็คครั้งนั้น

แต่หากเช็คใดเขานำขึ้นเพื่อใช้เงิน และเมื่อยื่นไม่ปรากฏว่าเป็นเช็คชื่ครอม
ก็ดี หรือไม่ปรากฏว่ามีรอยชื่ครอมอันใดกลางหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมเป็นประการ
อื่นนอกจากที่อนุญาตไว้โดยกฎหมายก็ดี เช็คเช่นนี้ ถ้าธนาคารใดใช้เงินไปโดยสุจริต
และปราศจากประมาทเลินเล่อ ทานว่าธนาคารนั้นไม่ต้องรับผิดชอบหรือต้องมีหน้าที่รับใช้เงิน
อย่างไร ๆ "

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 997, 998 และ 1000 เป็น
ตัวบทเกี่ยวกับการใช้เงินหรือการรับเงินตามเช็คชื่ครอม ธนาคารจะได้รับความคุ้ม
ครองต่อเมื่อได้กระทำการโดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อ มิฉะนั้นแล้วต้องรับ
ผิดต่อเจ้าของเช็คอันแท้จริง

ผู้ที่ เป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค (The true owner of the cheque)
คือ บุคคลที่มีสิทธิอันไม่สามารถดลบล้าง เสียได้ในเช็ค เหมือนบุคคลอื่นใดทั้งสิ้น ¹

กฎหมายตั๋วเงินของไทยไม่ได้บัญญัติคำวิภาษะหัตถ์พิทคำว่า "เจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค" ไว้ท่านอาจารย์จิติ ติงศภัทย์ ² มีความเห็นว่า ใครจะเป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คของพิจารณาตามมาตรา 905 ซึ่งหมายความถึงผู้มีสิทธิในตั๋วเงินดีกว่าผู้อื่น

ผู้มีสิทธิในตั๋วเงินดีกว่าผู้อื่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 905 ³

¹ เฉลิม ยงบุญเกิด, เช็ค กฎหมายและการปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ 9 (พระนคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2510), หน้า 145 - 146.

² จิติ ติงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบัญชีเงินฝากและตั๋วเงิน พ.ศ. 2497 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2525 พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 141.

³ มาตรา 905 "ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติมาตรา 1008 บุคคลผู้ได้ตั๋วเงินไว้ในครอบครอง ถ้าแสดงให้ปรากฏสิทธิด้วยการสลักหลังไม่ขาดสาย แม้ถึงว่าการสลักหลังรายที่สุดจะเป็นสลักหลังลอยก็ตาม ท่านให้ถือว่าเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อใดการสลักหลังลอยมีสลักหลังรายอื่นตามหลังไปอีก ท่านให้ถือว่าบุคคลผู้ทรงลายมือชื่อในการสลักหลังรายที่สุดนั้น เป็นผู้ได้ไปซึ่งตั๋วเงินด้วยการสลักหลังลอย อนึ่งถ้าสลักหลังเมื่อชื่อกมาแล้วท่านให้ถือเสมือนว่ามีไฉนเลย

ถ้าบุคคลหนึ่งผู้ใดคงปราศจากตั๋วเงินไปจากครอบครอง ท่านว่าผู้ทรงที่แสดงให้ปรากฏสิทธิของตนในตั๋วตามวิธีการดังกล่าวมาในวรรคก่อนนั้น หากเจ้าต้องสลักตั๋วเงินไม่เว้นแต่จะได้อำนาจโดยทุจริตหรือได้มาด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

อนึ่ง ข้อความในวรรคก่อนนี้ ให้ใช้บังคับตลอดถึงผู้ทรงตั๋วเงินซึ่งจ่ายให้แก่ผู้ถือด้วย"

คือผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย (The lawful holder)¹ ซึ่งต้องพิสูจน์ว่าตนได้รับเช็ค มาโดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง และถ้าอ้างว่าเป็นผู้รับสลักหลัง จะต้องแสดงด้วยว่ามี การโอนเช็คโดยการสลักหลังของผู้สลักหลัง สืบต่อกันมาเป็นลำดับ จนถึงมือตนเป็นคนสุดท้าย โดยไม่มีการขาดตอนเลย เช่น

คำพิพากษานี้ที่ 1501/2496 ผู้สั่งจ่ายระบุใหม่บริษัทเฮียบเฮงหลี จำกัด เป็นผู้รับเงินเจ้าของเช็คแท้จริง ถ้ายังไม่ได้ทำการโอนก็คือ ผู้รับเงินนั้นเท่านั้น ผู้สั่งจ่าย ไม่ใช่เจ้าของเช็ค ผู้ทรง คือ ผู้รับเงินหรือผู้รับโอนต่อ ๆ ไปเป็นเจ้าของเช็ค ผู้ที่จะฟ้อง ให้ธนาคารที่เรียกเก็บเงินตามเช็คให้รับผิดชอบในฐานะประมาทเลินเล่อได้นั้นต้องเป็น เจ้าของเช็คอันแท้จริง ผู้สั่งจ่ายไม่ใช่เจ้าของเช็คอันแท้จริง จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกให้ ธนาคารคืนเงินที่รับไว้แทนลูกค้าของตน

อย่างไรก็ตาม หากเกิดมีกรณีที่ผู้สั่งจ่ายออกเช็คเสร็จแล้ว แต่ยังมีใครส่งมอบ เช็คให้กับผู้รับเงินหรือผู้ใด แต่เช็คคนั้นเกิดสูญหายหรือมีผู้ใดรับเช็คนั้นไว้โดยทุจริตแล้ว อาจถือได้ว่าผู้สั่งจ่ายเป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คคนั้นได้² เพราะไม่มีผู้ใดที่จะมีสิทธิ ในเช็คคนั้นไปกว่าผู้สั่งจ่ายซึ่งในประเด็นนี้ ท่านอาจารย์จิตติ ทิงศกทิตย³ เห็นว่า

¹ คำว่า "The lawful holder" เป็นคำเรียกผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามตนร่างของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับในกฎหมายอังกฤษ คือ Bills of Exchange Act. 1882 (Section 29) และกฎหมายของสหรัฐอเมริกา คือ Uniform Commercial Code (Section 3 - 302) เรียกว่า "The holder in due course" ซึ่งมีความหมายท่านเองเดียวกับ The lawful holder ของไทย

² Maurice Megrah & F.R. Ryder, Paget's Law of Banking. 9 th ed. (London : Butterworths, 1982), pp. 198 - 199.

³ จิตติ ทิงศกทิตย, "ปัญหาในคำพิพากษานี้กวางับคกคาง เรื่องธนาคารรับรอง การสลักหลัง (endorsement guarantee), บทบัญญัติ เล่ม 27 (2513) ตอน 1 : 84.

การที่ผู้ส่งจ่ายยังไม่ได้ออมเช็คให้แก่ผู้รับเงิน ยังไม่เป็นการออกเช็ค เว้นแต่เป็นกรณี
ที่เช็คตกไปถึงมือผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 905 ความรับผิดชอบระหว่างธนาคาร
ผู้จ่ายกับลูกค้ายู่งจ่ายจึงไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าผู้ส่งจ่ายเป็นเจ้าของอันแท้จริงหรือไม่
เพราะทางมีความรับผิดชอบกันในทางสัญญาอยู่แล้ว

ผู้เขียนมีความเห็นว่า หากเช็คสูญหายหรือหลุดไปจากความครอบครองของ
ผู้ส่งจ่ายไปก่อนที่จะส่งมอบให้แก่ผู้ใด ต่อมาปรากฏว่าธนาคารได้จ่ายเงินตามเช็คฉบับ
ดังกล่าวไปโดยมิชอบแล้ว ธนาคารผู้จ่ายสมควรที่จะต้องรับผิดชอบผู้ส่งจ่าย ซึ่งเป็นลูกค้ำ
ของธนาคาร ทั้งในสัญญาและทางละเมิดทำให้ลูกค้ำได้รับความเสียหายด้วย

ความรับผิดชอบของธนาคารในการใช้เงินตามเช็คที่มีต่อเจ้าของอันแท้จริงตาม
มาตรา 997 และ 998 นี้ ย่อมไม่ใช่ความรับผิดตามสัญญา เพราะธนาคารไม่มีความผูกพัน
ทางสัญญากับเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค แต่การที่ธนาคารทำให้เจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค
เสียหาย กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษให้ธนาคารต้องรับผิดโดยใช้หลักเกี่ยวกับการทำละเมิด
ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420¹ นั่นก็คือ หากธนาคารได้ใช้เงินไปโดย
ถูกกฎหมายและวิธีการของการใช้เงินตามเช็คชั้ครอมหรือได้ใช้เงินไปตามเช็คที่ไม่ปรากฏ
ว่ามีมีการชั้ครอม โดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อแล้ว ธนาคารไม่ต้องรับผิด หากมี
ความเสียหายเกิดขึ้นแก่เจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค นอกจากนี้แล้วธนาคารผู้จ่ายยังมีสิทธิหัก
เงินออกจากบัญชีของผู้ส่งจ่ายซึ่งเป็นลูกค้ำของธนาคาร ตามจำนวนที่ปรากฏในเช็คนั้นได้อีกด้วย
เพราะถือว่าได้ใช้เงินตามเช็คโดยถูกต้องตามคำสั่งที่ปรากฏในเช็คแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ มาตรา 420 "ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย
ให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี
ทว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น"

ในกรณีคล้ายกัน หากธนาคารใจเงินไม่โดยไม่สุจริตหรือประมาทเห็นเลอเลว ธนาคารทอง รมีผิดต่อ เจ้าของอินแท่วริงแห่ง เช็กตามกฎหมายตัวเงิน¹ และอาจจะคง รมีผิดต่อลูกค้าผู้ส่งจ่ายโดย ไม่มีสิทธิหักเงินจากบัญชีของลูกค้าผู้ส่งจ่ายอีกด้วย

อนึ่งตามปกติ เจ้าของอินแท่วริงแห่ง เช็กและผู้ทรง โยครอบค้ำกฎหมาย ควรจะ ต้อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่ในบางกรณีอาจเป็นคนละคนก็ได้ เช่น นาย ก. ผู้ส่งจ่าย ได้ออกเช็กลงให้ไว้เงินแก่ผู้ถือ นาย ข. ได้รับเช็คจากผู้ส่งจ่าย ต่อมาเช็คนั้นหายไป นาย ก. เก็บเช็คนั้นได้ จึงไปมอบเช็คฉบับนี้ให้แก่ นาย ก. และมีการส่งมอบต่อ ๆ ไป

¹ ในกฎหมายดังกล่าว ธนาคารผู้จ่ายคง รมีผิดต่อ เจ้าของอินแท่วริงแห่ง เช็คนั้น ในฐาน trover หรือ conversion (ดูรายละเอียดในบทที่ 4 ความรับผิดของธนาคารผู้จ่าย หน้า 354-356)

ข้อสังเกต กรณีธนาคารทอง รมีผิดต่อ เจ้าของอินแท่วริงแห่ง เช็คนั้น มีคำพิพากษาฎีกาที่ 3288/2522 ตีคดีว่า "ธนาคารโจทก์รับเช็คจากลูกค้าได้ตราเช็คพร้อมเฉพาะแก่ธนาคารโจทก์แต่หาใช่ มีผู้นำเช็คนั้นไปเข้าบัญชีธนาคารจำเลยเรียกเก็บเงินโดยชักช้าชื่อธนาคารโจทก์ในเช็คพร้อมเฉพาะออก มีตราธนาคารโจทก์รับรองการแก้ไข แต่ลายมือชื่อผู้รับรองการแก้ไข ไม่มีในตัวอย่างผู้มีอำนาจลงนามแทนโจทก์ถือว่า เป็นลายมือชื่อปลอม การแก้ไขทำโดยโจทก์ไม่ได้ยินยอม ธนาคารจำเลยเรียกเก็บเงินตามเช็คแล้วจ่ายเงินแก่เจ้าของมีผู้ไป คนของจำเลยไม่ตรวจลายมือชื่อที่รับรองการแก้ไข เป็นประมาทเลินเล่อ จำเลยต้องไต่เงินแก่ธนาคารโจทก์ซึ่งจ่ายเงินแก่ลูกค้าของโจทก์ไปตามจำนวนในเช็ค" จากคำพิพากษานี้ศาลฎีกาได้ตัดสินตามมาตรา 1000, มาตรา 1007 และมาตรา 1008 จึงอาจทำให้เห็นได้ว่ากรณีที่ธนาคารจำเลยต้องรับผิดต่อธนาคารโจทก์นี้เป็นความรับผิดตามมาตรา 1000 คือธนาคารผู้เรียกเก็บ (จำเลย) ต้องรับผิดต่อผู้เป็น เจ้าของอินแท่วริงแห่ง เช็คนั้นคือ ศาลฎีกาเห็นว่า ในกรณี เช่นนี้ธนาคารโจทก์ตกอยู่ในฐานะ เป็น เจ้าของอินแท่วริงแห่ง เช็คด้วย

จนถึงนาย พ. ซึ่งได้รับเช็คไว้โดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง นาย พ. ย่อมเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 905) สำหรับนาย ข. ควรจะเป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คนั้น แต่นาย ข. ไม่มีสิทธิทางเช็คฉบับนั้นคืนจาก นาย พ. ผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย เว้นแต่นาย พ. จะได้รับเช็คนั้นมาโดยทุจริตหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง (ทั้งนี้เพราะเช็คเป็นตราสารเปลี่ยนมือ กฎหมายตั๋วเงิน (มาตรา 905) จึงได้คุ้มครองผู้รับโอนโดยสุจริตไว้เป็นพิเศษ) เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงมีปัญหว่า ธนาคารผู้จ่ายมีความรับผิดชอบผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายหรือผู้ทรงที่นำเช็คมายื่นให้ธนาคารใช้เงินด้วยหรือไม่ เพราะกฎหมายไม่ได้บัญญัติให้ธนาคารมีความรับผิดชอบไว้ เว้นแต่เกี่ยวกับที่มีต่อเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้จ่ายกับผู้ทรง

ธนาคารผู้จ่ายมีหน้าที่โดยตรงในการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้สั่งจ่าย ซึ่งเป็นลูกค้าของธนาคารตามความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เมื่อผู้สั่งจ่ายออกเช็คสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินธนาคารก็ต้องจ่ายเงินไปตามคำสั่งนั้น ๆ หากธนาคารไม่ยอมจ่ายเงินนอกจากจะต้องรับผิดชอบกับผู้สั่งจ่ายแล้ว ธนาคารจะต้องรับผิดชอบต่อผู้ทรงที่นำเช็คของผู้สั่งจ่ายมายื่นเพื่อให้ธนาคารจ่ายเงินหรือไม่ เพราะกฎหมายไม่ได้มีบทบัญญัติกำหนดให้ธนาคารมีความรับผิดชอบผู้ทรงไว้โดยชัดแจ้ง เช่นเดียวกับที่บัญญัติให้ธนาคารรับผิดชอบต่อเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค ตามมาตรา 997 และ 998 (ดังได้กล่าวมาแล้ว)

คำว่า "ผู้ทรง" (Holder) ตามมาตรา 904 หมายความว่า "บุคคลผู้มีตั๋วเงินไว้ในครอบครอง โดยฐานเป็นผู้รับเงินหรือเป็นผู้รับสลักหลัง ถ้าและเป็นคำสั่งจ่ายให้แก่ผู้ถือ ผู้ถือก็นับว่าเป็นผู้ทรงเหมือนกัน" ผู้ทรงเช็คจึงอาจแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ

1. ผู้รับเงิน (payee) คือ ผู้ที่ได้เช็คมาไว้ในความครอบครองของตนจากผู้สั่งจ่ายโดยตรง ซึ่งตามปกติจะมีการระบุชื่อหรือชื่อของผู้รับเงินไว้ในเช็คควยเสมอ (มาตรา 987 (4))

2. ผู้รับสลักหลัง (indorsee) คือ ผู้ที่ได้รับเช็คมาโดยผู้รับเงินสลักหลัง เช็คให้แทนโดยตรงหรือโดยได้รับโอนเช็คมาจากผู้สลักหลังซึ่งสลักหลังเช็คมาให้แทน

3. ผู้ถือ (bearer) คือ ผู้ที่ครอบครองเช็คที่มีคำจกแจงว่าให้ชำระเงินแก่ผู้ถือ

การเป็นผู้ทรงนี้ หากไม่ได้ครอบครองเช็คในฐานะผู้รับเงินหรือผู้ถือแล้วคงแสดงสิทธิของตนให้เห็นได้ว่า มีการสลักหลังโดยไมซาคสาย จึงจะถือว่าเป็น "ผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย" (The lawful holder) ตามมาตรา 905

การที่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินให้กับผู้ทรงที่นำเช็คมาขึ้นให้ธนาคารใช้เงินนี้อาจทำให้ผู้ทรงได้รับความเสียหายได้ ธนาคารจึงน่าจะต้องมีความรับผิดชอบอยู่บ้าง มิฉะนั้นธนาคารอาจจะถือโอกาสปฏิเสธการจ่ายเงินเสมอ ๆ อันจะทำให้ระบบการใช้เช็คล้มเหลวไปได้ ปัญหาจึงมีอยู่ว่าธนาคารมีความรับผิดชอบในทางใด

ธนาคารมีสัญญาผูกพันกับลูกค้าผู้สั่งจ่ายว่า ถ้าผู้สั่งจ่ายออกเช็คสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินแล้ว ธนาคารจะจ่ายเงินให้ตามเช็คนั้น ดังนั้นการที่ผู้ทรงนำเช็คมาขึ้นเพื่อขอให้ธนาคารใช้เงิน แล้วธนาคารก็จ่ายเงินให้แก่ผู้ทรงไป สัญญาระหว่างธนาคารและลูกค้าผู้สั่งจ่ายนี้จะเข้าลักษณะเป็นสัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 374, 375 และ 376 หรือไม่

สัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก เป็นสัญญาซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า ผู้รับสัญญาได้ตกลงกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า ผู้เอาสัญญาวางจะชำระหนี้ให้แก่บุคคลภายนอก เรียกว่าบุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์¹

สัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอกนี้เป็นข้อยกเว้นของหลักทั่วไปที่ว่า "สัญญาก่อให้เกิดสิทธิ และหน้าที่ผูกพันกันระหว่างคู่สัญญาเท่านั้น" ทั้งนี้ เนื่องจากวิวัฒนาการของบ้านเมืองทำให้บุคคลจำต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ อย่างกว้างขวางขึ้น กฎหมายจึงยอมให้ทำสัญญากันโดยมีวัตถุประสงค์ในการให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากสัญญา คือ ผู้รับสัญญาต้องชำระหนี้ตามสัญญาให้แก่บุคคลภายนอก แทนที่จะชำระหนี้ให้แก่ผู้เอาสัญญาซึ่งเป็นคู่สัญญาของตน (แต่จะทำสัญญาเพื่อก่อความเสียหายให้แก่บุคคลภายนอกไม่ได้) เช่น สัญญาประกันชีวิต

บุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์ (Third Party Beneficiary) หมายถึง บุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่สัญญาหรือบุคคลในฐานะเดียวกับคู่สัญญา เช่น ท้าวมารไม่ใช่มุคคภายนอกสัญญาที่ตัวแทนทำกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง, ผู้รับโอนสิทธิเรียกร้อง, ทายาทผู้รับมรดกสิทธิตามสัญญา ย่อมไม่ใช่บุคคลภายนอก

ในขณะที่ทำสัญญานี้ บุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์อาจไม่มีตัวตนอยู่ก็ได้ แต่ในตอนที่ชำระหนี้ตามสัญญา ต้องมีตัวตนอยู่หรืออาจจะระบุตัวตนได้แน่นอน เช่น ท้าวมารในกรณีของนาง ก. แม้ในขณะที่ทำสัญญายังไม่อาจทราบตัวตนได้แน่นอน คู่สัญญาอาจกำหนด

¹ ฎีกา เศรษฐศาสตร์. หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, หน้า 319.

ลักษณะหรือวิธีการเพื่อทราบตัวแน่นอนไว้ก็ได้ เช่น ก. ทำสัญญาให้ ข. ปลุกคิกแถวในที่ดิน
ของ ก. แล้วให้คิกแถวนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของ ก. โดยยอมให้ ข. เรียกเงินช่วยค่า
ก่อสร้างจากผู้ขอเช่าได้ และ ก. จะทำสัญญาเช่าใหม่กำหนด 10 ปี สัญญานี้เป็นสัญญาที่
ก. ตกลงชำระหนี้ให้แก่บุคคลภายนอก เมื่อ ค. ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ขอเช่าคิกแถว
ดังกล่าว เท่ากับได้แสดงเจตนาถือเอาประโยชน์จากสัญญาดังกล่าว ต่อ ก. แล้ว ข.
หาอาจเปลี่ยนแปลงหรือระงับสิทธิของ ค. ได้ไม่ตามมาตรา 374¹ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่
2937/2523)

สิทธิของบุคคลภายนอกเกิดขึ้นตั้งแต่เวลาที่ได้แสดงเจตนาแก่ลูกหนี้ (ผู้รับสัญญา)
แต่โดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนดเวลาไว้ บุคคลภายนอกจะแสดงเจตนาเข้ามาเมื่อไรก็ได้
ตั้งนั้นก่อนที่บุคคลภายนอกจะแสดงเจตนาแก่สัญญาอาจตกลงเปลี่ยนแปลงหรือระงับสิทธิของ
บุคคลภายนอกได้ (มาตรา 375)²

¹ มาตรา 374 "ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งทำสัญญากลางว่าจะชำระหนี้แก่บุคคล
ภายนอกไซ้ ท่านว่าบุคคลภายนอกมีสิทธิจะเรียกชำระหนี้โดยตรงได้

ในกรณีดังกล่าวมาในวรรคต้นนั้น สิทธิของบุคคลภายนอกย่อมเกิดขึ้น
ตั้งแต่เวลาที่แสดงเจตนา แก่ลูกหนี้ว่าจะถือเอาประโยชน์จากสัญญานั้น"

² มาตรา 375 "เมื่อสิทธิของบุคคลภายนอกได้เกิดขึ้นความบัพัญญัติแห่งมาตรา
ก่อนแล้ว คู่สัญญาหาอาจเปลี่ยนแปลงหรือระงับสิทธินั้นในภายหลังได้ไม่"

ผลของสัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก ภายหลังจากที่บุคคลภายนอกได้แสดงเจตนาถือเอาประโยชน์แล้วมีดังนี้

1. ผู้เอาสัญญากับผู้รับสัญญา ยังมีความสัมพันธ์กันอยู่ต่อไป ดังนั้นหากผู้รับสัญญาไม่ชำระหนี้ให้บุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์ ผู้เอาสัญญามีสิทธิฟ้องร้องบังคับให้ชำระหนี้ได้
2. ผู้รับสัญญากับบุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์ ย่อมกลายเป็นลูกหนี้เจ้าหนี้กัน บุคคลภายนอกมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้รับสัญญาชำระหนี้ให้แก่ตนได้ในนามของตนเอง ส่วนผู้รับสัญญามีสิทธิที่จะยกข้อต่อสู้ที่มีอยู่กับผู้เอาสัญญามาใช้ยันบุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์ได้ (มาตรา 376) ¹

เมื่อเปรียบเทียบสัญญาระหว่างธนาคารกับลูกค้าผู้ฝากเงินในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันแล้วอาจเห็นได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับสัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก โดยเฉพาะการที่ธนาคารตกลงจ่ายเงินตามเช็คที่ลูกค้าเป็นผู้สั่งจ่ายให้กับผู้ที่นำเช็คของลูกค้านายนี้ให้ธนาคารใช้เงิน ทำนองเกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกแสดงเจตนาเข้าถือเอาประโยชน์แห่งสัญญาระหว่างธนาคารกับลูกค้าแล้วธนาคารก็ชำระหนี้ให้แก่บุคคลภายนอก

แต่เมื่อพิเคราะห์แล้ว ผู้เขียนเห็นว่า สัญญาระหว่างธนาคารกับลูกค้ามีลักษณะแตกต่างจากสัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก ดังนี้

¹ มาตรา 376 "ข้อต่อสู้อันเกิดแต่มูลสัญญาคงกล่าวมาใน มาตรา 374 นั้น ลูกหนี้อาจจะยกขึ้นต่อสู้บุคคลภายนอกผู้จะได้รับประโยชน์จากสัญญานั้นได้"

1. การที่ลูกค้าตกลงทำสัญญากับธนาคารก็เพื่อประโยชน์ของลูกค้าเอง ไม่ได้มีวัตถุประสงค์จะให้มีการชำระหนี้ให้แก่บุคคลภายนอกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 374 แต่อย่างใดเลย การที่มีบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องกับก็เป็นเพียงส่วนประกอบอันเนื่องมาจากการใช้เงินของลูกค้าเท่านั้น

2. สัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอกนั้น บุคคลภายนอกมีสิทธิจะเรียกชำระหนี้จากลูกหนี้โดยตรงและสิทธิของบุคคลภายนอกเกิดขึ้นตั้งแต่เวลาที่แสดงเจตนาแก่ลูกหนี้ว่าจะถือเอาประโยชน์จากสัญญานั้นตามมาตรา 374 แต่สำหรับผู้ทรงไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ธนาคารใช้เงินตามเช็คให้แก่ตนโดยตรง เพราะธนาคารไม่ได้เป็นลูกหนี้ตามเช็ค เนื่องจากตามกฎหมายตัวเงินนั้น ถ้าธนาคารไม่ได้ลงลายมือชื่อในเช็ค ธนาคารจะไม่ใช้สัญญาในเช็คยอมไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ในเช็คนั้นตามมาตรา 900 วรรคแรก¹ (ยกเว้นแต่กรณีที่ธนาคารลงลายมือชื่อรับรองเช็คตามมาตรา 993 ธนาคารจึงจะเป็นลูกหนี้ชั้นต้นในอันที่จะต้องจ่ายเงินให้แก่ผู้ทรงเช็ค) ธนาคารมีความผูกพันทางสัญญาเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับลูกค้าผู้ส่งจ่ายเท่านั้น

3. การที่ธนาคารจะจ่ายเงินตามเช็คให้กับผู้ทรงที่นำเช็คมาขึ้นหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับว่าเช็คนั้นเป็นคำสั่งอันถูกต้องตามข้อตกลงระหว่างธนาคารกับลูกค้าผู้ส่งจ่ายหรือไม่ และแม้ว่าเช็คบางฉบับลูกค้าผู้ส่งจ่ายนำมาขึ้นให้ธนาคารใช้เงินเองธนาคารก็จ่ายให้ไม่ใช่ว่าธนาคารต้องจ่ายเงินให้กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ลูกค้า เท่านั้น

4. แม้ว่าจะมีผู้ทรงเช็คมาขึ้นให้ธนาคารใช้เงินแล้วก็ตาม ลูกค้าผู้ส่งจ่ายมีสิทธิระงับการจ่ายเงินตามเช็คฉบับใดฉบับหนึ่งได้เสมอ มีธนาคารต้องจ่ายเงินตามเช็คทุกฉบับ

¹ มาตรา 900 วรรคแรก "บุคคลผู้ลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงินยอมจะต้องรับผิดชอบเนื้อความในตั๋วเงินนั้น"

5. ประการสุดท้าย การที่ลูกค้าออกเช็คนั้น ไม่มีลักษณะเป็นการทำสัญญา เป็นแต่เพียงการทำนิติกรรมฝ่ายเดียว นอกจากนี้ การออกเช็คต้องสันนิษฐานว่าออกเพื่อชำระหนี้เช็คก่อนนี้ (นอกจากหนี้ค้ำเช็คนั่นเอง) ¹ และเช็คเป็นคำสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินเท่านั้น ²

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากข้อแตกต่างดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า ตามหลักกฎหมายไทย สัญญาระหว่างธนาคารกับลูกค้าที่มีข้อตกลง เกี่ยวกับการใช้เช็ค ถอนเงินไม่เป็นสัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก และแม้ว่าแนวคำพิพากษาของศาลไทยในเรื่องนี้จะไม่ปรากฏชัด แต่ก็อาจเทียบเคียงได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1501/2496 ซึ่งศาลฎีกาได้ตัดสินไว้ตอนหนึ่งว่า ". . . ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้จ่ายกับผู้ส่งจ่ายจะเป็นประการใดนั้น เป็นเรื่องความตกลงภายในระหว่างคู่สัญญาทั้งสองนั้นจะถือเอา มาใช้บังคับกับบุคคลภายนอกที่รับเงินหรือเรียกเก็บเงินจากธนาคารผู้จ่ายหาได้ไม่ . . ." ซึ่งหลักของกฎหมายทางประเพณีก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ³

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1501/2496

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2473/2516

³ Arthur Linton Corbin, Corbin on Contracts, one Volume

อนึ่ง ท่านอาจารย์จิติ ทิงศภทิพย์¹ เห็นว่า สัญญาระหว่างธนาคารกับลูกค้า ผู้ส่งจ่ายอาจ เป็นสัญญา เพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอกก็ได้ หากมีข้อตกลงกันไว้โดยเฉพาะ ซึ่งผู้เขียน เห็นด้วยกับความเห็นนี้ว่าควรจะต้องคู่สัญญาเป็นราย ๆ ไป แต่อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า โดยทั่วไปแล้วสัญญาระหว่างธนาคารกับลูกค้าไม่มีลักษณะเป็นสัญญา เพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก

ปัญหาต่อไปมีอยู่ว่า การที่ลูกค้าออกเช็คสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินให้กับผู้ทรงหนี้ ถือว่าเป็นการโอนสิทธิเรียกร้องในเงินที่มีอยู่ในบัญชีของลูกค้าตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 303 - 313 หรือไม่

การโอนสิทธิเรียกร้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แบ่งออก 2 ประเภทคือ

1. การโอนสิทธิเรียกร้องในหนี้อันพึงต้องชำระแก่เจ้าหนี้โดยเฉพาะเจาะจง (มาตรา 306 - 308) คือ หนี้ที่โอนสิทธิเรียกร้องไปนั้น เป็นหนี้ลูกหนี้หรืออยู่แล้วว่าจะต้อง ชำระหนี้ให้แก่ใครเป็นการแน่นอน การโอนสิทธิเรียกร้องในกรณีนี้ ต้องทำเป็นหนังสือระหว่าง เจ้าหนี้กับผู้รับโอน และยังคงต้องส่งคำบอกกล่าวหรือให้ลูกหนี้ให้ความยินยอมเป็นหนังสือ ด้วยจึงจะใช้บังคับลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกได้

การที่จะถือว่าลูกค้าผู้เป็นเจ้าหนี้ของธนาคารตามสัญญาเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันได้ใช้เช็คโอนสิทธิเรียกร้องในสัญญาได้แก่ผู้รับเงินหรือผู้ทรง (ผู้รับโอน) ย่อมไม่ได้ เพราะการออกเช็คเป็นนิติกรรมฝ่ายเดียวและเป็นเพียงคำสั่งให้ธนาคารใช้เงินเท่านั้น²

¹ จิติ ทิงศภทิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบัญชีเงิน สะพัดและตัวเงิน, หน้า 130.

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2473/2516 เช็คทำใช้หลักฐานแห่งหนี้หรือแสดงว่าจำเลย เป็นหนี้ไม่ แต่เป็นการสั่งธนาคารให้ใช้เงิน ซึ่งในกรณีนี้คงถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยใช้เช็ค แทนเงินเกิดความผูกพันระหว่างกันในลักษณะตัวเงิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 ซึ่งมีผลว่า บุคคลที่ลงลายมือชื่อในเช็คเท่านั้น ที่จะต้องรับผิดชอบข้อความในเช็ค

แต่การโอนสิทธิเรียกร้อง เป็นสัญญาระหว่างผู้โอนและผู้รับโอน หนังสือที่ทำการลงลายมือชื่อทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่กรณีที่กฎหมายใหม่เพียงหลักฐานเป็นหนังสือซึ่งตกลงลายมือชื่อฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว นอกจากนี้ธนาคารมิใช่ลูกหนี้แห่งเช็คตามกฎหมายตัวเงิน (เว้นแต่ธนาคารจะรับรองเช็ค) ผู้ทรงจึงไม่อาจบังคับให้ธนาคารใช้เงินตามเช็คได้เลย

2. การโอนสิทธิเรียกร้องในหนังสือสั่งจ่ายชำระตามเช็ค (มาตรา 309 - 313) คือ หนังสือสั่งจ่ายชำระนั้น ลูกหนี้ยังไม่รู้แน่นอนว่าต้องชำระหนี้ให้กับใครจนกว่าเจ้าหนี้จะสั่งให้ใช้ให้แก่ใคร การโอนสิทธิเรียกร้องในกรณีนี้ เมื่อใดทำตราสารเป็นคำสั่งขึ้นแล้ว เจ้าหนี้สลักหลังไว้ในตราสารและส่งมอบให้กับผู้รับโอนไป การโอนก็เป็นอันสำเร็จบริบูรณ์ เพียงแต่นำตราสารไปยื่นต่อลูกหนี้ให้ชำระหนี้ได้

การที่ลูกค้าออกเช็คสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินนั้น เป็นไปตามข้อตกลงในสัญญาเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันระหว่างธนาคารกับลูกค้า ธนาคารเป็นลูกหนี้ตามสัญญาดังกล่าวเท่านั้น ธนาคารไม่ได้เป็นลูกหนี้ตามเช็ค เพราะธนาคารไม่ได้ลงลายมือชื่อในเช็ค (มาตรา 900 วรรคแรก เว้นแต่ธนาคารจะรับรองเช็คตามมาตรา 993) ผู้ทรงจะอ้างว่าตนเป็นผู้รับโอนสิทธิเรียกร้องในหนังสือสั่งจ่ายชำระตามเช็คเพื่อบังคับให้ธนาคารใช้เงินไม่ได้ เพราะธนาคารไม่ได้เป็นลูกหนี้ตามตราสารนั้น

ดังนั้น การที่ลูกค้าผู้สั่งจ่ายออกเช็คให้ธนาคารใช้เงินจึงมิใช่เป็นการโอนสิทธิเรียกร้องตามกฎหมาย (มาตรา 306 - 313) เป็นเพียงคำสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินเท่านั้น ซึ่งกฎหมายของสหรัฐอเมริกา (Uniform Commercial Code Section 3 - 409 (1))¹

¹ Uniform Commercial Code Section 3 - 409 (1). "A check or other draft does not of itself operate as an assignment of any funds in the hands of the drawee available for its payment, and the drawee is not liable on the instrument until he accepts it."

ถือว่าไม่เป็นการโอนสิทธิเรียกร้องเช่นกัน

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้ทรงไม่อาจบังคับให้ธนาคารใช้เงินตามเช็คให้แก่นักได้ เพราะไม่มีสิทธิตามสัญญาและตามกฎหมายตั๋วเงิน อย่างไรก็ตาม ถ้าการที่ธนาคารไม่ใช้เงินให้แก่ผู้ทรงโดยไม่มีเหตุผล อาจทำให้ผู้ทรงโดยเฉพาะผู้ที่เป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายได้รับความเสียหาย ธนาคารผู้จ่ายควรต้องรับผิดชอบตามหลักทั่วไปในมาตรา 420 คือ ถ้าการที่ธนาคารไม่จ่ายเงินให้ เป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้ผู้ทรงได้รับความเสียหายแล้ว ธนาคารต้องรับผิดชอบต่อผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายฐานละเมิดธรรมดาและถ้าผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายนี้เป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คด้วยแล้ว ธนาคารผู้จ่ายจะต้องรับผิดชอบต่อความมาตรา 997 อีกด้วย

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้จ่ายกับธนาคารผู้เรียกเก็บ

ธนาคารผู้จ่าย (Paying Bank) และธนาคารผู้เรียกเก็บ (Collecting Bank) มีความเกี่ยวข้องกันในกรณีของเช็คเช็คคร่อม เพราะการจ่ายเงินตามเช็คเช็คคร่อมนี้ไม่อาจจ่ายเป็นเงินสดได้ ต้องจ่ายผ่านหรือจ่ายให้แก่ธนาคารผู้เรียกเก็บ จึงมีบัญญัติว่า หากธนาคารผู้จ่ายจ่ายเงินตามเช็คเช็คคร่อมไม่ถูกต้องตามวิธีการ (มาตรา 997 และ 998) หรือธนาคารผู้เรียกเก็บปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่ถูกต้องแล้ว (มาตรา 1000) ทางฝ่ายทางมีความรับผิดชอบต่อกันหรือไม่ เพียงไร

การเรียกเก็บเงิน

ในทางปฏิบัติ ผู้ทรงหรือผู้รับเงินตามเช็คเช็คคร่อมหากประสงค์จะได้รับเงินตามเช็คนั้นจะต้องนำเช็คที่ได้รับมาเข้าบัญชีเงินฝากของตนเอง ณ ธนาคารที่ตนมีบัญชีเงินฝากประเภทใดประเภทหนึ่งอยู่ ธนาคารที่รับเช็คมาเข้าบัญชีนี้จะทำหน้าที่เป็นธนาคารผู้เรียกเก็บ

(Collecting Bank) โดยส่งเช็คฉบับนั้นไปทำการหักบัญชีของผู้ส่งจ่าย ณ ธนาคารที่ผู้ส่งจ่ายกำหนดให้เป็นผู้จ่าย (Payor) ธนาคารผู้จ่าย (Paying Bank) นี้คือธนาคารที่ผู้ส่งจ่ายมีบัญชีเงินฝากกระแสรายวันอยู่ จะทำการหักบัญชีของผู้ส่งจ่ายและเครดิตบัญชีให้แก่ธนาคารผู้เรียกเก็บ เมื่อธนาคารผู้เรียกเก็บได้รับเงินตามเช็คมาแล้ว จะเครดิตบัญชีให้แก่ผู้ทรงหรือผู้รับเงินตามเช็คซึ่งเป็นผู้ลูกค้าของตนแล้ว ลูกค้าจึงจะมีสิทธิถอนเงินไปจากธนาคารได้

วิธีการเรียกเก็บเงินขึ้นอยู่กับเช็คผู้ลูกค้านำมาฝากเข้าบัญชี ดังนี้

1. เช็คธนาคารเดียวกันและสาขาเดียวกัน สาขาของธนาคารก็สามารถตรวจสอบได้เลยว่าเช็คนั้นมีเงินพอจ่ายหรือไม่ และหักบัญชีผู้ส่งจ่าย แลวนำเงินมาเข้าบัญชีของผู้รับเงินตามเช็คได้ทันที
2. เช็คธนาคารเดียวกัน แต่ต่างสาขา สาขาธนาคารผู้เรียกเก็บจะรวบรวมเช็คส่งไปยังสำนักงานใหญ่ของธนาคาร เพื่อให้ทำการเรียกเก็บเงินระหว่างสาขาค่าง ๆ ของธนาคาร (ทำการหักกลบหนี้กันที่หน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นสำนักหักบัญชีของธนาคาร)
3. เช็คต่างธนาคารกัน ธนาคารผู้เรียกเก็บจะดำเนินการเรียกเก็บเงินได้ ดังนี้

ก. เรียกเก็บเงินโดยตรง คือ การที่ธนาคารผู้เรียกเก็บยื่นเช็คเรียกเก็บเอาเงินจากธนาคารผู้จ่ายโดยตรง วิธีการนี้ธนาคารทั้งสองจะมีบัญชีเงินฝากระหว่างกัน และมักเป็นธนาคารที่อยู่ในต่างจังหวัด ซึ่งไม่มีสำนักหักบัญชี

ข. เรียกเก็บเงินโดยผ่านธนาคารตัวแทน คือ ธนาคารผู้เรียกเก็บ
ไม่ได้เป็นสมาชิกของสำนักหักบัญชี แต่มีบัญชีเงินฝากกับธนาคารที่เป็นสมาชิก จึงให้ธนาคาร
สมาชิกเป็นตัวแทนเรียกเก็บเงินให้ หรือในกรณีธนาคารที่ไม่มีสาขาของตนตั้งอยู่ในจังหวัด
ใดจังหวัดหนึ่ง แต่งตั้งให้สาขาธนาคารอื่นในจังหวัดนั้น เป็นธนาคารตัวแทนช่วยเรียกเก็บให้

ค. เรียกเก็บโดยผ่านสำนักหักบัญชี กรณีนี้ทำได้เฉพาะธนาคารสมาชิก
โดยให้สำนักหักบัญชี เป็นแหล่งกลางในการแลกเปลี่ยนเช็คเพื่อหักบัญชีระหว่างธนาคาร

หน้าที่ของธนาคารผู้เรียกเก็บ

ธนาคารผู้เรียกเก็บนอกจากมีหน้าที่ส่งเช็คไปเรียกเก็บเงิน และนำเงินที่ได้มา
เข้าบัญชีให้แก่ผู้ทรงหรือผู้รับเงิน ซึ่งเป็นลูกค้าของคนที่ได้นำเช็คมาฝากเข้าบัญชีโดยถูกต้อง
แล้ว ก่อนที่จะส่งเช็คไปเรียกเก็บ ธนาคารผู้เรียกเก็บมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ดังนี้

1. ¹ ต้องตรวจสอบว่าผู้ทรงหรือผู้รับเงินซึ่งเป็นลูกค้า (ผู้เคยอด) ของธนาคารผู้ได้นำเช็คมาฝากเข้าบัญชีเพื่อเรียกเก็บนั้น เป็นบุคคลผู้มีสิทธิได้รับเงิน
ตามเช็คฉบับนั้น โดยธนาคารต้องดำเนินการดังนี้

ก. ตรวจสอบถึงสภาพความมีอยู่จริง และความถูกต้องของตัวผู้ทรง
หรือผู้รับเงินนับตั้งแต่ธนาคารได้เปิดบัญชีให้กับผู้นั้น

ข. ตรวจสอบรายการสลักหลังบนเช็คความมีการขาดสายหรือไม่

ค. ตรวจสอบสิทธิของลูกค้าของตนในเช็คให้ชัดเจน เช่น อำนาจ
ในการสั่งจ่ายเช็คแทนนิติบุคคลหรือตัวการ

¹ สุรางคนา สถาพรเจริญสุข, "เช็คขีดคร่อม", หน้า 78 - 106.

2. ¹ ต้องปฏิบัติตามคำสั่งที่ระบุในเช็คชื่กรอม เช่น ระบุว่า "เข้าบัญชีผู้รับเงิน" (a/c payee) "เข้าบัญชีผู้รับเงินเท่านั้น" (a/c payee only) หรือ "ห้ามเปลี่ยนมือ" เป็นต้น โดยธนาคารผู้เรียกเก็บต้องนำเงินเข้าบัญชีผู้รับเงินตามที่ระบุไว้เท่านั้น

3. เช็คชื่กรอมที่มีการสลักหลังนั้นก่อนที่ธนาคารผู้เรียกเก็บจะส่งไปเรียกเก็บยังธนาคารผู้จ่าย มีหลักปฏิบัติระหว่างธนาคารธนาคารผู้เรียกเก็บต้องรับรองการสลักหลังก่อน โดยเฉพาะเช็คที่สั่งจ่ายตามคำสั่ง เพื่อเป็นการยืนยันต่อธนาคารผู้จ่ายว่าได้ปฏิบัติตามคำสั่งที่ระบุไว้ในเช็คโดยถูกต้องแล้ว การรับรองการสลักหลังนี้ไม่ถือเป็นการสลักหลังของธนาคาร เพราะมีเพียงเจตนารับรองการสลักหลังตามธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างธนาคารเท่านั้น ซึ่งธนาคารผู้เรียกเก็บจะใช้ออกค่าในการรับรองการสลักหลังว่าอย่างไรก็ได้โดยปกติใช้คำว่า "Endorsement Guaranteed"² หรือ "payee's a/c credits"

ในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของธนาคารผู้เรียกเก็บนี้ ต้องเป็นการกระทำโดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อ มิฉะนั้นแล้วต้องรับผิดชอบเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คตามมาตรา 1000 ³ เช่นเดียวกับธนาคารผู้จ่าย หากใช้เงินตามเช็คชื่กรอมไม่ถูกต้องเกณฑ์ในมาตรา 997 และ 998 แล้วก็ต้องรับผิดชอบเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คเหมือนกัน

¹ สุรางคนา สถาพรเจริญสุข, "เช็คชื่กรอม", หน้า 107 - 122.

² คุรยละเอียดกในบทที่ 2 หน้าที่ของธนาคารในการใช้เงินตามเช็คชื่กรอมบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเช็ค, หน้า 242

³ มาตรา 1000 "ธนาคารใดได้รับเงินไว้เพื่อผู้เคຍค้ำของตน โดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อ อันเป็นเงินเขาใช้ให้ตามเช็คชื่กรอมทั่วไปก็ตี ชื่กรอมเฉพาะให้แก่ตนก็ตี หากปรากฏว่าผู้เคຍค้ำนั้นไม่มีสิทธิหรือมีสิทธิเพียงอย่างบกพร่องในเช็คนั้นไซ้ร่ทานว่า เพียงแต่เหตุที่ไ้รับไว้ หากทำให้ธนาคารนั้นต้องรับผิดชอบผู้เป็นเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คนั้นแต่อย่างหนึ่งอย่างใดไม่"

สำหรับธนาคารผู้จ่ายกับธนาคารผู้เรียกเก็บนี้ ไม่มีกฎหมายในเรื่องตัวเงินหรือระเบียบปฏิบัติโดยัญญัติถึงความรับผิดชอบระหว่างกันไว้เป็นพิเศษเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว หากธนาคารผู้จ่ายจ่ายเงินไม่ถูกต้อง ธนาคารผู้เรียกเก็บมีสิทธิฟ้องร้องธนาคารผู้จ่ายได้หรือไม่ หรือในกรณีกลับกัน ถ้าธนาคารผู้เรียกเก็บเรียกเก็บเงินไม่ถูกต้อง ธนาคารผู้จ่ายมีสิทธิฟ้องร้องธนาคารผู้เรียกเก็บได้หรือไม่ ซึ่งเมื่อได้พิจารณาแล้วจะเห็นว่าโดยทั่วไป ธนาคารผู้จ่ายและธนาคารผู้เรียกเก็บไม่มีค้ำประกันใด ๆ ตอกัน การที่ฝ่ายใดปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบยอมจะคงถูกเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็คฟ้องร้องตามมาตรา 997 และ 998 หรือมาตรา 1000 แล้วแต่กรณี แต่หากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบนั้นเป็นการละเมิดให้อีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลอื่น ๆ (นอกจากเจ้าของอันแท้จริงแห่งเช็ค) เสียหายแล้วฝ่ายนั้นอาจฟ้องรับผิดชอบละเมิดตามหลักทั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 เช่น ถ้าธนาคารผู้จ่ายจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการจ่ายเงิน จนเป็นเหตุให้ธนาคารผู้เรียกเก็บเสียหาย ทั้งนี้ ธนาคารผู้เรียกเก็บยอมมีสิทธิฟ้องร้องธนาคารผู้จ่ายให้รับผิดชอบละเมิดโดยตรงได้ เป็นต้น

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าธนาคารผู้จ่ายและธนาคารผู้เรียกเก็บไม่มีความรับผิดชอบใด ๆ ตอกันเลย เว้นแต่จะมีกรณีเกิดการกระทำละเมิดตอกันขึ้นเท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย